

Ekonomi-tek

Volume 9 Number 3 September 2020
Cilt 9 Sayı 3 Eylül 2020

Dünyada Yaşanan 1980- 2008 Yılı Krizlerinde Para Politikası Uygulaması,
Finansal Riskler ve Uluslararası Rezervlerin Durumu
Metin D. Akyüz, H. Mahir Fisunoğlu

Do Relative Status of Women and Marriage Characteristics Matter for
the Intimate Partner Violence?
Ayşegül Kayaoğlu

Sanayisizleşmeyi Yeniden Düşünmek: Alternatif Bir Gösterge Olarak
Kişi Başına İmalat Katma Değeri
A. Suut Doğruel

Turkish Economic Association Foundation

Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı

ISSN 2146-6173

Ekonomi-tek

A Journal of Turkish Economic Association Foundation / Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı Dergisidir

Editor / Editör

A. Suut Doğruel

(Marmara University, Emeritus / Marmara Üniversitesi, Emekli)

Associate Editor / Yardımcı Editör

Oytun Meçik

(Eskişehir Osmangazi University / Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Board of Editors / Yayın Kurulu

Murat Donduran

(Yıldız Technical University / Yıldız Teknik Üniversitesi)

H. Alper Güzel

(Ondokuz Mayıs University / Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Hasan Kazdağlı

(Turkish Economic Association / Türkiye Ekonomi Kurumu)

Tolga Omay

(Atılım University / Atılım Üniversitesi)

S. Fatih Özatay

(TOBB University of Economics and Technology / TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)

Ayşen Sivrikaya

(Hacettepe University / Hacettepe Üniversitesi)

Advisory Board / Danışma Kurulu

Daron Acemoğlu

(Massachusetts Institute of Technology)

Ufuk Akçığıt

(University of Chicago)

Yılmaz Akyüz

(The South Centre)

Manuel Arellano

(CEMFI)

Kaushik Basu

(Cornell University)

Guillermo Calvo

(Columbia University)

Dani Rodrik

(Harvard University)

Stephen Turnovsky

(University of Washington)

Language Editors / Dil Editörleri:

Turkish / Türkçe: Sırrı Emrah Üçer (Yıldız Technical University / Yıldız Teknik Üniversitesi)

English / İngilizce: İbrahim Engin Kılıç (Yıldız Technical University / Yıldız Teknik Üniversitesi)

© Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı
© Turkish Economic Association Foundation
Ankara, 2021
ISSN 2146-6173

<https://ekonomitek.com/>

Ekonomi-tek is a peer-review journal published tri annually (January, May and September) by Turkish Economic Association Foundation. The journal accepts original papers on economics in English or Turkish. Ekonomi-tek is freely available online.

Ekonomi-tek, Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı tarafından yılda üç kez (Ocak, Mayıs ve Eylül) yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergi ekonomi ile ilgili İngilizce veya Türkçe orijinal makaleleri kabul eder. Dergiye çevrimiçi olarak ücretsiz erişilebilir.

Türkiye Ekonomi Kurumu Vakfı adına sahibi: Hasan Kazdağlı
Sorumlu yazı işleri müdürü: Selim Soydemir
Türkiye Ekonomi Kurumu, Hoşdere Cad. No: 24/4, 06550
Çankaya/ANKARA
Basım Tarihi: Mayıs 2021

Contents / İçindekiler

Dünyada Yaşanan 1980- 2008 Yılı Krizlerinde Para Politikası Uygulaması,
Finansal Riskler ve Uluslararası Rezervlerin Durumu

*Monetary Policy Implementation for Crises Between 1980-2008 in The World,
Financial Risks and Statement on International Reserves*

Metin D. Akyüz, H. Mahir Fisunoğlu 129

Do Relative Status of Women and Marriage Characteristics Matter for the
Intimate Partner Violence?

Kadının Göreli Statüsü ve Evlilik Özellikleri Aile İçi Şiddet İçin Önemli mi?

Ayşegül Kayaoğlu 161

Sanayisizleşmeyi Yeniden Düşünmek: Alternatif Bir Gösterge Olarak Kişi
Başına İmalat Katma Değeri

*Rethinking Deindustrialization: Per Capita Manufacturing Value Added as an
Alternative Indicator*

A. Suut Doğruel 187

Dünyada Yaşanan 1980- 2008 Yılı Krizlerinde Para Politikası Uygulaması, Finansal Riskler ve Uluslararası Rezervlerin Durumu

Metin D. Akyüz, H. Mahir Fisunoğlu*

Öz

Özellikle 1980-2008 arasında ortaya çıkan krizlerin büyük ölçüde, gelişen ve gelişmekte ülkelerin para piyasalarında ortaya çıkması, bununla birlikte rezervlerdeki ani artışların bu dönemlere rastlaması, merkez bankalarının bu rezervleri krizlere karşı kalkan olarak kullanma isteklerinin bir sonucu olarak görülmesine neden olmuştur.

Merkez bankası yabancı para rezerv seviyesini kısa dönemli finans piyasasına giren yabancı sermayenin ani çıkışlarında ortaya çıkabilecek döviz kuru risklerinden kurtulmak amacıyla tutuyorsa, ihtiyaç duyabileceği rezerv ne seviyede olmalıdır?

Rezervlerin oluşması başka risklerin oluşmasına neden olabilir mi? Uygulamada her işlemin piyasaya ciddi etkileri olacağından ekonomide ortaya çıkan bu durum nasıl giderilecektir? Makroekonomik dengeler nasıl korunacak bu işlemler sırasındaki para politikası nasıl yönlendirilecektir?

Merkez bankalarının fiyat ve finansal istikrar hedeflerini sağlama faaliyetleri sonunda bilançolarında oluşan rezervlerin makroekonomik dengeler üzerinde nasıl etki oluşturduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda merkez bankasının para politikası uygulaması tanımlarına açıklık getirilmelidir. Bu doğrultuda para politikası araçlarından, operasyonel hedeflere ve para politikası ara hedeflerine uygun tanımlar bulunmalıdır.

JEL Kodları: C23, E51, F30, F34

Anahtar kelimeler: Sermaye Girişleri, Döviz Kurları, Ödemeler Dengesi, Bulaşma, Cari Açık, Para Politikası, Finansal Riskler, Finansal Krizler

---

* M. D. Akyüz: <https://orcid.org/0000-0002-5551-3415> (metindiyapakyuz@gmail.com). H. M. Fisunoğlu: Çağ Üniversitesi, Mersin <https://orcid.org/0000-0001-5748-7583> (mahirfisunoglu@cag.edu.tr).

Monetary Policy Implementation for Crises Between 1980-2008 in The World, Financial Risks and Statement on International Reserves

Summary

Between 1980 and 2008, the crises which emerged in the financial market occurred among developed and emerging economy countries and sudden increases in their reserves coincided with these periods, subsequently causing the central banks to see the reserves as a shield against the crises and use them as such.

If a central bank uses the accumulated foreign currency reserve level in order to avoid the exchange rate risks that may arise in the sudden outflows of foreign capital entering the short-term financial market, what should be the optimal level of the reserve in that case? Could the creation of reserves cause other risks? Since every monetary policy implementation has serious effects on the market, how could this situation be avoided? How should macroeconomic balances be maintained, and the monetary policy be guided during these implementations?

Central banks as a result of trying to achieve price and financial stability create reserves in the balance sheets which in turn affects macroeconomic balances. Accordingly, the definition of the central bank's monetary policy implementation should be clarified, therefore, definitions of monetary policy tools, operational targets and monetary policy intermediate targets should be determined.

JEL Codes: C23, E51, F30, F34

Keywords: Capital Flows, Exchange Rate, Balance of Payment, Contagious, Current Account Deficit, Monetary Policy, Financial Risks, Financial Crises

1.Giriş

Literatürde ulusal ekonomiler yönünden küreselleşmeden bahsedilmesi ilk kez 1972 yılında ILO tarafından Güney Afrika’da düzenlenen ‘Social Justice and Global Economy” formunda rastlanmaktadır. Bu forumda küreselleşmenin tanımı olarak, ulusal ekonomilerin uluslararası ekonomiye entegre olması ve özellikle de dış ticarete ve yatırıma açık olmak anlamına geldiği vurgulanmaktadır (Bardhan, 2001). Tanım daha geniş açıdan ele alındığında, dünyanın bir bölgesinde meydana gelen sosyal, politik ve ekonomik faaliyetlerin bir parçası olan olayların, alınan kararların, dünyanın diğer tarafındaki bireyleri ve toplulukları etkilemesiyle ilişkili olduğu ve kavramın bunu ifade ettiğini söyleyen çalışma ise 2003 yılında Held, McGrew, Goldblatt & Perraton tarafından yapılmıştır. Ekonomide küreselleşmenin temel unsurları ise şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Mal ve hizmet ticaretinin uluslararası serbestçe yapılabilmesi,
- 2- Sermaye ve işgücünün dolaşımında uluslararası serbestlik,
- 3- Teknoloji üretimi ve kullanımında, endüstri ilişkilerinde ve istihdamda yeni uygulamalar,
- 4- Uluslararası rekabeti arttırıcı yasal ve kurumsal düzenlemeler.

1960 -70 yıllarının hızlı büyümesi ve 1973- 74 petrol krizi sonrası düşük büyüme ve hızlı enflasyon süreci, yerini sonraki yıllarda, küreselleşmenin hız kazanması ve yaygınlaşmasına bırakmıştır. Bu dönemin en belirgin siyasal olgusu ise Berlin Duvarının yıkılması ve SSCB ve Doğu Bloğunun çökmesidir.

Burada dikkat edilecek birkaç önemli noktadan bahsetmek doğru olacaktır. Birincisi, uluslararası mal ve hizmet ticaretinin serbestçe yapılmasıdır. İkincisi, sermaye ve işgücünün dolaşımında serbestliğin tek yanlı olarak sadece sermayenin uluslararası serbest dolaşımı olarak gerçekleşmesidir. Üçüncü olarak teknolojik üstünlükler genelde birkaç gelişmiş ülkenin elinde bulunmakta, bu üstünlüklerin sağladığı yüksek katma değerli ürünlerin ticareti gelişmiş ülkelere daha az gelişmiş ülkelere doğru bir trafik izlemektedir. Bu bahsettiğimiz dezavantajlara rağmen bu dezavantajları bir fırsata dönüştürebilen ülkelere bahsetmek de gerekecektir. Bu ülkeler arasında Çin, Hindistan, G. Kore gibi ülkeler sayılabilir.

Küreselleşme bir yandan ekonomik büyüme ve gelişme yollarını açarken, diğer yandan krizlerinde bir ülkeden diğerine sıçramasına ya da başka bir deyimle bulaşması gerçeği ile karşılaşılmaya neden olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; 1980'li ve 1990'lı yıllarda yaşanan krizleri, bunların 2000'li yılların başındaki uzantı ve etkilerini ve 2008 Küresel Krizi'ni incelemektir. Aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek krizler ve nedenleri içinde en çok sözü edilen makroekonomik değişkenler döviz kuru, sermaye hareketleri, enflasyon, faiz oranları, cari açık, mali açıklar gibi konulardır. Bu konuların birbirleriyle ilişkileri ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

2. Enflasyon ve Faiz Oranları

Enflasyon, döviz kurlarını etkileyebilecek faiz oranlarıyla yakından ilgilidir. Ülkeler faiz oranlarını ve enflasyonu dengelemeye çalışmaktadır; ancak ikisi arasındaki karşılıklı ilişki karmaşıktır ve genellikle yönetimi zordur. Düşük faiz oranları, tüketici harcamalarını, ekonomik büyümeyi ve genellikle para birimi değeri üzerindeki olumlu etkileri teşvik etmektedir. Tüketici harcamaları talebin arzı aştığı noktaya yükselirse, enflasyonun mutlaka kötü bir sonuç olmadığı ortaya çıkabilir. Ancak düşük faiz oranları genellikle yabancı yatırımları çekmez. Yüksek faiz oranları yabancı para yatırımını artırma eğilimindedir ve bu durum ülkenin para birimi talebini artırmaktadır. "Mundell- Fleming Trilemma" da bu konuyu işlemektedir.

Bir ulusun para biriminin değerinin ve döviz kurunun belirlenmesi, o ulusun para birimini tutmak için algılanan arzu edilebilirliğin yüksek olması gerekir. Bu algı, bir ülkenin hükümetinin ve ekonomisinin istikrarı gibi bir dizi ekonomik faktörden etkilenir. Yatırımcıların para ile ilgili ilk dikkate aldıkları parasal varlıklarını o para biriminde tutma güvenliğidir. Eğer bir ülke politik ya da ekonomik açıdan dengesiz olarak algılanıyorsa ya da ülke para biriminin değerinde ani bir devalüasyon veya başka bir değişiklik olasılığı varsa, yatırımcılar paradan uzak durmaya eğilimlidir ve önemli süreler için ya da büyük miktarlarda tutmaya isteksizdirler.

3. Döviz Kurunu Etkileyen Diğer Faktörler

Bir ülkenin para biriminin algılanan güvenliğinin ötesinde, enflasyonun yanı sıra diğer birçok faktör de döviz kurunu etkileyebilir. Bir ülkenin ekonomik büyüme hızı, dış ticaret dengesi, faiz oranları ve ülkenin borç seviyesi gibi faktörlerin tümü, belirli bir para biriminin değerini etkileyen faktörlerdir. Yatırımcılar, döviz kurlarını belirlemeye yardımcı olmak için bir ülkenin önde gelen ekonomik göstergelerini izlemektedir. Döviz kurları üzerindeki olası etkilerden hangisinin baskın olduğu değişkendir ve değişebilir. Belli bir zamanda, bir ülkenin faiz oranları para talebini belirlemede en önemli faktör olabilir. Zamanın başka bir noktasında, enflasyon veya ekonomik büyüme birincil faktör olabilir.

Özellikle hiçbir para biriminin değerinin bulunmadığı modern dünyanın fiat para birimlerinde, (para biriminin takas edilebileceği altın cinsinden tanımlandığı gibi) döviz kurlarının göreceli olarak takas edilebildiği görülebilir. Herhangi bir ülkenin para

biriminin sahip olduğu tek değer, diğer ülkelerin para birimlerine veya yerel satın alma gücüne göre algılanan değeridir. Bu durum, enflasyon gibi bir girdinin bir ülkenin döviz kuru üzerinde etkisini belirleyebilir. Örneğin, bir ülke iktisatçılar tarafından genellikle yüksek kabul edilen bir enflasyon oranına sahip olabilir, ancak yine de başka bir lkeninkinden düşükse, para biriminin nispi değeri diğer ülkenin para birimininkinden daha yüksek olabilir.

1965'ten bu yana istikrarsızlık, enflasyon ve kronik olarak yüksek işsizlik oranı 1930 krizinden sonra ama özellikle, savaş sonrası yıllarda politika reçetelerinin artık istenen sonuçları pek veremediğini göstermiştir. Ayrıca, ne yapmamız gerektiği konusunda bir fikir birliği de yoktur. Muhafazakrlar, piyasaların serbest bırakılmasını talep etmektedirler; iş adamları ve bankacılar, teknolojik değişimler ve kurumsal evrimin geleneksel iş türleri sınırlarını ortadan kaldırmasına rağmen, çeşitli etki alanlarına girişi kolaylaştırma ihtimaline karşı korku içindedirler. Liberaller, kapitalizmin keskin bir eleştirisini dile getirmek yerine ve nc yenilikçi deney ve değişim, geçmişe bağlı kalmaktadırlar. Enflasyonun politika amacı olduğu Büyük Buhran'dan bu yana bu yasaların herhangi bir gerçek amaca hizmet edip etmediğini sorgulamadan asgari ücret artışlarını desteklemekle yetinmektedirler. Liberaller geçmişten devralınan politikaların eksiklikleriyle yüzleşmek istemeyip temel olarak yeni yöntemlerle ortaya çıkma konusunda çekingen davranmaktadırlar (Kaminsky ve Reinhart, 2000)

Bu konuya en radikal tepki Minsky tarafından yapılmıştır. Muhafazakarların serbest piyasa çağrısı, liberallerin ekonomik büyümeye olan bağlılıkları ve radikallerin ulusal planlama ve sanayi politikası çağrısında ortak bir yan vardır: Politika yaklaşımlarının altında yatan ekonomik analizler Keynes ncesi politiklardır. Bugün ulaştığımız noktada Keynes'den ekonomik politikaya uygulama, derin bir okntde bir ekonominin analizi ve bir bütçe açığının politika aracı olarak kullanılmasıdır. Keynesyen iktisat, ekonomi mesleğinin aklında bile olsa, özellikle politikacılar ve halk açısından, para ve maliye politikası için bir dizi basit fikirleri içeren rehber haline geldi. Ekonominin kapitalist ve sofistike bir finansal yapıya sahip olduğunu ve bunun sonucunda böyle bir ekonominin içindeki süreçler nedeniyle kararsız olduğunu kabul eden bir ekonomik teoriye dayalı bir politika stratejisidir.

Keynes analizinden çıkarılan dersleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Piyasa mekanizması, sayısız önemsiz kararlar için etkili bir kontrol aracı olmasına rağmen, eşitlik, verimlilik ve istikrar gibi önemli testlerinde başarısız olmaktadır.
2. Sofistike, karmaşık ve dinamik bir finansal sistem, içsel olarak ciddi istikrarsızlaştırıcı g yaratır, böylece ciddi okntler müdahaleci olmayan kapitalizmin doğal sonuçlarıdır: Finansman serbest piyasalara bırakılamaz.

3. Ekonomisinin önemli bir bölümünde, özel ulusal çıktının ve yatırım mallarının üretiminin, pahalı olan sermaye yatırımlarıyla yapıldığı bir ekonomi için, merkezi olmayan piyasa mekanizması özellikle dengesiz ve verimsizdir.

4. Mevcut örgütlenme biçiminde, piyasa kaynaklarına karşı korunmadan büyük ölçekli, uzun ömürlü sermaye varlıkları üzerinde finansal kaynaklar riske girmeyecektir. Bu tür endüstrilerin özel olması için yasal ve kurumsal olarak yasallaştırılmış tekeller ve oligopoller gereklidir. Büyük ölçekli sermaye yoğun üretim birimleri kamu mülkiyetinde değilse, kamu kontrolü esastır.

5. Büyük devlet kapitalizmi, küçük devlet kapitalizminden daha istikrarlıdır: Bu, hem geçmiş yüzyılın deneyimi hem de finansal kurumlara olanak sağlayan bir ekonomik teori ile gösterilmiştir. Bu daha fazla istikrar, kamu açığının, karları istikrara kavuşturmada sözleşmeli bir fenomen olarak etkisinden kaynaklanmaktadır.

6. Büyük hükümetin bütçe yapısının, enflasyonist bir durum oluştuğunda bütçe fazlası üretecek bir kapasiteye sahip olması gerektiğinden, vergi gelirlerinin GSMH içindeki payının yüksek bir oranı olması gerekir. Bu nedenle, vergi sisteminin tasarımı hayatidir. Bu şekilde vergiler, verimsizlikleri gideren ve vergiden kaçırılmayı önlemek veya kaçınmak için tasarlanmış davranışlara göre düzenlenmelidir. (Minsky, 2008)

1973 - 74 petrol krizi sonrasında hızlı büyüme yerini düşük büyümeye ve hızlı enflasyon sürecine bırakmış daha önce de belirtildiği gibi küreselleşmenin hız kazanmasıyla yeni bir ekonomik döngüye girilmiştir. Ancak Latin Amerika ülkelerinin tamamını kapsayan 1982 borç krizi finansal dengesizlik ve krizlerin miladı olarak kabul edilebilir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik altyapıları ve uyguladıkları parasal politikaların sonucu olarak görülen bu dalgalanmalar 1995 yılında Meksika'da, 1997 yılında Doğu Asya'da, 1998 yılında Rusya'da, 1994, 2001 ve 2018 yıllarında Türkiye'de, 1999, 2002 ve 2019 yıllarında Arjantin'de ciddi ekonomik çöküntülere neden olmuştur. Bu tarihlerde ortaya çıkan krizlerde dikkati çeken bir başka nokta, bazı ülke krizlerinin birbirini takip etmesidir. (Fisunoğlu ve Akyüz, 2018)

Aşağıdaki gruplamalar krizlerin bulaşıcılığına ilişkin literatürün farklı biçimlerini açıklamaktadır.

Birincisi, Glick ve Rose (1998) ticari ilişkiler üzerine çalışma yapmış olmasına rağmen, bulaşmanın küreselden daha çok bölgesel olduğuna dair kanıtlar sunmuştur. Ancak aktarım kanallarına dair kanıtlara tarihsel açıdan bakıldığında bu alanda tehlikeler olduğunu göstermektedir. Mal ve hizmetlerde bölgeler arası ticaret son birkaç yılda belirgin bir şekilde artmamış olsa da, varlıkların bölgelerarası ticarete ciddi bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu, G.Kore'de varlık fiyatlarının düşmesi halinde, örneğin, Brezilya'nın varlık fiyatlarının da düşmesi olasılığını artırmaktadır.

İkinci olarak, iletim kanallarını anlamamanın önündeki en ciddi engelin gözlemden kaynaklanıyor olmasıdır. Bazı çalışmaların öne sürdüğü gibi bölgesel bulaşma riski ticari bağlantılar nedeniyle mi vardır, yoksa finansal bağlantılar nedeniyle mi vardır? Özellikle bankaların bu bulaşmada oynadığı rol nedir? Sonuçlar, ikisini birbirinden ayırt etmenin zor olduğunu göstermektedir, çünkü ticaretle bağlantılı çoğu ülke aynı zamanda finansla da bağlantılıdır. Finansal sektör bağlantılarını kontrol etme performansının tahmininde elde edilen iyileşme, ticari bağlantıların kontrol edilmesiyle kazanılan iyileşmeden daha büyüktür.

Üçüncüsü, ülkenin fiili ekonomik sağlığına bağlı olmaksızın, başka gelişmekte olan ülke varlık sınıfındaki yabancı yatırımcıların küresel algılarındaki değişimin bir sonucu olarak başka bir ülkede bir kriz tetiklenebilir. Her durumda, krizin yayılması, mali kanal yoluyla olmaktadır. Tayland'daki zararlar nedeniyle, yatırımcılar menkul kıymet veya kredi portföylerini yeniden yapılandırdılar ve gelişmekte olan ülkelerdeki nakitlerini geri çektiler: uluslararası bir likidite krizi, daha sonra gelişmekte olan ülkelerdeki iç problemler ve bunlara yönelik yatırımcı davranışlarındaki değişiklik temelinde şekillenmektedir.

İki olası bulaşıcı kurbanının analizinde, Arjantin'den sonra Tayland ve Tayland'dan sonra Endonezya'da, virüslü ülke ile hem ikili hem de üçüncü taraf ticaret bağlantılarının zayıf olduğu göz önüne alındığında, finansal bağlantıların daha muhtemel katkısından bahsedilmektedir. Endonezya örneğinde, Tayland aynı Japon ticari banka borçlanma kümesinin bir parçasıdır.

Dördüncüsü, bulaşmanın çok ta doğrusal olmadığıdır. Tek bir ülkenin krize düşmesi, aynı bölgede veya dünyanın başka bir yerinde, başka bir yerde kriz göstergesi olarak değerlendirilmemelidir. Ancak, birkaç ülke bu tuzağa düşerse, o zaman hikaye farklılık gösterecektir. Diğer bir deyişle, bir çekirdek ülkeye zaten bulaştıysa, iç kriz olasılığı keskin bir şekilde artmaktadır (Kaminsky and Reinhart, 2000)

4. Kur Saldırıları ve Bulaşıcılık

Son ödemeler dengesi krizlerinin en şaşırtıcı özelliklerinden biri, menkul kıymetler piyasasının bölgesel ve küresel seviyelerde eşzamanlı çöküşü olmuştur. Meksika'nın 1994'teki kazasında bu fenomene "tekila etkisi" denildi: Meksika'daki kriz arttıkça, yatırımcılar hem Arjantin hem de Brezilya gibi savunmasız ülke pazarlarında ve Şili'de olduğu gibi daha istikrarlı olduğuna inanılan ülkelerde risklerini azalttı. Bu ülkelerin hepsini, Meksika ile ekonomik bağları çok azdı. Benzer şekilde, Rusya'nın temerrüdü ve Ekim 1988'deki ruble çöküşü, Rusya Federasyonu'nun dünya çıktısındaki payının az olmasına rağmen, ABD borsalarında büyük bir "kalite koşusu" da dahil olmak üzere, dünya genelinde hisse senedi piyasaları için büyük sıkıntılara yol açtı: Hisse senedi pozisyonları ve fiyatları piyasa "temelleri" ile ilgili olmayan önemli değişimler gösterdi.

Gözlemcileri ve bazı politika belirleyicileri, menkul kıymet piyasalarının edindiği daha önce görülmemiş bir küreselleşmeden kaynaklanan verimlilik kazanımlarının yanı sıra, özel sermaye akışlarında da yüksek derecede oynaklığa yol açtığı sonucuna vardılar. Artan bu dalgalanmaların ışığında, ülkeler bazı durumlarda tartışmalı sermaye kontrolleri, vergiler ve varlık ticaretine engeller getirilmesine başvurdular (Örneğin Şili'nin kısa vadeli sermaye akımları üzerindeki vergileri ve zamanlama kısıtlamaları ve Malezya'da 1997 yılında daha sert yapılan kontroller). Tüm bu engeller geleneksel olarak büyük politika kusurları olarak değerlendirildi, ancak son krizlerin ardından artan bir popülerite kazandılar. Bununla birlikte, kritik bir duruma hızlı bir şekilde cevap verilmesi ihtiyacı, bulaşıcılık yaratabilecek mekanizmaları, bu olgunun nicel önemini ve bunu önlemek için etkili olabilecek politika anlayışıyla çelişmektedir.

Eldeki acil soru şudur: Küreselleşme ilerledikçe daha büyük veya küreselleşmiş menkul kıymetler piyasalarının daha değişken veya bulaşmaya daha yatkın olma eğilimi var mı? Daha doğrusu, yatırımcıları küreselleşmeyle güçlenen bulaşıcılıktan etkilenmelerine yönlendiren mekanizmalar var mı? Bu sorunların, bulaşıcılığın menkul kıymetler piyasası büyüdükçe daha yaygın hale gelebilecek optimal portföy çeşitliliğinin bir sonucu olduğunu göstererek cevaplanması gerekmektedir. Bulaşmayı; yatırımcıların, bir ülkenin varlık getirisi özellikleriyle ilgili bir söylentiye tepki vermeyi veya belirli bir ülkeye bir "pazar" portföyü tarafından tahsis edilen optimal portföy payını taklit etmeyi en iyi tercih ettiği bir durum olarak tanımlanması uygun olacaktır.

Eichengreen, Rose ve Wyplosz'un 1997 tarihli çalışmasında, bulaşıcı döviz krizlerini test etmek amacı ile 1959-1993 dönemi için 20 sanayi ülkesi için üç aylık veri paneli kullanmışlardır. Siyasi ve ekonomik temellerin etkilerini kontrol ettikten sonra, bir ülkedeki bir kriz olasılığının, aynı zamanda diğer ülkelerdeki krizlerin görülme sıklığı ile ilişkili olup olmadığı sorulmuş olup ulaşılan kanıtlar dikkat çekicidir. Çeşitli testler ve bir duyarlılık analizi ile eşit bir şekilde dünyanın herhangi bir yerindeki bir krizin, ilgi kurulan ülkede ekonomik ve politik temellerin kontrolü ışığı altında, spekülasyon bir saldırı olasılığını ekonomik ve istatistiksel olarak önemli bir miktarda artırdığı bulunmuştur. Bu, bulaşıcı döviz krizlerinin varlığına uygun ilk sistematik kanıt gibi görünmektedir. Döviz piyasalarındaki istikrarsızlığın ülkeler arasında bulaşabileceği bir dizi kanal düşünülmektedir. Birincisi, spekülasyon bir saldırının söz konusu ülkelerin mevcut ve gelecekteki uluslararası rekabet edebilirliği ve dolayısıyla cari hesapları üzerindeki etkisidir. Böylece, Eylül 1992'de İngiltere'ye yapılan saldırının ve sterling poundun müteakip değer kaybının İngiltere'nin en önemli ihracat pazarı olduğu İrlanda'nın uluslararası rekabetçiliğine zarar verdiği ve bu durumun kastedilen saldırıları tetiklediği tartışılmıştır. Finlandiya'nın Ağustos 1992'deki devalüasyonu, iki ülke arasındaki doğrudan ticaret yüzünden değil, ihracatçıların aynı üçüncü ülkeler için rekabet ettikleri, bunun İsveç'e olumsuz etkileri olduğu şeklinde yaygın olarak kabul edilmektedir. 1992-3'te İspanya'ya yapılan saldırıların ve Pesetanın değer kaybının, büyük ölçüde İspanya'nın ihracat pazarına dayanan Portekiz'in

uluslararası rekabet edebilirliğine zarar verdiği ve ulusal ekonomik temellerde dengesizliklerin olmamasına rağmen Escudo üzerine saldırı gibi görülmüştür.

Ticari bağlantılar elbette tek iletim kanalı olmayabilir. Örneğin, Meksika Pesosunun 1994'te çöküşünü takiben Latin Amerika ve Doğu Asya'daki para birimleri için uygulanan baskının Meksika pezosunun 1994'te güçlü ticaret bağlantılarından kaynaklandığını iddia etmek zordur. Arjantin ve Brezilya, Meksika ile yoğun bir şekilde işlem yapmış olabilir, ancak aynı durum Hong Kong, Malezya ve Tayland için geçerli değildir. Ticari bağlantılara odaklanmak yerine, yorumcular, ülkeler arasındaki makroekonomik politikalar ve koşullar arasındaki benzerlikleri işaret etmektedirler.

Para krizlerinin ülkeler arasında bulaşıcı bir şekilde yayılmasına yönelik kapsam, Meksika'daki krizin ardından sıcak bir şekilde tartışıldı. IMF, ABD ve diğer G-7 hükümetlerinin 1995 yılı başlarında sağladığı 50 milyar dolarlık yardım için sıkça belirtilen bir gerekçe, Meksika krizinin etkilerinin bu ülkeyle sınırlı kalmayacağı, bunun yerine, diğer gelişmekte olan piyasalarda ciddi sonuçlar doğuracağı yönünde olmuştur. Meksika yetkilileri bu dışsallıkları içselleştirmeye çok az teşvik ettikleri için çok taraflı müdahalede haklı çıktılar. Bu görüşe destek olarak, gözlemciler rezerv kayıplarını, faiz oranlarındaki artışı ve 1995'in ilk haftalarında Arjantin ve Tayland gibi ülkelerin yaşadığı zayıflayan döviz kurlarını gösterirler. Aksine, yatırımcıların saldırdıkları ülkelerde ayrımcı oldukları da görülmektedir. Meksika Pesosu dışındaki para birimleri göreceli olarak daha az baskıya maruz kalmışlardır. Cari işlemler açığı yüksek, aşırı değerli reel oranlar ve diğer zayıf temelleri olan ülkeler çok fazla etkilendiler. Bunun anlamı, Meksika'nın kurtarılmasında, bulaşıcılık korkusunun iddia edildiği ölçüde haklı olmamasıdır.

Avrupa Para Sistemi'nde 1992-3 krizleri zamanında benzer bir tartışma ortaya çıktı. 1992'de Fransız Fransı ve İrlanda Punt'unun İngiliz Sterlini ve İtalyan Lirasının yaşadığı krizlerin bir sonucu olarak saldırıya uğradığı iddia edildi. 1993 yılında, Fransa fransı saldırısının diğer Avrupa para birimlerine yayılma için tehdit olduğu iddia edildi. Sadece temelleri zayıf olan Avrupa ülkelerinin spekülasyon saldırılara maruz kaldığı; Hollanda gibi diğerleri, ekonomik politikalarını para birimlerinin tutturulmasına uygun şekilde uyarladıkları için bağışık kaldılar. Yalnızca belirli ekonomik ve politik koşullarda olan ülkeler duyarlıydı.

Bu nedenle, makroekonomik politikalar ve saldırıya uğramış ülkelerdeki koşullardaki ortak hareketlere odaklanan ikinci bir model hayal edilmeye başlandı. Bazı piyasa katılımcılarının bir para biriminin istikrarı konusunda şüpheli olduklarına dair kanıt, meslektaşlarının, benzer makroekonomik pozisyondaki diğer ülkelerin para birimleri için umutları konusunda şüphelenmelerine neden olabilir. Örneğin, bir döviz kuruna dayalı dengeleme programı izleyen bir ülkedeki zorluklar; döviz ticareti yapanların, bu makroekonomik stratejiyi izleyen diğer ülkelerin gerçekleştireceği ihtimalini değerlendirmelerini revize etmelerine neden olabilir. Bir para birimine yapılan bir saldırı

ve hükümetin baskıya tepkisi, benzer bir pozisyonda diğer hükümetlerin nasıl tepki vereceğine dair beklentilerle ilgili yeni bilgiler sağlayabilir. Bununla ilgili bir başka örnek, alışılmadık derecede yüksek işsizlik oranına sahip bir ülkenin, spekülasyon saldırıda, faiz oranlarını arttırma konusundaki isteksizliği nedeniyle, işsizliğin daha da ağırlaştırılması anlamına geldiğinde, yatırımcıların benzer pozisyonlardaki diğer ülkelerin buna hazırlıklı olma olasılığına ilişkin beklentilerini gözden geçirmelerine yol açabilir.

Farklı döviz krizlerinin uluslararası aktarım kanallarına vurgu yapan bu iki yorum farklı ampirik sonuçlara sahiptir. Ticaret bağlantılarını vurgulayan yorum, para krizlerinin birbiriyle orantısız şekilde ticaret yapan ülkeler arasında bulaşıcı bir şekilde yayılacağını göstermektedir. Ekonomik ve politik ortaklıkları vurgulayan yorum ise, istikrarsızlığın yerine ülkeleri geniş ölçüde ekonomik ve politik konumları nedeniyle bulaştıracağını göstermektedir. Bu farklı bulaşma kanallarını karşılaştırmak için, dünyanın herhangi bir yerindeki krizlerin, bulaşmanın belirli kanallardan ne ölçüde iletildiğini yakalamaya yönelik ülke özelliklerine göre ağırlıklandırılması gerekmektedir. İki farklı ağırlık şeması karşılaştırıldığında; birincisi, kriz kaynaklı kur değişimlerinin rekabet edebilirlik etkileriyle bulaşma eğilimi gösterdiği varsayımı üzerine, orantısız bir şekilde birbirleriyle ticaret yapan ülkeleri, komşu ülkelerdeki krizlerin bulaştığı bu ülkelerle yapılan ticaretin önemine göre ağırlıklandırılmasıdır. İkincisi, krizlerin ve hükümetlerin verdikleri tepkilerin, yatırımcıların, yetkililerin beklentilerini gözden geçirmelerine yol açtığı varsayımıyla, makroekonomik politikaların ve sonuçların benzerliğine göre, Eicengreen ve arkadaşları tarafından ağırlıklandırılmıştır. Elde edilen sonuçlar; döviz piyasalarındaki spekülasyon saldırılarının ülkeler arasında bulaşıcı bir şekilde yayıldığı hipotezini daha da desteklemektedir. Dünyanın herhangi bir yerindeki ticari ağırlıklı kriz ölçüsü, yüksek güven düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı olmasının yanı sıra ekonomik olarak önemlidir; çeşitli hassasiyet testlerine karşı dayanıklı bulunmuştur. Makro ağırlıklı kriz ölçütü aynı düzeyde bir önem göstermemiştir.

Blackburn ve Sola (1993), Krugman (1979) modelinden başlayarak, birden fazla denge modeline doğru ilerleyen ve bulaşıcı döviz krizi modelleri ile sonuçlanan, döviz piyasalarındaki spekülasyon saldırılarıyla ilgili teorik literatürü kısaca gözden geçirmek yararlı olacaktır.

5. Ödemeler Dengesi Krizleri

Krugman, iç ekonomik koşullar ile döviz kuru taahhüdü arasındaki tutarsızlıkların döviz kurunun çökmesine neden olduğunu göstermeye çalışmıştır. Modelinde, iç piyasadaki aşırı genişlemeyi, üretim aşmasına kadar uzatmaktadır. Bu durum, merkez bankasının ödemeler dengesi açığını finanse etmek üzere rezervleri harcaması sonucunu doğurur. Sonunda rezervler, spekülasyon saldırısının başlatıldığı kritik bir eşige düşmektedir.

Bu model dört alt ana sınıfta incelenebilir.

Birinci grupta, toplam döviz kuru belirleme modellerinde ve ödemeler dengesine parasal yaklaşımla ilgili literatürde somutlaştırıldığı gibi, döviz kurundaki makroekonomik belirleyicileri ve ödemeler dengesini içermelidir. Bu modeller ilgili serinin gelecekteki beklenen değerlerini içermelidir.

İkincisi, Krugman modeli, zaman içinde azalan resmi rezervlerden önce krizlerin nasıl çıkabileceğini göstermektedir. Döviz spekülasyonu, döviz ticareti yapan “trader”ların”, varlıkların değişim oranlarını eşitlemek ve daha genel olarak portföylerini dengelemek amacıyla ve risk almak ve getiri elde etmek için kendi aralarında değişim yapmaları ile ortaya çıkmaktadır. Piyasadaki hiç kimse geçerli sabit döviz kuru fiyatından yerel para birimini almaya istekli olmadığına kriz tetiklenmektedir. Bu şartlar altında, piyasanın “kısa tarafında”ki tek kurum merkez bankasıdır: Merkez bankası satış hacmini absorbe etmek için yeterli rezervi elinde tutarken, spekülasyonlar yerli para birimini ellerinde bulundurma teşvikine sahiptir. Saldırının zamanlaması, merkez bankasının tüm nakdi rezerv stoklarını ortadan kaldırmak için yeterli olacağı şekilde belirlenmektedir.

Temel modelin üçüncü bir ifadesi, merkez bankasının ancak yeterli döviz rezervine sahip olması durumunda döviz kurunu savunabilmesidir. Saldırıda rezerv tükendikten sonra, yetkililerin çıpadan vazgeçmekten başka seçeneği yoktur. Bu nedenle, model döviz kurunun yeniden düzenlenebilmesi için rezerv stoklarının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Standart model aynı zamanda "rezerv yeterliliği" nin anlamını düşünmemize yardımcı olur. Döviz kurunu savunmak için, merkez bankasının diğer finansal kuruluşlar tarafından satışa sunulan tüm yükümlülüklerini satın alabilmesi gerekir. Standart modelde, satışların hacmi düşüktür: Sabitlenmiş bir kurdan, kurda değer kaybına müteakip yüksek faiz oranları ile ilişkili para talebindeki düşüşü onaylamak için gereken parasal bazdaki düşüşe karşılık gelir. Normalde, gerçek kişiler, çıpanın çöküşünden sonra, parasal bazın önemli bir bölümünü işlem amacıyla ihtiyaç duydukları için tutmaya devam edeceklerdir. Ancak yüksek oranda dolar seviyesindeki ekonomilerde, yurt içi için talep edilen işlemler için para talebi çok küçük olabilir (Edwards, 1989). Bu durumda, parasal bazın krizde tasfiyeye konu payı oldukça yüksek olabilir. Daha da endişe verici olanı, parasal krizlerin bir bankacılık krizine yol açması halinde para otoritelerinin diğer yerel yükümlülükleri (yani M2) satın almaları gerekmesi ihtimalidir. (Finansal krizler ve döviz krizleri arasındaki bağlantı Goldfajn ve Valdés (1995) tarafından vurgulanmaktadır.)

Standart modelin dördüncü sonucu, yetkililerin bir saldırıyı engellemek için çok az şansları olduğu yönündedir. Yerel para biriminin spekülasyon satışlarının hacmi, para tabanından az olsa bile, baz hala merkez bankasının yurtdışı rezervlerinin net stokunu aştığı bilinmektedir (güçlü bir para kurulu gibi çok özel durumlar hariç). Prensipten olarak, yetkililer, muhtemelen rezervlerin kritik seviyeyi aştığı noktaya kadar yurtdışından borç

olarak brüt rezervlerini arttırabilir. Ancak ödünç alınan rezervler sterilize müdahaleyi finanse etmek için kullanılırsa, parasal tabanı artırır ve bir saldırıyı savuşturmak için yeterli brüt rezerv seviyesi oluşmaz. Yetkililer sterilize etmezlerse, saldırı geri çekilebilir, ancak bu durum yalnızca tabanın küçülmesine ve faiz oranlarının yükselmesine izin verme pahasına gerçekleşir. Bazın önemli bir oranı söz konusuysa, ortaya çıkan faiz artışları o kadar büyük olabilir ki, döviz kuru krizi bankacılık krizini hızlandırır. İkincisini önlemek için, merkez bankası müdahalesini sterilize etmeye devam etmek zorunda kalabilir, bu da para birimini sabitleme yeteneğini tekrar zayıflatır.

Krugman modelinden sonra çoklu model çalışmalarına da değinmekte yarar vardır: Makroekonomik rasyonel beklentiler modellerin genel bir özelliği, bu tür modellerin tipik olarak çoklu çözümleri olmasıdır. Bu çözüm yollarının çoğu istikrarlı bir duruma yaklaşmadığından, yıllarca standart uygulama, çokluk koşullarını çağırarak farklı çözümleri ortadan kaldırmaktı. Ancak daha yakın zamanlarda, birden fazla dengeye izin veren ve farklı dengeler üzerine kurulan modeller literatürün temeli haline gelmiştir. Obstfeld (1986, 1995), Flood ve Garber (1984b) 'in önerisini takiben, döviz piyasalarında birden fazla denge ve saldırılara örnekler vermiştir. Bunlar, döviz krizlerinin nedenleri hakkında tamamen yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Piyasa katılımcılarının, mevcut politika döviz kurunun, belirsiz bir şekilde sürdürülmesiyle uyumlu olup olmadığını sorgulamaları durumunda, çoklu denge olasılığı, başarılı bir saldırının politikayı değiştireceğini öngörmektedir. Böylece iki denge var: Birincisinde saldırı yoktur, temel değişiklik yoktur ve çıpanın sınırsız etkisi vardır; İkincisi spekülasyon bir saldırı ve ardından spekülasyonların gerçekleşmesi beklenen döviz kuru değişimini doğrulayan temel değişiklikleri sırasıyla gelir.

Obstfeld (1986) 'de, bir saldırı meydana gelirse, modelin açık bir şekilde sınırlandırılması gerekmektedir. Bensaid ve Jeanne (1997), Ozkan ve Sutherland (1995) ve Obstfeld (1995, 1991), De Kock ve Grilli (1994), Drazen ve Masson (1994) modellerinde hükümetlerin davranışı hala özel fayda fonksiyonlarından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, döviz piyasalarındaki çoklu dengeler ve saldırılar hakkındaki literatür, sadece örneklerin ve özel durumların bir derlemesidir. Bu nokta, iki sonuç daha ortaya koyan Krugman (1996) tarafından vurgulanmaktadır. Birincisi, çoklu dengelerin temeller "yeterince iyi" olduğunda daha az olası olduğunu öne sürmektedir. Temeller açık olduğunda mevcut döviz kuruyla tutarsız olan yatırımcılar, bir krizin sonuçta ortaya çıkacağından şüphe duymazlar ve model hızla para biriminin saldırıya uğradığı ve değer kaybettiği dengeye yakınlaşır. Ancak, bu durumda soru, temeller "yeterince iyi" olsa bile, krizin sonuçlanıp sonuçlanmayacağına dair belirsizlik devam ederse, birden fazla denge var mıdır? İkincisi, Krugman, halkın, yetkililerin tercihlerini bilmemesi durumunda, piyasalar tarafından "testler" yapılabileceğini, yani başarısız olan, ancak yetkililerin tercihleri hakkında bilgi veren saldırıların gözlemlenebileceğini göstermektedir. "Kendini gerçekleştiren saldırı modelleri", "iyi"

temellerin döviz krizlerini önlemek için yeterli olmayabileceği anlamına gelir. Temelden haksız yere yapılan bir saldırıyı önlemek için merkez bankasının güvenilirliği, çıpa terk edildiğinde piyasaların politikanın gevşemesini engellediği şekilde olmalıdır. Obstfeld (1986) böyle bir örnek sunmaktadır: Burada, merkez bankasının krize tepki göstermesini öngören bir politika uygulama beklentisi, kendi kendini gerçekleştiren bir kriz riskini ortadan kaldırmaktadır.

Eichengreen, Rose ve Wyplosz (1994, 1995) çalışmalarında döviz krizlerini sistematik olarak analiz etmeye çalışmaktadır. Kriz ölçütü olarak döviz kurundaki değişimin ağırlıklı bir ortalaması, spekülâtif baskılara cevap olarak ödenebilecek uluslararası rezervlerdeki değişiklikler ve faiz bir saldırıyı önlemek için yükseltilebileceği için, faiz farkındaki değişimler ele alınmıştır. Devalüasyonların ve yeniden değerlendirmelerin nedenleri ve sonuçları hakkındaki bulgular, ana akım modellerin öngörleriyle tutarlıdır. Devalüasyon yapan ülkeler, o zamana kadar olan dönemde dış dengenin sorunlarını yaşarlar. Ticaret açıkları ve rezerv kayıpları nispeten genişleyici para politikaları ile bağlantılıdır. Ek olarak, devalüasyonlara yol açan dönem, göreceli olarak yüksek işsizlik oranları ile birlikte görülebilir. Bu ülkelerdeki genişleyici parasal politikalar, bu iç kaygılara cevap olarak kısmen kabul edilebilir. Genel olarak, yeniden değerlendirmeler devalüasyonların ayna görüntüleridir. Bu kanıt, hem dış dengenin yerel belirleyicilerini vurgulayan modellerle ve hem de iç dengeyle ilgili hükümetlerin kararlarına odaklanan ve politika yanıtlarını seçmelerinde döviz kuruyla sınırlanan daha yeni modellerle tutarlıdır. Örneğin, döviz kuru rejimleri arasındaki geçişler, sabit oranlardan değişken oranlara geçişler gibi, büyük ölçüde öngörülemez.

Krizlere duyarlı hükümetlerin, genelde, işsizlik cephesindeki bozulma koşullarına cevaben yüksek enflasyon ve rezerv kayıplarına yol açan para politikalarını takip eden ülkeler olduğu görülmektedir. Başlangıçta, kriz yaklaştıkça cari işlemler açığı harekete geçmekte ve sermaye hesabı hızla kötüleşmektedir. Parasal büyüme oranını önemli ölçüde düşürerek para birimini korumak için son dakika adımlar atan ülkeler, bazen oranı korumayı başarırlar. Daha az dramatik biçimde geri çekilenler ise hala teslim olmaya zorlanabilir, ancak bunu büyük bir krize yol açmadan yapabilirler. Buna karşılık, daha temel politika düzenlemelerini yerine getirmeyen ve sterilize müdahaleye dayanan hükümetler, genel olarak para krizlerini önleyemezler.

Başka bir çalışma da bu yaklaşımı benimsemiştir. Örneğin, Moreno (1995), 1980'den 1994'e kadar Pasifik Havzası ekonomilerindeki krizleri analiz etmiş ve spekülâtif baskı dönemlerinin, büyük bütçe açıkları ve hızlı yerel kredi artış oranları ile ilişkili olduğunu tespit etmektedir. Yavaş büyüme ve göreceli olarak yüksek enflasyon hükümetin istikrarlı bir döviz kurunu sürdürmesini zorlaştırdığında, baskı bölümlerinin ortaya çıktığına dair bazı kanıtlar vardır. Buna karşılık, dış denge göstergelerinin krizler ve sakin dönemler arasında değiştiğine dair kanıt yoktur.

Kaminsky ve Reinhart (1996), döviz kuru ile rezerv değişimleri arasındaki bağlantıları analiz ederek, para birimleri ve bankacılık krizlerine spekülasyon saldırları değerlendirmektedir. Çalışmalarında, 1970-1995 döneminde bankacılık sorunları yaşayan Asya, Avrupa, Latin Amerika ve Orta Doğu'daki 20 ülkeye odaklanmışlardır. Döviz krizleri endeksi, döviz kuru ve rezerv değişimlerinin ağırlıklı bir ortalaması olarak oluşturulmuştur (çünkü bazı ülkeler için yeterli faiz oranı verileri yoktur). Bu örneklerde krizler, ekonomik faaliyetlerin azalması, ihracat sektörlerinin zayıflaması, borsaların düşmesi ve yüksek reel faiz oranları nedeniyle ortaya çıkma eğilimindedir. Ayrıca, parasal büyüme ve bankacılık sisteminin yükümlülüklerinin hızla büyümesi ile krizler yaşanmaktadır. Banka krizleri, döviz krizlerinin öncü göstergeleridir, ancak döviz krizlerinin bankacılık krizlerini öngördüğü birkaç durum vardır.

Karşılaştırma yapılırsa, ampirik bulaşıcılık analizleri azdır. Literatürün tipik bir örneği, küçük ülke gruplarının karşılaştırmalarını sağlayan çalışmalardır. Burki ve Edwards (1995), Meksika krizinin ardından Arjantin, Brezilya ve Venezüella'nın Şili ve Kolombiya'daki deneyimlerini karşılaştırmakta ve bu bulaşıcılığın seçici olduğunu öne sürmektedir. Calvo (1996), bazı ülkelerin neden tekila etkisine karşı daha duyarlı olduklarını anlamak için Meksika ile diğer ülkeler arasında bir dizi karşılaştırma sağlamaktadır.

Calvo ve Reinhart (1995), sermayenin dört küçük Latin Amerika ülkesine aktığı ekonometrik bir modeldeki bulaşma kanıtlarını rapor etmektedir.

Schmukler ve Frankel (1996) "kapalı uçlu ülke fonlarına" ilişkin verileri kullanarak bulaşmayı modellemektedir. Her ne kadar bağımlı değişkenler, hisse senedi fiyatları seviyesi, bizim ilgilendiklerimizden farklı olsa da, ikisi, para birimine yapılan bir saldırıyı engellemek için gereken yerel faiz oranlarındaki yükselişin, hisse senedi fiyatlarını düşürme eğiliminde olacağı ölçüde bağlantılıdır. Kanıtları, yatırımcıların 1994 Meksika krizinden sonra 1982'den öncekilerden çok daha fazla farklılaştığını göstermektedir. Kısa vadede, Meksika fiyatlarındaki bir düşüş, nakit artırma arzusunun motive ettiği diğer pazarlardaki satışları artırma eğilimindedir; Latin Amerika'da uzun vadede bulaşıcılık olduğuna dair bir kanıt olsa da, Meksika satışlarının Asya pazarlarındaki uzun vadeli etkisi pozitifdir. Benzer bir uygulamada Valdés (1996), borcun ikincil piyasa fiyatlarını analiz etmekte ve makroekonomik temelleri ve Brady Plan yeniden yapılandırılmalarının duyuruları gibi "büyük haber olaylarını" kontrol ettikten sonra bile bu fiyatların ülke çapında güçlü bir korelasyonunun bulunduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülke borcu pazarlarındaki bu "bulaşıcılık" kanıtı, korelasyonun tamamını ve bir grup orta ölçekli OECD ülkesinden daha fazla açıklayan ABD kurumsal tahvil piyasası için olan benzer kanıtlardan çok daha güçlüdür.

Sachs, Tornell ve Velasco (1996), Meksika Pesosu'nun Aralık 1994'ten hemen sonra geçen dönemi ve "Tekila Etkisi"nden etkilenen ülkeler için yaptığı analiz ile bu

ülkelerin, borç verme patlaması, aşırı değerli döviz kurları ve düşük rezervler yaşadıklarını tespit etmişlerdir.

Nispeten daha az sayıda teorik çalışma, para biriminin krizlerin ülkeler arasında bulaşıcı bir şekilde yayılabileceği koşulları analiz etmiştir, ancak bazı uygunluk çalışmaları vardır. Örneğin, Willman (1988) ve Goldberg (1993) nispi fiyatları içselleştirerek yurtdışındaki olayların reel kur ve iç rekabet gücünü etkilemesini sağlamıştır. Sel ve Garber (1984a) ve Claessens (1991), iç politika süreci hakkındaki belirsizliği ortaya koymuştur. Obstfeld'in (1986) takip ettiği Flood and Garber, bir kerelik olayların yetkililerin bir politikayı başka bir politika ile değiştirmesine yol açabileceği ve böylece spekülasyon saldırıları savuşturulabileceği olasılığının olduğu koşullu bir politika süreci fikrini eklemiştir.

Belki de bu sorunun ilk sistematik teorik tedavisi Gerlach ve Smets (1995) idi. 1992'de Finlandiya Markka'sının çöküşü ile İsveç Kronu'na yapılan saldırının arasındaki bağlantılardan esinlenerek, ticari mallar ve finansal varlıklardaki ticaretle birbirine bağlı iki ülkeyi ele almışlardır. Modellerinde, bir döviz kuruna yapılan başarılı bir saldırı, ülkenin mal ihracatının rekabet gücünü artıran yerel para değerinde reel kayba yol açmaktadır. Bu, ikinci ülkede bir ticaret açığı, merkez bankasının uluslararası rezervlerinde kademeli bir düşüş ve nihayetinde para birimine bir saldırı üretmektedir. Bulaşıcı aktarım için ikinci bir kanal, ilk ülkedeki kriz ve yerel para değer kaybının ithalat fiyatları ve ikincil fiyattaki toplam fiyat üzerindeki etkisidir. İlk ülkedeki kriz sonrası reel değer kaybı, ikinci ülkenin ithalat fiyatlarını düşürür. Bu da, tüketici fiyat endeksini ve sakinleri tarafından para talebini azalttığını göstermektedir. İç para birimini döviz cinsinden takas etme çabaları daha sonra merkez bankasının döviz rezervlerini tüketmektedir.

6. Makroekonomik Dengesizlikler: Cari Açıklar ve Sermaye Hareketleri

Sermaye girişlerinde ani durma mekanizmasını tartışmak için kullanılacak ilk duraklama (sermaye çıkışıyla sonuçlanmasına gerek yok) ve bunun muhtemelen ekonomiye büyük zarar verici etkileri olabileceği üzerindeki çalışmalar Calvo (1998) ile başlamıştır. Calvo, 1998' de yayımlanan çalışmasında borç vade yapısı ve para birimi önemli olmasına rağmen, çoğu sermaye girişi doğrudan yabancı yatırım şeklini alsan bile sermaye piyasası krizlerinin yaşanabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Aşağıda anlatılan kısım tamamıyla Calvo, 1998' den alınmıştır. Gelişmekte olan piyasalardaki kargaşa, ekonomi ile uğraşanlar arasında da büyük bir karışıklığa neden olmaktadır. Meksika'nın Tekila Krizi'nin ardından yaşanan sarsıntı, mali açıklar ve hepsinden öte, Meksika'da 1994'te GSYH'nın yüzde 8'ine ve 1995'te yüzde 9'a çıkan cari açıkların, yani CAD'lerin (cari açık) suçlanmasına neden olmuştu. Tekila Krizi, 1982 yılında Meksika'nın moratoryumu ve bunun sonucunda ortaya çıkan uluslararası

borç sorunlarının anılarını geri getirmişti. İkincisi cari açıktan önce geldiğinden, yüksek cari açık ve düşük tasarruf oranlarının Meksika'nın zorluklarının merkezinde ve 1994'te kaldığı sonucuna varmak cazip geldi.

Ancak, 1997/98 Asya Krizi, ulaşılan sonuçların alaka düzeyi konusunda ciddi şüpheler doğurdu. Meksika ve Latin Amerika'nın geri kalanının (Şili hariç) aksine, Asya ülkeleri çok yüksek tasarruf oranları ve bazı durumlarda düşük cari açık (Endonezya) veya büyük fazlalıklar (Tayvan) sergilediler. Dahası, iktisat mesleğinin kargaşasına katkıda bulunmak için, Asya Krizi, Tekila Krizi'nden daha derin ve daha uzun sürdü. Tabii ki karışıklık, iktisatçıların yeni varsayımlar geliştirmelerini ve eskileri düzeltmelerini asla engelleyememiştir. Örneğin, bir yandan, cari açıkların ana suçlu olduğunu iddia eden güçlü bir grup bulunmaktadır (“Sonuçta yüksek cari açık Tayland'da başladı”). IMF bu görüşü benimsemiştir. Öte yandan, “serbest dalgalı kur savunucuları”, temel hatanın döviz kuru esnekliğine daha fazla izin vermek olmadığını iddia etmektedirler. Krizden sonra döviz kurları büyük ölçüde değer kaybettiği için çekicilikleri artmıştır.

Ani durmaların ve ani durmaları rasyonelleştirmeye yardımcı olan mekanizmaların kendi kendine bir krizi tetikleyebileceği görülmektedir. Bununla birlikte, ani durma krizlerini tahmin etmek için kullanılabilecek bir çerçeveye ihtiyacı vardır. Bunun nedeni, açık ve örtülü modellerin çoklu dengeleri göstermesi ve bu dengelerin gerçekte nasıl seçildiğine dair hiçbir teori bulunmamasıdır.

KI ve CAD'ı sırası ile sermaye girişi ve cari işlemler açığı anlamında kullanılırsa teorik olarak,

$$KI = CAD \quad [1]$$

Ayrıca hem parasal hem de parasal olmayan bir ekonomi ve ticarete konu olmayan mallar arasında ayırım yapılırsa,

$$CAD = Z - GNP = Z^* - GNP - NFTA \quad [2]$$

Z, Z *, GSMH, GSYH * ve NFTA sırasıyla; toplam talep, ticarete konu olan mallara talep, gayri safi milli hasıla, yurt içi gayri safi yurtiçi hasıla ve yurtdışından net faktör transferleridir.

Bir sermaye girişi, KI'nın denklem (1) ile aynı zamanda yüksek CAD'lerin olduğu keskin ve sürekli bir artış gösterdiği bir dönemdir. Bu nedenle, KI'deki ani bir duruş, CAD'de, denklem (2) ile, hiçbir işlem maliyeti olmayan ticari mallara olan talebin düşürülmesiyle karşılanabilecek ani bir daralma anlamına gelir.

Ancak, durum böyle değildir. Reel döviz kuru göz önüne alındığında, daha düşük Z* 'nın satılmayan mallar olan Z - Z* için daha düşük bir talebe eşlik etmesi olasıdır. Esnek

fiyat dünyasında, ikincisi, yani satılmayan malların görelî fiyatlarındaki düşüş, daha yüksek bir reel döviz kuru anlamına gelir. Ani durma, değişimin büyük oranda beklenmeyen olduğu ve bu nedenle, önceki nispi fiyatların genel olarak kalıcı olamayacağı beklentisiyle satış süresi uzatılan satılmayan sektör mallarına (örneğin, gayrimenkul) verilen krediler anlamına gelir. Bu da genel olarak iflaslara yol açabilir.

Bu nedenle, ani bir sermaye girişinin durmasıyla bağlantılı hasarın, cari açık düşüşünü ne kadar kolay karşılayacağına bağlıdır. Bu bakımdan aşağıdaki iki varsayımı geliştirelim:

Varsayım 1: Tüketicinin Z toplam harcaması içindeki payı daha büyüktür ve özellikle Z* 'de, cari açıktaki düşüşün reel ekonomiye zararı büyük olacaktır.

Birinci varsayım çok yeni gelmeyebilir, çünkü iktisatçıların bir ülkenin borç ödeme yeterliliği konusundaki endişesini, yatırımın bir ülkenin borcunu ödemeyi kolaylaştırdığı gözlemine dayanarak yapmak için kullandıkları uyarısını akla getirmektedir. Ticarete konu olan malların tüketiminin, ticarete konu olan malların yatırımından daha fazla emek yoğun olduğu tahminine dayanmaktadır. Bu tahmin, ticari mallar için toplam talebin aynı oranda azalmasının daha büyük bir kesinti ile sonuçlanacağı anlamına gelmektedir. Ticarete konu olmayan malların talebinde, ticarete konu olan mallara olan talebin tüketim içindeki payı daha büyüktür. Elbette ki, ticarete konu olmayan mal talebinin azalması ne kadar büyükse, gerçek devalüasyon da o kadar büyük olacaktır- ve bu nedenle, daha derin finansal kargaşa olacaktır.

Ani Durmalar ve Borç Vadesi. Yukarıdaki tartışma, son krizlerden sonra çok dikkat çeken bir konu olan ülke borçlarının vade yapısına değinmemiştir. Ani durma teorisi prensipte vade yapısından bağımsızdır. Örneğin, cari açığın tamamen yabancı yatırımlarla doğrudan finanse edildiği DYY'yi (doğrudan yabancı yatırım) düşünelim. Bir uçta, doğrudan yabancı yatırımların tümü yeni yatırım şeklini almaktadır ve önceki akıl yürütme nedeniyle, ani duraklamalar önemli bir sorun olmamalıdır. Diğer taraftan, doğrudan yabancı yatırım mevcut firmaların satın alımı şeklini alacaktır. Prensip olarak, bu ihtiyaç daha yüksek bir cari açık çevrilemeyecektir. Muhtemelen, bu işlem, yerli varlık satıcılarının eşit değerinde yabancı varlıklar elde ettikleri ve sermaye girişinde değişiklik yapmadığı eşit değerinde bir varlık birikimine yol açabilir. Bu nedenle, daha yüksek bir cari açık gerçekleşmesi demek, asıl sahiplerin (veya yerel zincirdeki bir başkasının) toplam harcamayı artırmak için geliri kullandığı anlamına gelecektir, cari açığın kökenlerinin doğrudan yabancı yatırımda olması gerçeği ile ilgili değildir.

Her ne kadar önceki tartışma sermaye girişindeki bir kesimin etkisinin, prensip olarak borç vade yapısından bağımsız olduğunu gösterse de kesimin gerçek büyüklüğü böyle değildir. Borç vade yapısı (daha özel olarak, kalan borcun vade yapısı, yani borcun zaman profili), sermaye akımlarının potansiyel ters çevrilmesinin değerlendirilmesi ile (gösterimlerimizde sermaye girişindeki olası en büyük kısa vadeli düşüş) ilgilidir.

İkincisi, ülkenin IMF ve kilit G7 ülkeleriyle borç geri çağırma, G. Kore ve Meksika örneklerinde olduğu gibi, ayakta durması ve yeni finansmanın gelmemesi durumunda misilleme yapabilmesi (örneğin, ticari kısıtlamalar) gibi hususlara bağlıdır.

Varsayım 2: Bir ülkenin borcunun kalan vadesi yakınlaştıkça, ani durma krizinin gerçekleşmesi daha güçlü olacaktır.

Yabancı alacaklıların yalnızca belirli ekonomik sektörlerin yetersizliğinden değil, aynı zamanda aşırı borçlanmayı da fark ettikleri andan itibaren, bankalarının bilançosunun kalitesinden şüphe etmeye, ortaya çıkan piyasa riski algılarını revize etmeye ve fonlarını borçlar tarafında, özellikle de bankalar tarafında (Asya krizinde olduğu gibi, önce Tayland 1997'den ayrılarak, ardından diğer Asya ülkeleri; Ağustos 1997'de Endonezya krizi, Aralık 1997'de G. Kore'de, Eylül 1998'de Malezya'da) veya daha az ayrımcılık yaparak diğer gelişmekte olan ülkelere (Ocak 1998'de Rusya, Ocak 1999'da Brezilya) geri çekmeye başlarlar. Krizden diğer ekonomilere geçiş birkaç faktörden kaynaklanmış olabilir (Brana ve Lahet, 2005). 1994 Meksika krizi Asya ülkeleri dışındaki finansmanı ciddi şekilde bozmadı. Asimetrik bilgi sonucunda yapışan ters seçim, ahlaki tehlike, miyopi felaketi sonunda yüksek riskli projelere yatırım yapmak için yurtdışından daha düşük faizli borç alan, Asyalı borçlularını kötü borçlular yaptı.

Sonuç olarak, sermaye girişlerinde eksojen (dışsal) bir ilk yavaşlama, üretimi tahrip edebilir ve yeniden inşa etmeye teşvik eder. Ayrıca, kredi kanallarını da tahrip edebilir. Sonuncusu, bu sürecin akla gelebilecek en yıkıcı özelliğidir, çünkü tüketimin düşmesini önler ve yeni geçici dengenin ticari olmayan mallarla ilgili nispi fiyatlarında keskin bir düşüş göstermesini sağlayacaktır.

Kendi kendini besleyen çıktı çöküşü daha da derinleştirilebilir. Bu nedenle, yakın zamanda etkilenen birçok ülke, sıkı mali ve para politikası gerektiren IMF destekli programları benimsemiştir. Bir yandan, sıkı maliye politikası, daha derin ve daha yaygın iflaslara neden olacak şekilde, ticari olmayan malların nispi fiyatını düşürecektir. Öte yandan, sıkı para politikası kredi geri ödeme sorununu ağırlaştırmaktadır. Bu, Doğu Asya'daki IMF politikasının iddiası olarak kabul edilmemeli, sıkı maliye / para politikasının politika yapıcıların kredibilitelerini artıracak ve sermaye girişinin yavaşlamasının önlenmesine yardımcı olacak varsayımına dayandırılması gerektiği iddiası olarak alınmamalıdır.

Yukarıdaki modele rezervleri de dahil ederek parasal bir ekonomi yaratılırsa;

$$KI = CAD + R \quad [3]$$

R, herhangi bir zamandaki uluslararası rezervleri göstermektedir.

Önceki modelin anahtar farklarından biri, sermaye girişlerindeki yavaşlamanın (yani, sermaye girişindeki bir düşüş) şimdi rezerv kaybıyla (yani uluslararası rezervlerde bir düşüş) karşılanabileceğidir. Bu nedenle, cari açığındaki bir azalma ile bağlantılı çıktı / kredi çöküşü uluslararası rezerv kaybıyla azaltılabilir. Bununla birlikte, pratikte bu büyük ölçüde aldatıcıdır.

Rezerv Kaybı. Ticarete konu olan mallar açısından merkez bankası bilançosunu göz önüne alalım:

$$R + NDA = H \quad [4]$$

R ve H sırasıyla uluslararası rezervleri ve yüksek güçlü parayı belirtirken, NDA net iç varlıkları ifade eder; yani, H ve RA arasındaki farkı ve dolayısıyla, negatif bir işaret ile merkez bankasının mevduat ve net değer bilgilerini içerir. Uygulamada, R'nin yüksek güçlü para H ve mevduat hesaplarındaki genişlemenin ve aynı zamanda kamu mevduatındaki artışın bir sonucu olması muhtemeldir. Sonuncusu, kitlesel özelleştirme çabalarında bulunan ülkelerde çok önemli olabilir.

Şimdi sermaye girişinde eksojen bir düşüş varsayalım. Merkez bankası rezervlerine sadık kalırsa, ekonomi, parasal olmayan durumda olduğu gibi benzer düzenlemeleri yapacaktır. Bu çözümü geliştirmek için merkez bankası uluslararası rezervi serbest bırakan mekanizmalar bulmak zorunda kalacak ve bunun sonucunda cari açığın, sermaye girişinden daha küçük bir miktarda düşmesine izin verecektir. Bunu başarmanın doğrudan bir yolu, uluslararası kredi kesintilerine aniden maruz kalan firmalara ve kişilere kredi vermek olacaktır. Ancak bu pratikte kolay değildir. Ülkenin kredilendirmeye karşı karşıya olduğu biliniyorsa, uluslararası kredi limitlerini kaybettiğini iddia etmek herkesin yararına olacaktır.

Sermaye girişindeki yavaşlama tipik olarak yurtiçi faiz oranlarındaki artışla ilişkilidir. Dolayısıyla, merkez bankasının faiz artışını engellemek için net iç varlıkları (örneğin bir indirim penceresinden) artırması ortak bir işlemdir. Daha yüksek bir net iç varlıklar (uluslararası rezervler sabit tutulduğunda) ise, yüksek güçlü paranın (H) ve devalüasyonun, yani nominal döviz kurundaki (yani iç para birimi cinsinden yabancıların fiyatı) artışıyla sonuçlanır. Bununla birlikte, bu ayarlama sorunu çözmez, çünkü o noktaya kadar uluslararası rezervler kaybolmayacaktır. Bu nedenle, mekanizmanın çalışması için merkez bankasının döviz piyasasına müdahale etmesi ve uluslararası rezervleri piyasaya sürmesi gerekecektir.

Ülke sabit (veya yarı sabit) bir döviz kuruna bağlıysa, bu mekanizma merkez bankasını spekülative bir saldırıya karşı savunmasız kılar. Bu, halk tarafından algılandığı an olacaktır:

1. İç para birimi cinsinden (en belirgin şekilde tahvil ve banka mevduatı) varlıklara olan taleplerini ve,

2. Dolar cinsinden borçları yerel para cinsinden borçlara dönüştürmeye çalışacaktır.

Meksika ve Endonezya'daki son deneyimler, ikinci maddenin çok güçlü olabileceğini gösteriyor; çünkü genellikle ortalamanın üzerinde bir kurum içi finansal uzmanlık ve bilgiye sahip olan ve uluslararası sermaye piyasasına erişimi olan (içeriden bilgi almak dahil) firmalar ve bankalar tarafından gerçekleştirilmekte idi. Tabii ki bu tepkinin kuvvetinin artması muhtemelen, dolar cinsinden borç stokunu daha büyütecektir.

Yukarıda 1 ve 2 numara ile gösterilen tepkiler geçmişe göre daha sıkı bir uluslararası kredi ile olacağından, ülke içindeki tüm faiz oranlarını daha da artıracakları muhtemeldir: Hem dolar hem de yerel para birimi faiz oranları. Ayrıca, yerli parasal varlıkların tükenmesi sermaye girişindeki düşüşü daha da kötüleştirir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, ülke para birimini korumaya kararlı olmasa bile, reel ekonomiyi sermaye girişlerindeki yavaşlamadan korumak için rezerv içeren politikalar, en azından bir an için, dalgalanmadan kaynaklanan yeniden yapılamaya dikkat çekmektedir. Ancak, ülke belli miktarda rezervi serbest bırakıp tekrar yüzmeye devam edebilir. Muhtemelen “evet”, ancak düşük rezervler yerli varlıklardan bir uçuş başlatırsa, rezerv kaybı politikaları KI'nın daralmasını ve dolayısıyla reel ekonomi üzerindeki ilave aşağı yönlü baskıyı tetikleyebilir.

Özetle, uluslararası rezervleri serbest bırakma kabiliyeti sermaye girişlerinde ani bir düşüşün oluşmasını yumuşatabilse de temel ekonomik gerekçelerle desteklenen son deneyimler, bunu doğru yapmanın büyük bir başarı olabileceğini öne sürmektedir Calvo (1998). Calvo'nun bu çalışmadan elde ettiği sonuçlar son derece önemlidir.

- Sermaye girişlerinde yüksek negatif dalgalanmalar- yani ani duruşlar- tehlikelidir. İflaslara ve insan sermayesi ile yerel kredi kanallarının tahrip olmasına neden olabilirler.
- Büyük cari işlemler açığı, nasıl finanse edildiklerinden bağımsız olarak tehlikelidir. Çünkü aynı cari hesap açığını korumak için “yeni para” gereklidir ve ikincisine ulaşmak ani duruşlar sırasında zorlaşır.
- Sermaye girişindeki bir azalmanın olumsuz etkilerinin artması muhtemeldir, daha yüksek satışlar için harcanan marjinal eğilim yüksektir. Bu nedenle, tüketimin yatırımdan daha yoğun olduğunu varsayarsak, sermaye girişleri tarafından finanse edilen tüketimin payı arttıkça, gelecekteki ani bir duruşun olumsuz etkisi daha güçlü olacaktır.
- Kısa vadeli finansman, bu risklere, sermaye girişlerinde (ya da çıkışlarında) daha büyük yavaşlamalar yaratmaya katkıda buldukları ölçüde katkıda bulunabilir.

7. Politika Tartışması

Krizden çıkışın ya da krizden sakınmanın uzun dönemde ülkenin ekonomik ve sosyal dengelerini eşanlı ve sürekli olarak geliştirmek olduğu gerçeğini gözönünde tutulmalıdır. Bunun yanında kısa dönemde para politikası uygulamasında aşağıda belirtilen politika noktaları mutlaka dikkatlice uygulanmalıdır.

1. Finans sektörü faaliyetin merkezindedir ve doğrudan veya dolaylı olarak çözümün anahtarı olmalıdır.

2. Finansal işlemlerin hızlı bir şekilde yapabileceği farklı biçimler göz önüne alındığında, kısmi çözümler etkisiz ve son derece çarpıtıcı olabilir. Dolayısıyla, (uluslararası) sermaye akımları üzerindeki kontroller, yurt içi sermaye piyasasının uygun düzenlemelerine eşlik etmedikleri sürece etkisiz olabilir.

3. Finansal sektör politikaları, iç işlemleri de içeren, özellikle de merkez bankasının vesayetinde bulunan kurumlar aracılığıyla yapılanlar dahil olmak üzere, tüm finansal sistemi kapsamalıdır. Bunun nedeni, merkez bankasının genellikle mevduat sigortası sunması ve bu nedenle finansal krizin büyük bir mali yükü temsil edebileceğidir (Şili, Meksika ve Venezuela).

4. Finansal olarak kapatılmış ve az gelişmiş sistemler (örneğin, Hindistan'ın), finansal sektörü serbest bırakmaya teşvik edilmemelidir. Mali reform kademeli olarak yapılmalı ve öz sermaye finansmanını dışlamamalıdır. Politika yapıcılar firmaların kaldıraç oranlarına (yani tahvil / öz kaynak oranlarına) dikkat etmelidir.

5. Bununla birlikte, finansal olarak açık sistemler (örneğin, Arjantin ve Yeni Zelanda) bu şekilde tutulmalı ve ülkeyi istikrarlı bir ülkenin bölgesine benzetecek çok sıkı kurallara uymalıdır (Arjantin Para Kurulu iyi bir örnekti).

6. Yukarıdaki dördüncü ve beşinci tavsiyeler arasında çelişki yoktur. Mali serbestleşme, bilginin sınırlı olmasından dolayı kısa vadeli krediler alması muhtemel olan firmalardan tüketicilere büyük "sermaye akışı" yaratır. Böylece, bu akışlar kolayca geri dönüp ciddi finansal sorunlara neden olabilir. Dahası, finansal serbestleşme, benzer potansiyel olarak tehlikeli sonuçlarla, sermaye geri dönüşü yoluyla büyük (uluslararası) sermaye girişleri üretebilir. Buna karşılık, eğer finansal sistem zaten serbestleştirilmişse, yukarıda belirtilen risklerin çoğu daha önce gerçekleşmiş olabilir ve akışın vergilendirileceği veya sınırlanacağı beklentisi krize neden olacak bir çalışma yaratabilir.

7. Likidite krizlerinin nitelikli iş gücünde önemli bir tahribata yol açmasını önlemek için etkin iflas düzenlemeleri şarttır.

8. Kriz sonrası politika. Sermaye girişindeki ani bir duruş, genel bir kural olarak, ekonomiye ciddi bir darbe anlamına gelir. Standart para ve maliye politikalarının çok az

kullanımı muhtemeldir. Büyük devalüasyonlar ve kolay para, yukarıda tartışılan nedenlerden ötürü pek yaygın olarak kullanılamaz. Dolayısıyla, makul bir çözümün fiyat istikrarına yönelik bir para politikası ve kısa vadede toplam talebi daha da kısıtlamayan ve dengeli bir bütçeye doğru ilerleyen bir maliye politikası olacağı görülmektedir. Bu maliye politikası hedeflerine ulaşmak kolay olmayabilir. Bunu yapmak için, örneğin, vergileri ve hükümet harcamalarını, birincisini geçecek şekilde artırmak, ancak hükümet harcamalarının genişletici etkilerini geri döndürmemek gerekebilir.

8. Krizden Çıkış ve IMF

Asya Kriziyle birlikte IMF dikkatini bu ülkelere çekmek için mücadele etti. Ancak, önerilen mali kurtarma ilk önce döviz rezervlerini yenilemek ve dış ödemeleri sürdürmek ve ikincisi de tasarrufları yeniden yapılandırmak için gerekli görünüyordu. Daha önce benzeri görülmemiş miktarlarda borç verildi (Tayland'a 35 milyar dolar, G. Kore'ye 57 milyar dolar). Bu şartlar daha sonra eleştirildi ve dayandığı Washington Konsensusu'nun yanı sıra IMF, 1998'de ülkelere uygulanan ekonomik krizlerin durgunluğundan kaynaklanan ekonomik sorunlardan sorumlu tutuldu (IMF World Reports).

IMF, kendisini Asya'daki eylemiyle ilgili şiddetli eleştirilerin merkezinde buldu (Çok katı ve yetersiz reform planları, krizi öngörememe ve yönetememe, destek politikasına bağlı ahlaki tehlike, düzenleme biçimini yenilememe gibi). IMF, geçici ödemeler dengesi zorluğu çeken ülkelere temel finansal yardım misyonunda başarısız olmasından dolayı da eleştirildi ve nihayet, temsil edilmelerini baltalayarak (ülke borcunun hesaplanmasına bağlı olarak) sayıları çok az sayıda gelişmiş veya gelişmekte olan ülke denetiminde kaldı (Meltzer, 1998).

IMF politikalarını savunanlar; ülke için gereken dış finansmanın yalnızca bir kısmını sağladığını, geri kalanının özel borç verenler tarafından tahsis edildiğini belirterek savunmuştur. İkincisi, eleştirilere rağmen, kriz zamanlarında yatırımcıların paniklerini sakinleştirdiği, uluslararası kredi veren son kurum olduğu ve diğer finansman türleri için bir katalizör olarak ayrıcalıklı bir alacaklı gibi görüldüğü ifade edilmiştir.

Meltzer, finansal açıdan sağlam ülkelere geçici yardım için IMF misyonlarına yeniden odaklamayı teklif etmiş, zaman içinde teklifine bir miktar karşılık da bulmuştur. Eylül 1997'de, oybirliğiyle alınan karar IMF'e finansal işlemlerle yüzleşmek ve izlemek için bir yetki vermiş, ancak 1997 krizi ve panik geri dönünce, bu karar uygulanamamıştır, çünkü hükümetler için oldukça kısıtlayıcı bulunmuş ve önerisi ancak 2009'da tekrar gündeme getirilmiştir (Meltzer ve Sachs, 1998).

2002-2003'ten bu yana uygulanan reformlar yürürlüğe girmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler, özellikle de Asya ülkeleri, 1980'lerin sonunda başlayan finansal serbestleşmeye rağmen yıllardır yapılmayan yerel finans piyasalarını

iyileştirmek için 1998'den itibaren; ekonomik ve yapısal reformları uygulamaya koymaya, bankacılık sistemlerini reforme etmeye, finansal sistemlerin denetimini iyileştirmeye ve ihtiyati düzenlemeler yapmaya başladılar. Ekonomik büyüme yatırımcı güveniyle geri dönüyordu. Gelişmekte olan ülkeler kendi içlerinde büyümeleri 2003-2007 döneminde ortalama %7 olurken, Çin Halk Cumhuriyeti'nde %10,5, Hindistan'da % 8.9, Tayland'da % 5, Güney Kore'de % 5.2, Brezilya ve Meksika'da % 3.4, Polonya'da % 4.8, Türkiye'de 7.5 % olarak gerçekleşirken, küresel büyümeye % 75 katkıda bulundular.

9. Uluslararası Rezervler ve Finansal Kriz Üzerindeki Etkisi

Martin Feldstein'in (1999) Asya finansal krizinin ardından ulaştığı sonuca göre, gelişmekte olan ülkeler kendilerini bu krizlerden korumak için Uluslararası Para Fonu'na (IMF), veya "uluslararası finansal mimaride" yapılan reformlara güvenemezler. Feldstein'nin neden olarak ileri sürdüğü gibi, başka yerlerde oluşan krizlerin iyi yönetilen ülkelere bile bulaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceğini bilerek, sağlam makroekonomik politikalara güvenmek yeterli midir? Feldstein'a göre anahtar, artan likidite sayesinde kendi kendini korumaktır. Yüksek (net) likit yabancı varlık seviyesine sahip ülkeler finansal piyasalarda paniğe ve sermaye akışındaki ani geri dönüşlere daha iyi dayanabilirler. Dolayısıyla, finansal krizlerin maliyetini azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda bu krizleri daha az olası hale getirebilirler. Likidite üç stratejiyle sağlanabilir: kısa vadeli borçların azaltılması, teminatlandırılmış bir kredi sistemi oluşturulması ve merkez bankasının döviz rezervlerinin arttırılması (Feldstein, 1999).

Üç strateji arasında, yabancı rezervlerin artırılması, gelişmekte olan ülkelerin açıkça en beğendikleri seçenek olduğu görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin elinde tutulan döviz rezervleri bugün tüm zamanların en yükseğidir ve gelişmişlerin elinde bulundurduğu seviyenin birkaç katı üst seviyesindedir. Ancak Feldstein ve diğerlerinin de belirttiği gibi, rezerv biriktirmek de maliyetlidir. Merkez bankaları döviz rezervlerini çoğunlukla düşük getirili kısa vadeli ABD Hazine (ve diğer) menkul kıymetler şeklinde tutmaktadır. Bir ülkenin bu varlıklara yatırım yaptığı her rezerv dolar, o ekonomi için dış borçlanma maliyetine veya alternatif olarak, yatırımın geri dönüşünün sosyal oranına eşit olan bir fırsat maliyeti getirir. Likit rezerv varlıklar üzerindeki getiri ile normal fonlardaki birkaç puanlık bir fark olan dış fon maliyeti arasındaki fark, kendi kendine sigortalamanın sosyal maliyetini temsil eder. Likit olmanın finansal kriz geçirme olasılığını azalttığına (ve belki de borçlanma maliyetini düşürdüğüne) inandırıcı kanıtlar vardır. Bu krizlerin yüksek çıktıları ve sosyal maliyetleri göz önüne alındığında, yüksek likidite seviyelerinin yüksek maliyetlerine rağmen rasyonel olduğu makul bir durum olabilir mi?

2008-9 küresel finansal kriz, gelişmekte olan pazarlara (EM) ciddi zorluklar dayatmıştır. Daha önceki ayrışmalar, gelişmekte olan piyasaların olumsuz ayarlamalarla ortaya çıkaracak darbelerden kaçınmasını sağlamış olacaktır. "Kaliteye uçuş," kaldıraçlı

azaltma ve uluslararası ticaretin hızla azalması, gelişmekte olan piyasaları etkilemeye 2008 yılının ortalarından itibaren başladı ve ayarlama yeteneklerini test etti. Daha önceki krizler sırasında, gelişmekte olan piyasalar çoğunlukla hızlı değer kaybetmeye zorlanmışlardır. Ancak, gecikmeli olarak uluslararası rezervlerin büyük miktarda biriktirilmesi uluslararası rezervlerin 1990'lar ve 2000'lerin başında, bu ülkelere nispeten daha zengin bir seçenekler menüsü sunmuş oldu.

Hatırlamak gerekirse, 1970-1999 yılları arasında döviz kurları, faiz oranları ve uluslararası rezerv modellerinin araştırılması, Calvo ve Reinhart (2002) “dalgalanma korkusu”nun yaygınlığını ortaya çıkardı. Döviz kurlarının dalgalanmalarına izin verdiklerini iddia eden ülkelerde gerçekte döviz dalgalanmasına izin verilmemektedir. Bunun yerine, yetkililer sık sık döviz piyasası ve açık piyasa operasyonlarına doğrudan müdahale yoluyla döviz kurunu dengelemeye çalışırlar. Dalgalanma korkusu, son on yıl içinde yükselen piyasalar ve diğer gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılan büyük IR birikimi için bir yorum da sağlayabilir. Bununla birlikte, uluslararası rezerv birikiminin alternatif açıklamaları, ihtiyati tedbir ve / veya ticari tüccar motifleri içerir (Aizenman ve Lee (2007, 2008)) ve Dooley Folkerts-Landau, ve Garber (2003)]. Dooley ve Garber’in Bretton Woods II yorumunu yaptığı bu çalışma 2008-2009 krizi sırasında uluslararası rezervlerin tükenmesini belirleyen faktörleri incelemekte, yükselen piyasaların uluslararası rezervlerinin düşürülmesinin dinamiklerini araştırmakta ve korkunun kriz sırasında IR kullanımına ne derece egemen olduğunu tespit etmektedir. Aizenman ve Sun tarafından yapılan regresyon analizi, 2008-2009 küresel krizi sırasında büyük birincil emtia ihracatı, özellikle petrol ihracatı olan gelişmekte olan ekonomilerin büyük uluslararası rezerv kayıpları yaşadığını göstermektedir. Orta düzeyde bir finansal açıklığa ve kısa vadeli dış borç / GSYH oranına sahip olan ülkeler, ortalama olarak, başlangıçtaki uluslararası rezervleri çoğunu kaybetti. Büyük uluslararası rezerv kayıpları yaşayan ülkelerin çoğu, 2008 yılının ikinci yarısında uluslararası rezervlerini tüketmeye başladı (Aizenman ve Sun (2009)).

Aizenman ve Sun (2009) yaptığı çalışmada, büyük ölçüde uluslararası rezerv kaybı yaşayan ve uluslararası rezerv kaybı yaşamayan veya hızlı bir şekilde geri kazanan ülkeler olmak üzere iki grupta incelemiştir. İlk grupta, Temmuz 2008- Şubat 2009 döneminde en yüksek uluslararası rezerv seviyesine göre uluslararası rezervlerinin en az yüzde 10'unu kaybeden ülkeler yer almaktadır. 21 EM arasında, 9 ülke ilk gruba aittir. Daha fazla bilgi edinmek için, uluslararası rezervlerinin büyük ölçüde tükenmesine neden olan ülkelerin R / GSYH oranına yönelik kriz öncesi taleplerini kıyaslamayan ülkelerle karşılaştırılmış ve iki grup arasında farklı modeller bulunmuştur. Ticarete bağlı faktörler (ticaret açıklığı ve birincil mal ihracatı, özellikle büyük petrol ihracatı gibi), ilk aşamada önemli ölçüde uluslararası rezerv tükenmesi yaşayan ülkelerin kriz öncesi R / GSYH seviyelerinin muhasebeleştirilmesinde daha önemli görünmektedir. Bu bulgular, kriz öncesi ticaret şoklarına büyük oranda maruz kaldıklarını belirleyen ülkelerin, krizin ilk aşamasında uluslararası rezervleri tampon stok olarak kullandıklarını göstermektedir.

Bu ülkelerin uluslararası rezerv kayıpları ters bir logit eğri izledi. Uluslararası rezervlerin hızlı bir şekilde tükenmesinden sonra, bu ülkeler 7 ay içinde belirgin bir şekilde azalan uluslararası rezervler tükenme oranına ulaştı ve kriz öncesi üçte birinden fazlasını kaybetmemeyi başardılar.

Buna karşılık, ilk kriz aşamasında uluslararası rezervlerin büyük ölçüde tükenmesinden kaçınan ülkelerde, R / GSYH'nin başlangıç seviyesini açıklamada finansal faktörler ticaret faktörlerinden daha önemli görünmektedir. Bu ülkeler uluslararası rezervleri tamamen kullanmaktan kaçındılar ve para birimlerinin büyük ölçüde değer kaybetmesiyle dış düzenlemeye ulaştılar. Birinci ülke grubu tarafından IR kullanımının ve ikinci grup tarafından uluslararası rezervlerin kullanımından kaçınmanın kalıpları, "rezervleri kaybetme korkusu" ile tutarlıdır. Bu tür bir korku, bir ülkenin azalan uluslararası rezervlerinin para biriminde daha fazla kırılma eğilimine işaret edebileceği ve böylece kalan rezervlerinde böyle bir çalışmayı tetikleyebileceği yönündeki endişeyi yansıtabilir. Bu korku, bir ülkenin, krizdeki bilinmeyene göre, hızlı bir şekilde uluslararası rezervleri tüketmenin yetersiz olabileceğine dair bir endişeyle ilgili olabilir.

Sonuçlar; küresel likidite krizi sırasında gelişmekte olan ülkelerin davranışlarının uluslararası rezervleri kaybetme korkusunun, dalgalanma korkusundan daha fazla kısıtladığını göstermektedir. Daha önceki araştırmalar, 1990'lar ve 2000'li yılların ortalarında finansal entegrasyonlarını artıran gelişmekte olan ülkelerin; ani durmalara, sermaye uçuşlarına ve kaldıraç azaltma krizlerine karşı kendi kendine sigorta temin etmeleri için ihtiyati nedenlerle uluslararası rezerv biriktirmesini tavsiye etmektedir (Calvo (1998) ve Obstfeld, Shambaugh ve Taylor (2010)). Yine de 2008-9 küresel krizi, bu kendi kendine sigortanın çalışması için gereken uluslararası rezerv seviyelerinin, bir ülkenin brüt dış mali bozulmalara maruz kalmalarına benzer olduğunu göstermektedir (Park (2009), G. Kore'nin kriz sırasındaki zorluklarını analiz eder]. Bu şartlar altında, kısa vadeli dış borçlanma ile IR biriktirme arasındaki bağlantıyı sıkılaştırıcı ihtiyati denetim, kısa vadeli dış borçlanmanın neden olduğu aşırı riskler azaltacaktır.

Büyük oranda uluslararası rezerv kaybetmeyen gelişmekte olan ülkelerin 2008-9 krizinden önce büyük ticari şoklara maruz kalmayı içselleştirdiğini, krizin ilk aşaması sırasında ilk uluslararası rezervlerin nispeten daha büyük bir kısmını tüketmeyi seçtikleri ihtimal dahilindedir. Aksine, ticari faktörleri göz önünde bulundurmayan gelişmekte olan ülkelerin krizden önce uluslararası rezervleri istiflemek ve kullanmaktan kaçınmışlardır. Bu, muhtemelen uluslararası rezervleri tüketmenin, daha büyük bir güvenlik açığını işaret edebileceği ve uluslararası rezervlerin üzerinde daha derin bir çalışmaya neden olabileceği korkusundan kaynaklanıyor olabilir. Bu nedenle, iki gelişmekte olan ülke grubu arasında kriz öncesi R / GSYH seviyelerindeki farklılıkların kaynakları açıklanamamıştır.

Büyük oranda uluslararası rezerv kaybeden gelişmekte olan ülkelerde döviz kurundaki değer düşüklüğünün (büyüme hızı) yine de uluslararası rezerv değişimlerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Ticarete bağlı faktörlerin, özellikle de petrol ihracatına ilişkin olanların, uluslararası rezerv tükenmesinin büyüklüğü üzerinde önemli bir etkisi vardır. Finansal piyasa ile ilgili faktörlerin uluslararası rezerv kayıpları üzerinde bir etkisi vardır, ancak ticaretle ilgili belirleyiciler kadar önemli değildir. Aizenman ve Sun (2009).

10. Son Söz

Ekonomik politika tartışmaları, son yıllarda bir maliye politikasının ne kadarının (veya daha azının) ve diğer para politikasının ne kadarının (veya daha azının) ekonomik istikrar ve büyüme için gerekli olduğuna odaklanmıştır. Gelecekte daha iyisi yapılacaksa, maliye ve para politikası tekniklerinin seviyesinin ve ötesine bakan ciddi bir tartışma başlatılmalıdır. Böyle bir tartışma ekonominin istikrarsızlığını kabul edecek ve bu doğal istikrarsızlığın kurumlar ve politika müdahaleleri tarafından güçlendirilip güçlendirilmediğini sorgulayacaktır.

Parasal bir ekonomi, yapışkan fiyat ve ücretlerin gerçekçi olabilme olasılığını ortaya koymaktadır. Bu, cari işlemler açığındaki bir kesimin, çalışmada vurgulanan kanallardan bağımsız olarak, çıktı üzerinde depresif bir etkiye sahip olabileceği Keynesyen bir kanal eklemektedir. Bununla birlikte, Keynesyen düşünceler tipik olarak, karşı konjonktürel para politikası veya daha spesifik olarak döviz devalüasyonu ile önemli çıktı kaybını önleme olasılığını artırmaktadır. Yine de bu politika kesinlikle düşük sermaye girişi ile ilişkili Neoklasik göreceli fiyatlara ulaşmayı hızlandırabilse de, finansal krizleri atlarmaya yardımcı olmamaktadır. Bu, açıkça borcun döviz cinsinden olması durumunda geçerlidir. Devalüasyon, nispi fiyatı artırmaya yardımcı olur, ancak sektör dolar cinsinden borç aldıysa, krizi daha da derinleştirecektir. Bankaları, şirketleri ve piyasanın diğer aktörleri ulusal düzeyde ağır borçlu olan piyasa ekonomisinde, dış finansman imkanları kesildiğinde, uluslararası düzeyde borçlanamayacak ve kendini bir krizin içinde bulacaktır.

İhracata konu olmayan mal ve hizmet üreten sektördeki borçların yerel para biriminde olması halinde durum daha iyi olur mu? Cevap muhtemelen “hayır” dır. Krizlerin yol açtığı devalüasyonlara genellikle daha yüksek nominal ve reel faiz oranları eşlik eder. Çünkü bu devalüasyonlar, hükümetin kilit makro değişkenleri kontrol etme kabiliyeti hakkında şüphe uyandırmaktadır ve büyük ölçüde istemsiz olduklarının kanıtıdır. Son ödemeler dengesi krizlerinin en şaşırtıcı özelliklerinden biri, menkul kıymetler piyasasının bölgesel ve küresel seviyelerde eşzamanlı çöküşü olmuştur. Bu nedenle, hem tahsil edilemeyen kredi ve borçlar, hem de ticari açıdan gerçek faiz oranları yükselir ve bu da borç yükünü artırır. Dolayısıyla, dolar ve iç para birimi cinsinden borç arasındaki temel fark zamanlamadır: Dolar borçları ile devalüasyonun yol açtığı finansal

sıkıntı anında gerçekleşirken, yerli para birimi cinsinden borçlanma ile birkaç ay hatta yıllar sonra ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak bakıldığında bugünün ekonomik politikasının bir “yama işi” olduğu görülebilir. Bazı eksiklikleri gidermek için tasarlanan her değişikliğin, ekonomik ve sosyal yaşamın diğer bazı yönlerini olumsuz yönde etkileyen yan etkileri vardır. Her geçici müdahale daha fazla müdahaleyi doğurmaktadır. Şu an sahip olduklarımızı geliştirmek istiyorsak, istikrarsızlık ve enflasyon eğilimlerini kontrol edecek kurumsal ve yapısal reformlar çağına girilmelidir. Yeni bir reformun başlatılmasına gerek vardır, basitçe ve parça parça değişiklik yapılmamalıdır. Aksine, ekonomik sorunlarımıza kapsamlı ve entegre bir yaklaşım geliştirilmeli; politika, ekonomik alanın tamamına yayılmalı ve parçaları tutarlı ve uygulanabilir bir şekilde birbirine uymalıdır: Parça parça yaklaşımlar ve yama işi değişiklikleri sadece kötü bir durumu daha da kötüleştirecektir.

Politika hedefi olarak istihdama değil, yatırım ve “ekonomik büyümeye” vurgu yapılmalıdır. Tam istihdamlı bir ekonominin büyümesi zorunluysa, sermaye-yoğun özel yatırımın teşvik eden araçlarla büyümeyi hızlandırılması, sadece ekonominin büyümesinin hedeflenmesi, eşitsiz bir gelir dağılımını arttıran verimsiz teknik seçimlere ve yetersiz ve kararsız genel performansa neden olabilir. Sermaye yoğun üretime yapılan vurgunun bir teori ya da politikanın başarısızlığı olarak mı görülmesi gerektiğine karar vermek zordur. Kuşkusuz, tüm iyi şeylerin kaynağı olarak yatırım konusunda kayıtsız bir vurgu vardır: İstihdam, gelir, büyüme, fiyat istikrarı. Fakat gerçekte, beceriksiz ve uygunsuz yatırım ve yatırım finansmanı tam istihdam, tüketim, ekonomik büyüme ve fiyat istikrarını engellemektedir.

Kaynakça

- Aizenman J., M. Chinn ve H. Ito (2010-2011), “Surfing the Waves of Globalization, Asia and Financial Globalization in the Context of Trilemma,” National Bureau of Economic Research. Working Paper No. 15876 Issued in April 2010.
- Aizenman, J. (2009), “Hoarding International Reserves versus a Pigovian Tax scheme: Reflections on the Deleveraging Crisis of 2008-9, and a Cost Benefit Analysis,” NBER Working Paper # 15484.
- Aizenman, J. ve J. Lee (2007), “International Reserves: Precautionary versus Mercantilist Views, Theory and Evidence,” *Open Economies Review*, 18(2): 191-214.

- Aizenman, J. ve J. Lee (2008), "Financial Versus Monetary Mercantilism -- Long-Run View of Large International Reserves Hoarding," *The World Economy*, 31(5): 593-611.
- Aizenman, J ve Y. Sun (2009), "The Financial Crisis and Sizable International Reserves Depletion: From 'Fear of Floating' to the 'Fear of Losing International Reserves'?" National Bureau of Economic Research, Working Paper 15308. <http://www.nber.org/papers/w1530>
- Bardhan A. ve D. Jaffee (2007), "The Impact of Global Capital Flows and Foreign Financing on US Mortgage and Treasury Interest Rates," Special Report, Research Institute for Housing America.
- Bardhan, P. (2001), "The Impact of Globalization on the Poor," University of California at Berkeley.
- Bensaid B. ve O. Jeanne (1997), "The Instability of Fixed Exchange Rate Systems When Raising the Nominal Interest Rate is Costly", *European Economic Review*, 41(8): 1461-1478.
- Blackburn, K. ve M. Sola (1993), "Speculative Currency Attacks and Balance of Payments Crises," *Journal of Economic Surveys*, 7(2): 119-144.
- Blanchard, O. (2004), "Fiscal Dominance and Inflation Targeting: Lessons from Brazil," (No. w10389). National Bureau of Economic Research.
- Burki, S. J. ve S. Edwards (1995), "Latin America After Mexico: Quickening the Pace," World Bank Latin American and Caribbean Studies; Viewpoints Washington, D.C. World Bank Group.
- Calvo, G. A. ve C. M. Reinhart (2002), "Fear of floating," *The Quarterly Journal of Economics*, 117(2): 379-408.
- Calvo, G. A., L. Leiderman, ve C. M. Reinhart (1993), "Capital Flows and the Real Exchange Rate Appreciation in Latin America: The Role of External Factors," *FMI, Staff Papers*, 40(1): 108-151.
- Calvo, G. A. ve C.M. Reinhart (1996), "Capital Flows to Latin America: Is There Evidence of Contagion Effects?" G.A. Calvo, M.Goldstein, ve E. Hochreitter, eds. içinde, *Private Capital Flows to Emerging Markets*, (Washington DC: Institute for International Economics.).
- Calvo, G. A. (1996), "Capital Flows and Macroeconomic Management: Tequila Lessons," University of Maryland. Unpublished manuscript.

- Calvo, G.A. (1998), "Capital Market Contagion and Recession: An Explanation of the Russian Virus," College Park, Maryland, University of Maryland.
- Claessens, Stijn (1991), "Balance of Payments Crises in an Optimal Portfolio Model," *European Economic Review*, 35: 81-101.
- De Kock, G. ve Grilli, V. (1993), "Fiscal Policies and the Choice of Exchange Rate Regime," *Economic Journal* 103: 347-356.
- Dooley, M. P., D. Folkerts-Landau, ve P. Garber (2003), "An Essay on the Revived Bretton Woods System," NBER Working Paper No. 9971 September.
- Drazen, A. ve P. R. Masson (1994), "Credibility of Policies versus Credibility of Policymakers," *Quarterly Journal of Economics*, 109(3): 735-754.
- Eichengreen, B., A. K. Rose ve C. Wyplosz (1994), "Speculative Attacks on Pegged Exchange Rates: An Empirical Exploration with Special Reference to the European Monetary System," Matthew Canzoneri, Paul Masson ve Vittorio Grilli, eds. içinde, *The New Transatlantic Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eichengreen, B., A. K. Rose ve C. Wyplosz (1995) "Exchange Market Mayhem: The Antecedents and Aftermath of Speculative Attacks," *Economic Policy*, 21: 249-312.
- Eichengreen, B., A. K. Rose ve C. Wyplosz (1996), "Contagious Currency Crises," National Bureau of Economic Research Working Paper No. 5681.
- Feldstein, M. (1999), "Self-Help Guide for Emerging Markets," *Foreign Affairs*, 78(2): 93-109.
- Fisunoğlu, H. M. ve D. M. Akyüz, (2018), "Finansal Krizler ve Rezerv Yönetimi," *İktisat ve Toplum*, 96: 75-86.
- Flood, R. ve P. Garber, (1984a), "Collapsing Exchange Rate Regimes: Some Linear Examples," *Journal of International Economics*, 17(1-2): 1-13.
- Flood, R. ve P. Garber (1984b), "Gold Monetization and Gold Discipline," *Journal of Political Economy* 92(1): 90-107.
- Frankel, J. A. ve S. Schmukler (1998), "Crisis Contagion, and Country Funds," R. Glick, ed. içinde, *Managing Capital Flows and Exchange Rates*, Cambridge University Press.

- Gerlach, S. ve F. Smets (1995), "Contagious Speculative Attacks," *European Journal of Political Economy*, 11(1): 45-63.
- Ghosh, A. R., J. D. Ostry ve M. Chamon (2016), "Two Targets, Two Instruments: Monetary and Exchange Rate Policies in Emerging Market Economies," *Journal of International Money and Finance*, 60(February): 172-196.
- Glick, R. ve A. Rose (1998), *Contagion and Trade: Why Are Currency Crises Regional?* Berkeley, University of California.
- Goldberg, L. (1993), "Predicting Exchange Rate Crises: Mexico Revisited," NBER Working Paper, No. 3320.
- Goldfajn, I. ve R. Valdés, (1995), "Balance of Payments Crises and Capital Flows: The Role of Liquidity," unpublished manuscript, MIT.
- Krugman, P. (1979), "A Model of Balance of Payments Crises." *Journal of Money, Credit and Banking*, 11(3): 311-325.
- Krugman, P. (1996), "Are Currency Crises Self-Fulfilling?" *NBER Macroeconomics Annual*, 11: 345-407.
- Kaminsky, G. L ve C. M. Reinhart (2000), "On Crises, Contagion and Confusion," *Journal of International Economics*, 51(1): 145-168.
- Kaminsky, G. L ve C. M. Reinhart (1996), "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems," *The American Economic Review*, 89(3): 473-500
- Meltzer, A. H. (1998), "Asian Problems and the IMF," *Cato Journal*, 17(3): 264-274.
- Meltzer, A. H. (2009), "Reflections on the Financial Crises," *Cato Journal*, 29(1): 2009.
- Meltzer, A. H. ve J. D. Sachs (2000), "Reforming The IMF and The World Bank," <http://www.cursos.vexternado.edu.co/aco2fin/Lectures...>, :1-3.
- Minsky, H. P. (2008), *Stabilizing an Unstable Economy*, New York, Macmillan.
- Moreno, R. (1995), "Macroeconomic Behavior During Periods of Speculative Pressure or Realignment: Evidence from Pacific Basin Economies," *Economic Review - Federal Reserve Bank of San Francisco*, 3: 3-16.
- Obstfeld, M. (1986), "Rational and Self-Fulfilling Balance of Payments Crises," *American Economic Review*, 76(1): 72-81.

- Obstfeld, M. (1991), "Destabilizing Effects of Exchange Rate Escape Clauses," NBER Working Paper No. 2603.
- Obstfeld, M. (1995), "International Currency Experience: New Lessons and Lessons Relearned," *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995(1): 119-220.
- Obstfeld M., J. C. Shambaugh ve A. M. Taylor (2010), "Financial Instability, Reserves, and Central Bank Swap Lines in the Panic of 2008," National Bureau of Economic Research. Working Paper 14826. <http://www.nber.org/papers/w14826>
- Ozkan, G. ve A. Sutherland, (1995), "Policy Measures to Avoid a Currency Crisis," *Economic Journal*, 105 (429): 510-519.
- Sachs, J., A. Tornell ve A. Velasco (1996), "Financial Crises in Emerging Markets: The Lessons from 1995," NBER Discussion Paper 5576.
- Valdés, R. O. (1996), "Emerging Markets Contagion: Evidence and Theory," SSRN: <https://ssrn.com/abstract=69093> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.69093>
- Willman A. (1988), "Balance of Payments Crises and Monetary Policy Reactions in a Model with Imperfect Substitutability Between Domestic and Foreign Bonds," *Economic Letters*, 26(1): 77-81.

Do Relative Status of Women and Marriage Characteristics Matter for the Intimate Partner Violence?

Ayşegül Kayaoğlu*

Abstract

This paper analyses intimate partner violence in Turkey which faces an enormous increase in femicide cases over the last decade. Analyzing a very rich nationwide representative survey, we show that relative status of women in terms of income and education affect different types of domestic violence, ranging from emotional abuse to physical and sexual violence. Besides, factors related to marriage setting have a significant role in the effect of women's superior status on intimate partner violence. Overall, we provide evidence to support the relative resource theory and invalidate the intra-household bargaining model in the Turkish case.

JEL Codes: J12, J16, J31.

Key Words: Abuse, domestic violence, female employment, education, gender inequality, Turkey.

---

* Istanbul Technical University, Istanbul; Economic Research Forum, Cairo. <https://orcid.org/0000-0003-1484-184X> (kayaogluyilmaz@itu.edu.tr).

Kadının Görelİ Statüsü ve Evlilik Özellikleri Aile İçi Şiddet İçin Önemli mi?

Öz

Bu çalışma son yıllarda kadın cinayetleri sayısında önemli bir artış görülen Türkiye'deki aile içi şiddeti analiz etmektedir. Ülke genelinde kadın nüfusunu temsil eden zengin bir mikro veri setinin analizi, bize kadınların partnerlerine kıyasla gelir ve eğitim durumlarının çeşitli aile içi şiddet türlerine etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca, evlilik özellikleri de kadının görelİ üstünlüklerinin aile içi şiddete etkisinde önemli bir rol oynamaktadır. Genel olarak, bu çalışma görelİ kaynak teorisini desteklemekte ve aile içi pazarlık modelinin ise Türkiye örneğinde geçersiz olduğunu tespit etmektedir.

JEL Kodları: J12, J16, J31.

Anahtar Kelimeler: Taciz, aile içi şiddet, kadın istihdamı, eğitim, cinsiyet eşitsizliği, Türkiye.

1. Introduction

According to the World Health Organization (WHO, 2018), one in three women has experienced physical or sexual violence at one point in their lives. Domestic violence whether emotional, psychological, economic, physical or sexual is an epidemic problem affecting women, their families and the society they are part of. Thus, its effects might be felt not only in the short-term but also in the long-term through its negative externalities such as violence towards children, psychological effects on family members and even low trust level in the society as well as denying women education and/or employment, so on and so forth.

Official statistics show a substantial rise in femicides over the last 20 years in Turkey. A platform established to stop such murders has announced that 474 women were killed by men only in 2019 nationwide (We will stop femicide platform, 2020). Law No. 6284 on the Protection of Family and Prevention of Violence Against Women defines domestic violence as “any physical, sexual, psychological and economic violence between the victim and the perpetrator and between the family members and the people who are considered a family member whether they do or do not live in the same house” (Article 2/b). Extracted from a report by the Ministry of Health (2014), only in 2013, 13,853 women have applied to medical institutions complaining about injuries resulted from domestic violence. Yet relevant academic research, both quantitative and qualitative, is incredibly scarce in the Turkish context.

The first nationwide quantitative study on the issue has been conducted by the Turkish Presidency’s Institute of Family Research and its findings were published in 1995 (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995). According to this report, socio-economic status of household head, frequency of alcohol consumption, economic power of women, experience of violence during childhood, net family income and household size all had significant correlations with the incidence of domestic violence in Turkey in 1994. Second major study about the issue has been completed by Altınay and Arat (2008) in which they collected data from a comprehensive fieldwork in 56 provinces, interviewing 1,800 married women. They have found that one in every three women has experienced physical violence in their sample. Contrary to the nationwide report in 1995, Altınay and Arat (2008) presented that physical violence against women increases by at least two folds if women earn higher wages than their partners. Another important finding of their study is higher prevalence of violence for adults who were raised in an environment mired in domestic violence. Those two and some other studies (see, for example, Altınay and Arat, 2008, Guler et al., 2005, Akar et al., 2010) also suggest a common finding: the greatest threat for women are mostly inside their houses and the hands they fall prey to mostly belong to their partners. Additionally, there are some recent studies that try to understand the causal effect of an increase in education on domestic violence in Turkey. For example, Erten and Keskin (2018) analyses the effect

of 1997 compulsory schooling law amendment on the prevalence of intimate partner violence (IPV; hereafter). They have found that higher levels of educational attainment by women in rural areas did not affect prevalence of physical violence however it reduced psychological and economic abuse.

This study aims to answer three main research questions analyzing a nationally representative survey on IPV in Turkey. Firstly, what is the role of women's absolute status (in terms of education and employment) on different types of IPV? Secondly, what is the role of women's relative status (education and income) on IPV? Thus, we particularly test the intra-household bargaining model and relative resource theory in a developing country context. And, lastly, we analyze whether the role of women's superior status on IPV changes with the type of marriage that partners (such as arranged marriage, bride money is paid etc.) are involved in.

2. Violence Against Women: Theoretical Explanations

Theories in the literature treats violence as an intentional action and different disciplines tried to explain the intimate partner violence (IPV; hereafter) through a different lens. Although the literature review of these theoretical explanations is not the aim of this paper, main frameworks of explaining IPV are summarized in this section.

Firstly, *intra-household bargaining model* in economics suggests that domestic violence against women decreases if relative bargaining power of women improves. This could be achieved, for example, through a better labor market outcome for women than their partners either in terms of employment or income (Aizer, 2010). This theory also suggests that potential relative wages of partners matter instead of actual current wages as it gives men information about the outside options of women and acts as a crucial component of women's bargaining power at home. Anderberg et al. (2016) confirm this theory in the United Kingdom context, using the British Crime Survey and locally disaggregated labor market data. Some feminist theories also provide an explanation to IPV through economical reasoning. Contrary to the intra-household bargaining theory, *relative resource theory*, which is sometimes also called as gender deviance neutralization (Weitzman, 2014), suggests that relative resource gaps between husbands and wives causes men to have more aggressive and violent behaviors (Atkinson et al., 2005). Macmillan and Gartner (1999) validate this hypothesis through their finding that employed women who are married with unemployed men are more likely to be abused. Additionally, women with higher incomes compared to their husbands have higher likelihood of experiencing IPV (Anderson, 1997, Fox et al., 2002, McCloskey, 1996, Melzer, 2002). Moreover, women with higher educational level or better occupational status than their partners have higher probability of IPV (O'Brian, 1971, Atkinson et al., 2005, DeMaris et al., 2003, Gelles, 1974, Macmillan and Gartner, 1999, Yllo and Straus, 1990). *The model of economic exclusion and male peer support* argues that economic transformation in modern societies such as urbanization, shift from

manufacturing to service-based economy and higher levels of poverty might lead men to lose their roles as bread winners and this creates high levels of stress (DeKeseredy and Schwartz, 2002, Sernau, 2001, Raphael, 2001). This extra stress encourages economically excluded men to search for social support from their male peers with similar situations (DeKeseredy and Schwartz, 2011) which might result in detrimental consequences for women such as higher incidence of women abuses and sexual assault (DeKeseredy, 1988, Raphael, 2001).

Moreover, *the theory of exposure reduction* in criminology, on the one hand, suggests that an increase in employment, regardless of the gender of partner, would help diminish domestic violence by reducing the time partners spend together (Dugan et al., 1999). Kalmuss and Straus (1990), however, have established that economic dependency of women increases their probability of being in a marriage with severe abuses. *The theory of male backlash*, on the other hand, suggests that as women's financial independence increases, violence against them may increase as a consequence of men feeling threatened upon losing their dominating role in households. (Molm, 1997, Macmillan and Gartner, 1999) This is argued to be the case particularly in countries with a strong patriarchal culture that despises divorce as an exit strategy for women (Luke and Munshi, 2011). Chin (2012) found, in rural Indian context, that 'exposure reduction effect' dominates the male backlash effect. Similar to male backlash hypothesis, *extraction effect hypothesis* suggests that a husband may commit violence to extract a monetary transfer from his wife (Goetz and Gupta, 1996, Bloch and Rao, 2002, Chin, 2012).

Furthermore, *the theory of communitarian justice and cultural acceptance* in anthropology focuses on the role of cultural differences in explaining the level and frequency of IPV. Albo (1994), for example, argues that social recognition and acceptance of intra-household violence among indigenous populations could cause favoritism with respect to violence. In addition, *the cycle of violence theory* in sociology suggests that child maltreatment increases the likelihood of experiencing or engaging in violence in adulthood (Fagan, 2005). This is also related with *the social learning theory* that is used in psychology, and often termed as the intergenerational transmission of violence. It argues that violence can be learned through experiences of and/or exposure to it (Bandura, 1973, Strauss et al., 1980, Strauss, 1991). In addition to direct exposure to and/or experience of violence in a family, Bandura (1973) argues that it can also be learned through culture and media. Although its critics argue that social learning theory cannot fully explain IPV, it has been argued in the literature that 'victimization and witnessing of violence are among the most consistent risk markers for adult violence' (Jasinski, 2001: 8). Another prevalent theoretical explanation in psychological framework is the *psychopathological explanation of violence* which argues that those who have personality disorder or mental illness are the ones engaging in violent act (Dutton et al., 1994, Dutton and Starzomski, 1993). These psychological explanations

are validated in the empirical literature which suggests that male-to-female domestic violence could also be due to factors like alcohol consumption (Angelucci, 2008), emotional shocks (Card and Dahl, 2011) and/or mental disorder (Elbogen and Johnson, 2009).

Furthermore, there are also biological and physiological explanations for the IPV. *Evolutionary perspective* suggest that sexual assaults are related with the natural selection and sexual violence by the intimate partner is the product of maximizing men's reproductive prowess (Burgess and Draper, 1989), and can also be attributed to the 'tendency to think of women as sexual and reproductive *property* they can own and exchange' (Wilson and Daly, 1992: 85). Moreover, other biological or physiological issues such as the role of childhood attention deficit disorders or head injuries (Warnken et al., 1994) and levels of testosterone and serotonin (Johnson, 1996) are argued to be related with IPV.

Last but not the least, there are competing feminist theories of IPV in adult heterosexual relationships. Although they have differences in their focus, they all focus on social forces behind IPV such as patriarchy and power relationships. According to the most prominent feminist theory, namely *radical feminist theory*, men engage in violence against women because of their need and desire to control them (Daly and Chesney-Lind, 1998). However, it must be noted that the radical feminist theory has some criticism because majority of research in this area validated the theory using interviews only with women who experienced violence and, neglected the voice of men (LaFlame, 2009, Dutton, 2006).

Table 1 below summarizes explanations/channels of these theories for the IPV. As you will see, the overall impact of labor market factors, that are important determinants of women's absolute or relative power in a household, is ambiguous and depends particularly on the dominating role of intra-household bargaining model.

This paper has three contributions to the literature. Firstly, it will contribute on the literature about household bargaining model and relative resource theory by testing these in a developing country namely Turkey, a country and context in which IPV has rarely been investigated.

Table 1: Theories on the reasons of IPV

FACTORS RELATED WITH LABOR MARKET	Employment (opportunity) (of women compared to men)	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>intra-household bargaining model (-)</i> ⇒ <i>relative resource theory (+)</i> ⇒ <i>model of economic exclusion and male peer support (+)</i> ⇒ <i>theory of exposure reduction (-)</i> ⇒ <i>theory of male backlash (+)</i> ⇒ <i>extraction effect hypothesis (+)</i>
	Income Gap (when income of women is greater than income of men)	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>intra-household bargaining model (-)</i> ⇒ <i>relative resource theory (+)</i> ⇒ <i>theory of male backlash (+)</i> ⇒ <i>extraction effect hypothesis (+)</i>
	Education Gap (when income of women is greater than income of men)	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>intra-household bargaining model (-)</i> ⇒ <i>relative resource theory (+)</i>
CULTURAL FACTORS	Patriarchy	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>theory of communitarian justice and cultural acceptance (+)</i> ⇒ <i>radical feminist theory (+)</i>
	Childhood	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>cycle of violence theory (+)</i> ⇒ <i>social learning theory (+)</i>
BIOLOGICAL & HEALTH FACTORS	Mental Disorder	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>psychopathological explanation of violence (+)</i>
	Biology (of men)	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ <i>Evolutionary perspective (+)</i>

Second, we emphasize and test associations between women's economic status, both in absolute terms and relative to their spouses, using a very rich micro survey. Thus, we are able to provide the role of women empowerment not only on physical but also on emotional, economic, psychological and sexual abuse/violence controlling for individual factors, marriage characteristics, province-level fixed effects together with other relevant explanatory variables such marriage characteristics, violence experience of partner's mothers, indicator variable for women experienced sexual abuse during childhood and husband's experience of violence during childhood. Thirdly, and more importantly, we provide evidence whether the effect of women's superior status on IPV amplified or diminished by marriage characteristics. Since data sources on IPV rarely include information about marriage details, this is an important contribution to the literature.

3. Data and Methodology

Two waves (2008 and 2014) of National Survey on Domestic Violence against Women in Turkey (DVW; hereafter) are used in the empirical analysis of this study. The surveys have been conducted by the Institute of Population Studies at the Hacettepe University with the support of Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). Target sample, which is a weighted, stratified and multi-layered cluster sample, is selected from all provinces in Turkey with a rural-urban division. It is collected through face-to-face interviews with women aged 15 to 59. The survey does not have a panel structure therefore combination of two waves gives us a pooled cross-sectional data. During the data collection, attention is paid to the ethical and safety guidelines suggested by the World Health Organization (WHO) in every phase of the DVW such as education of the interviewers, introducing the survey to household and rules to conduct the survey with women which resulted in an over 80 percent of response rate by households in 2014. Moreover, unbiased random selection of one woman in each household is done by the Kish method (Kish, 1949) and the refusal rate to complete questionnaire is 4.4 percent in 2014.

Using this rich data set, this study analyses women's probability of experiencing abuse/violence through a binary response model. We use five binary dependent variables which measure different types of IPV namely emotional abuse, economic abuse, psychological abuse, physical violence and sexual violence. Our main explanatory variable is related with labor market outcomes of spouses, differences between partners in terms of education and income, and marriage characteristics. We also control for demographic factors and other IPV relevant potential covariates derived from the literature. Moreover, province-level fixed effects are included in order to control for time independent province-specific factors and time-fixed effect is used to see if there is any province-invariant change in IPV between 2008 and 2014.

One must still note that the coefficients for the variables related with women such as their labor market status suffer from the endogeneity problem. In other words, we would

never be sure about the direction of causality. In other words, although we find the association between labor market outcomes and IPV indicators, we cannot be sure if women who experience violence do not work actively or those who do not work experience the violence at a higher level. Moreover, although we include various factors into our regression models, we might still have the omitted variables bias problem. Therefore, coefficients presented in the next section must be interpreted as only correlations or associations rather than causations. Detailed definitions of both dependent and independent variables and their descriptive statistics are provided in the Appendix.

4. Empirical Findings

4.1. The Role of Women's and Partner's Absolute Status on IPV

Factors associated with the five different violence categories are presented in this subsection. Table 2 presents the results for the model where each column presents the marginal effects of Probit regression for different IPV type.

On the one hand, we find that absolute status of women which are measured by their *education level*, *labor market status* and *homeownership* particularly decrease the probability of experiencing *physical and psychological violence* from their partners. Firstly, higher levels of *education* are negatively correlated with all types of abuse/violence. The largest effect is on the physical violence where we observe that women with a diploma above high school have 14.5 percent lower probability to experience physical violence compared to those without a diploma. Another important variable about absolute status of women is their *labor market status*. Our data have information about whether women work or not. In addition, we do also know if the employed women work in formal or informal jobs. The latter information is also signaling about the quality of jobs and employment benefits. One can also assume that those who work in the informal sector have lower education levels, lower wages and, absolutely, no social security benefits and health insurance. In agreement with the extraction effect hypothesis, we found that women who do not work have lower probability to experience psychological and physical violence from their partners. However, they also have about 6 percent higher probability to be economically abused which could be either through preventing them to work or refusing to give money. Comparing those who work, we observe that women in informal jobs, thus with lower absolute status, have higher probability to experience emotional and economic abuse. Finally, women with *homeownership* have also lower probability of experiencing psychological and physical violence.

Table 2: IPV Against Women in Turkey (marginal fixed effects from Probit regressions)

	Emotional Abuse	Economic Abuse	Psychological Abuse	Physical Violence	Sexual Violence
Women's Absolute Status:					
Education Level of Women (Reference category= No diploma)					
- Below high school diploma	-.038***	.020*	-0.004	-.034**	-.020*
- High school	-.062***	0.028	0.001	-.080***	-.030‡
- Above high school	-.132***	-.078***	-.067**	-.145***	-.060**
Labour Market Activity Status (Reference category= Formal emp.)					
- Informal employment	.019*	.066***	-.007	0.001	.000
- Not actively employed	.009	.057***	-.022*	-.031*	-.019
Homeownership (Reference category= No)					
- By herself	-.015	-0.019	-.025‡	-.038**	-.012
- Shared ownership	-.001	0.001	-.031*	-.034**	-.018
Partner's Absolute Status:					
Education Level of Husband (Reference category= No diploma)					
- Below high school	.032	-.003	-.002	-0.01	.000
- High school	.014	-0.025	-.017	-.055*	-.036**
- Above high school	.013	-.072***	-.044	-.085***	-0.028
Labour Market Activity Status (Reference category= Formal emp.)					
- Informal employment	.021*	0.01	.023*	.044***	.025**
- Not actively employed	.040***	.042***	.047***	.040***	.030***
Marriage Factors:					
Marriage is not arranged	-.027***	-.015*	-.049***	-.023*	-.035***
Paid bride money	-.003	.007	-.021*	-.016	-.004
Sharing the house with others	-0.01	-.004	-.022**	-.035***	-0.01
Blood relationship with partner	-.007	-.005	-.037***	-0.014	-.007

Table 2 (Cont.):

	Emotional Abuse	Economic Abuse	Psychological Abuse	Physical Violence	Sexual Violence
Childhood Experiences of Partners:					
Women’s mother experienced physical violence from her partner	.015*	.067***	.129***	.126***	.064***
Husband’s mother experienced physical violence from her partner	.037**	.050***	.128***	.140***	.063***
Women experienced sexual abuse during childhood	.059**	.111***	.132***	.145***	.111***
Husband faced violence from his parents	.040***	.096***	.161***	.129***	.075***
Demographic Factors:					
Age	-.003***	-.002***	.001*	.003***	.001***
Age of marriage	-0.001	-.003*	-.007***	-.013***	-.006***
Kids (aged 6-14)	.000	.008**	.008*	.015***	.004*
Health Factors:					
Frequency of Alcohol Use	.015***	.052***	.074***	.063***	.036***
Spatial and Time Factors:					
Urban	-.001	.112***	.030*	.020‡	.015
Province-level fixed effects	YES	YES	YES	YES	YES
Year fixed effects	-.034**	.021‡	-.026‡	-.047***	-.044***
# of Obs	13,002	13,065	13,105	13,108	13,046
Pseudo R2	0.0589	0.0726	0.1155	0.1544	0.1451

Notes: ‡p-value<.1, *p-value<.05, **p-value<.01, ***p-value<.001. Standard errors are clustered at the province level.

On the other hand, in regards to *absolute status of husbands*, we find that although education level particularly above high school level decreases the IPV, we do also find that partners who are either unemployed or informally employed have higher probability to use all sorts of violence against their wives. This might also reflect the poverty and economic stress levels of people as informal jobs on average are having worse conditions both in terms of pay and work conditions in Turkey (Kayaoglu, 2020). Therefore, our findings show that the theory of male backlash and the model of economic exclusion and male peer support are validated in the Turkish setting however as a contribution to these existing theories we do also show that it is not only the employment but actually the quality of employment that can matter to decrease the IPV.

In regards to *the marriage factors* which might also reflect the role of cultural settings, we see women have lower probability of facing different kinds of IPV if they are not placed in an arranged marriage. Moreover, contrary to the theory of communitarian justice and cultural acceptance and radical feminist theory, we find that in marriages where *bride money is paid* or there is *blood relationship with partner* that could be linked to patriarchy decreases the probability of experiencing psychological violence. Moreover, as expected, sharing house with other relatives, mostly with parents, decreases the likelihood of physical violence. Furthermore, the findings confirm the cycle of violence theory and social learning theory, too. As a reminder, these theories suggest that maltreatment during childhood increases the probability of experiencing or engaging violence in adulthood. Our results strongly confirm this theory. We found that childhood experiences of both women and their husbands have a solid association with all types of violence and abuse even when we consider other factors. In almost all cases, their coefficients do not only have the higher levels of statistical significance but also economic significance too. Thus, we can argue that family environments do have special importance in breaking the cycle of IPV in Turkey.

4.2. The Role of Relative Status of Women and Marriage Characteristics

Although the findings in the previous subsection confirms the role of several theories suggested in the literature, we were not able to test the household bargaining model and relative resource theory appropriately as it requires us to understand the role of relative status of women on IPV. Therefore, in this subsection, we repeated our regression models by incorporating independent variables that are constructed to measure the relative bargaining power of women in the household, namely income and education differences between partners. In addition, we have interacted these relative status variables with marriage characteristics to see if the effect of women's superior status amplified or lessened by marriage indicators. For example, a woman's superior status in the household might result in lower level of male backlash in arranged marriages if women in those marriages have more protective partners. Or one might expect to have more violence for women with superior status if partners are patriarchal.

Results presented in Table 3 shows that income gap between partners matters for the prevalence of economic, physical and sexual violence in Turkey. We observe that women who are the only income earners in the household, in other words those who are the only bread winners, have higher probability of experiencing economic, physical and sexual IPV compared to women who have either similar income with their partners or only their husbands are bread winners. Thus, intra-household bargaining model and the theory of exposure reduction are not validated in the Turkish setting. We rather see the approval of relative resource theory, extraction effect hypothesis and the theory of male backlash. In panel (b) of Table 3, we observe that arranged marriage decreases the

emotional and economic violence level that are faced by women with superior income status, namely bread winners in the households. However, *arranged marriage* amplifies sexual violence faced by women with superior income status.

Table 3: The Role of Marriage Related Factors and Income Gap in Explaining the Violence Against Women (marginal fixed effects of Probit regressions)

(a) Income Gap

	Emotional Abuse	Economic Abuse	Psychological Abuse	Physical Violence	Sexual Violence
Income Gap					
(Ref. Category= Only woman has income)					
Woman earns more than partner	-0.003	-.099**	.028	.012	.018
Almost same income	-0.016	-.182***	-0.03	-.074***	-.067***
Woman earns less than partner	-0.016	-.070***	.016	-.028	-.014
Only partner has income	-.025	-.112***	-.008	-.092***	-.034**
Other control variables	√	√	√	√	√
Province fixed effects	√	√	√	√	√
Year fixed effect	√	√	√	√	√
# of Obs.	13,002	13,065	13,105	13,108	13,046
Pseudo R2	0.0591	0.0755	0.1158	0.1564	0.1468

Notes: p-value* < 0.10, p-value** < .05, p-value*** < .01. Standard errors are clustered by province. All the control variables that are included in the regression specification in Table 2 are included.

Table 3 (Cont.):**(b) Income Gap and Marriage Indicators**

	Emotional Abuse	Economic Abuse	Psychological Abuse	Physical Violence	Sexual Violence
Income Gap					
(Ref. Category= Only woman has income)					
Woman earns more than partner	-.004	-.098**	.033	0.016	.017
Almost same income	-.028	-.197***	-.019	-.073***	-.055**
Woman earns less than partner	-.039	-.097***	.034	-.027	-.007
Only partner has income	-.057	-.144***	-.017	-.092***	-.004
Marriage Factors					
Marriage is not arranged	-.101***	-.124***	-.043	-.041	.016
Paid bride money	-.01	.032	-.036	-.046	.033
Sharing house with others	-.00	-.065	.031	.008	-.035
Blood relationship with partner	-.073*	.102*	.05	.005	.051
Marriage Factors and Income Gap					
Income Gap X Marriage is not arranged	.016**	.023**	-.001	.004	-.011*
Income Gap X Paid Bride Money	.001	-.005	.003	.006	-.008
Income Gap X Sharing House with Others	-.002	.013	-.011	-.009	.005
Income Gap X Blood Relationship	.014	-.022*	-.018	-.004	-.012
Other control variables	√	√	√	√	√
Province fixed effects	√	√	√	√	√
Year fixed effect	√	√	√	√	√
# of Obs.	13,002	13,065	13,105	13,108	13,046
Pseudo R2	0.0596	0.0764	0.116	0.1565	0.1473

Notes: p-value* < 0.10, p-value** < 0.05, p-value*** < 0.01. Standard errors are clustered by province. All the control variables that are included in the regression specification in Table 2 are included.

Moreover, we can see from panel (a) of Table 4 that women have higher likelihood of experiencing physical violence and economic abuse if they have superior status than their partners in terms of education. Thus, we can argue that household bargaining model is also not confirmed in regards to the prevalence of physical violence in Turkey. One should also note that higher education level of men compared to women decreases the likelihood of experiencing all kinds of abuse and violence even when we consider all other factors in the model. In sum, our findings suggest that it is the relative resource theory that is confirmed in the Turkish context rather than intra-household bargaining model because women with higher incomes and education levels compared to their partners have a higher probability of experiencing economic, physical and sexual violence in Turkey. Interestingly, panel (b) of Table 4 presents that arranged marriage decreases the level of economic abuse, psychological abuse and physical violence that are faced by women with superior educational status than their husbands.

Table 4: The Role of Marriage Related Factors and Education Gap in Explaining IPV (marginal fixed effects of Probit regressions)

(a) Education Gap

	Emotional Abuse	Economic Abuse	Psychological Abuse	Physical Violence	Sexual Violence
Education gap					
<i>(Reference Category: No gap)</i>					
Woman has higher education than man	0.006	.036**	0.019	.056***	0.017
Man has higher education than woman	-.014*	-.022**	-.027***	-.039***	-.020***
Other control variables	√	√	√	√	√
Province fixed effects	√	√	√	√	√
Year fixed effect	√	√	√	√	√
# of Obs.	13,002	13,065	13,105	13,108	13,046
Pseudo R2	0.0585	0.0719	0.1155	0.1542	0.1441

Notes: p-value* < 0.10, p-value** < 0.05, p-value*** < 0.01. Standard errors are clustered by province. All the control variables (except partner's education level) that are included in the regression specification in Table 2 are included.

Table 4 (Cont.):**(b) Education Gap and Marriage Indicators**

	Emotional Abuse	Economic Abuse	Psychological Abuse	Physical Violence	Sexual Violence
Education Gap					
(Ref. Category= No gap)					
Woman has higher education than man	.016	.061***	.044**	.081***	.019
Man has higher education than woman	-.021*	-.035**	-.046***	-.058***	-.026***
Marriage Factors					
Marriage is not arranged	-.066***	-.091**	-.107***	-.092***	-.049*
Paid bride money	-.016	-.023	-.064**	-.056	-.057*
Sharing house with others	.004	.009	-.017	-.015	.049**
Blood relationship with partner	-.004	.043	-.031	-0.03	-.013
Marriage Factors and Education Gap					
Education Gap X Marriage is not arranged	.017	.033**	.025*	.029**	.006
Education Gap X Paid Bride Money	.006	.013	.017	.017	.023*
Education Gap X Sharing House w. others	-.006	-.006	-.002	-.009	-.026**
Education Gap X Blood Relationship	-.005	-.02	-.003	-.006	.002
Other control variables	√	√	√	√	√
Province fixed effects	√	√	√	√	√
Year fixed effect	√	√	√	√	√
# of Obs.	13,002	13,065	13,105	13,108	13,046
Pseudo R2	0.0588	0.0725	0.1158	0.1546	0.1452

Notes: p-value* <0.10 , p-value** <0.05 , p-value*** <0.01 . Standard errors are clustered by province. All the control variables that are included in the regression specification in Table 2 are included

5. Conclusion

Given the recent surge in the number of femicides in Turkey and news about domestic violence rearing their heads up in various media outlets, this study aimed to understand the role of absolute and relative status of women in household on various types of abuse and violence against women. This paper also analyses the impact of marriage indicators on the role of relative status of women for IPV. In this respect, two waves of National

Survey on Domestic Violence against Women in Turkey were analyzed for ever-married women and theories about domestic violence were tested in the Turkish case.

Higher education level of women is found to decrease the prevalence of all IPV categories. Although homeownership decreases the probability of experiencing psychological and physical violence, employment as another absolute status indicator on the other hand has an ambiguous effect where its direction is determined by the quality of jobs women work. In line with the extraction effect hypothesis, unemployed women have lower probability to experience psychological or physical violence whereas women in informal jobs have higher likelihood of experiencing emotional and economic abuse. In regards to absolute status of husbands, we find that although education level particularly above high school level decreases the IPV, we do also find that partners who are either unemployed or informally employed have higher probability to use all sorts of violence against their wives. Therefore, our findings show that the theory of male backlash and the model of economic exclusion and male peer support are validated. Furthermore, if women have superior status in the household in terms of income and education, then their likelihood of experiencing economic abuse, physical violence and sexual violence increases. Thus, Turkish setting provides us the approval of relative resource theory rather than intra-household bargaining model. And, marriage characteristics is found to have impact on the role of superior status of women on IPV.

To sum up, findings of the paper mainly suggested that decreasing the level of domestic violence in Turkey cannot be achieved through policies or programs focusing only on women empowerment and neglecting men. IPV can rather be eliminated by the programs focusing on decreasing gender inequalities both in education and in the labor market across the country. We also provided evidence that marriage characteristics matter for the prevalence of IPV in Turkey and on the effect of gender inequalities in education and income on IPV. Moreover, given the importance of childhood experiences, policy reforms about the awareness of child's rights and improving family relations are also needed to stop the vicious cycle of domestic violence across generations.

References

- Aizer, A. (2010), "The Gender Wage Gap and Domestic Violence," *American Economic Review*, 100 (4): 1847-59.
- Akar, T., F. N. Aksakal, B. Demirel, E. Durukan and S. Ozkan. (2010), "The Prevalence of Domestic Violence Against Women Among a Group Woman: Ankara, Turkey,"-*Journal of Family Violence*, 25: 449-460.
- Albo, X. (1994), "Ethnic Violence: The Case of Bolivia," in K. Rupesinghe and M. Rubio C. eds., *The Culture of Violence*, New York, United Nations University Press, 119-143.
- Altınay, A. G. and Y. Arat (2008), *Türkiye 'de Kadına Yönelik Şiddet*, ISBN: 978-975-01103-2-0, Istanbul.
- Anderberg, D., H. Rainer, J. Wadsworth and T. Wilson (2016), "Unemployment and Domestic Violence: Theory and Evidence," *The Economic Journal*, 126 (597): 1947-1979.
- Anderson, K. (1997), "Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches," *Journal of Marriage and the Family*, 59: 655-669.
- Angelucci, M. (2008), "Love on The Rocks: Domestic Violence and Alcohol Abuse in Rural Mexico," *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 8(1): 1-43.
- Atkinson, M. P., T. N. Greenstein and M. M. Lang. 2005. "For Women, Breadwinning Can Be Dangerous: Gendered Resource Theory and Wife Abuse," *Journal of Marriage and the Family*, 67(5): 1137-1148.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1995), *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları: Aralık 1993- Aralık 1994*, ISBN: 975-19-1229-6, Ankara.
- Bandura, A. (1973), *Aggression: A Social Learning Analysis*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.
- Bloch, F. and V. Rao (2002), "Terror as a Bargaining Instrument: A Case Study of Dowry Violence in Rural India." *American Economic Review*, 92(4): 1029-1043.
- Burgess, R. L. and P. Draper (1989), "The Explanation of Family Violence: The Role of Biological, Behavioral, and Cultural Selection," *Crime and Justice*, 11: 59-116.

- Card, D. and G. B. Dahl (2011), "Family Violence and Football: The Effect of Unexpected Emotional Cues on Violent Behavior," *The Quarterly Journal of Economics*, 126(1): 103-143.
- Chin, Y. (2012), "Male Backlash, Bargaining, or Exposure Reduction?: Women's Working Status and Physical Spousal Violence in India," *Journal of Population Economics*, 25(1): 175-200.
- Daly, K. and M. Chesney-Lind (1988), "Feminism and Criminology," *Justice Quarterly*, 5: 497-538.
- DeMaris, A., M. L. Benson, G. L. Fox, T. Hill and J. Van Wyk (2003), "Distal and Proximal Factors in Domestic Violence: A Test of an Integrated Model," *Journal of Marriage and the Family*, 65: 652-667.
- DeKeseredy, W. S. (1988), *Woman abuse in dating relationships: The role of male peer support*, Toronto, Canadian Scholars' Press.
- DeKeseredy, W. S. and M. D. Schwartz (2002), "Theorizing Public Housing Woman Abuse as a Function of Eco- Nomic Exclusion and Male Peer Support," *Women's Health and Urban Life*, 1: 26-45.
- DeKeseredy, Walter S., and M. D. Schwartz. 2011. "Theoretical and Definitional Issues in Violence Against Women," in Renzetti, C. M., Edleson, J. L., and Bergen, R. K. eds., *Sourcebook on violence against women*, 2nd edition, Sage.
- Dugan, L., D. Nagin and R. Rosenfeld (1999), "Explaining the Decline in Intimate Partner Homicide: The Effect of Changing Domesticity, Women's Status and Domestic Violence Resources," *Homicide Studies*, 3(3): 187-214.
- Dutton, D. G. and A. Starzomski (1993), "Borderline Personality in Perpetrators of Psychological and Physical Abuse," *Violence and Victims*, 8(4): 327-337.
- Dutton, D. G., K. Saunders, A. Starzomski and K. Bartholomew (1994), "Intimacy-Anger and Insecure Attachment as Precursors of Abuse in Intimate Relationships," *Journal of Applied Social Psychology*, 24(15): 1367-1386.
- Dutton, D. G. (2006), *Rethinking Domestic Violence*, Vancouver, University of British Columbia Press.
- Elbogen, E. B. and S. Johnson (2009), "The Intricate Link Between Violence and Mental Disorder: Results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions," *Archives of General Psychiatry*, 66(2): 152-161.

- Erten, B., and P. Keskin (2016), "For Better or for Worse?: Education and the Prevalence of Domestic Violence in Turkey," *American Economic Journal: Applied Economics*, 10 (1): 64-104.
- Fagan, A. A. (2005), "The Relationship Between Adolescent Physical Abuse and Criminal Offending: Support for an Enduring and Generalized Cycle of Violence," *Journal of Family Violence*, 20(5): 279-290.
- Fox, G. L., M. L. Benson, A. A. DeMaris and J. Van Wyk (2002), "Economic Distress and Intimate Violence: Testing Family Stress and Resources Theories," *Journal of Marriage and the Family*, 64(3): 793-807.
- Gelles, R. J. (1974), *The violent home*, Beverly Hills, CA, Sage.
- Güler, N., H. Tel and F. Özkan Tuncay (2005), "Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı," [The View of Women to the Violence Experienced within the Family], *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 51-56.
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1104.pdf>
- Goetz, A. M. and R. S. Gupta (1996), "Who Takes the Credit? Gender, Power, and Control Over Loan Use in Rural Credit Programs in Bangladesh," *World Development*, 24(1), 45-63.
- Jasinski, J. L. (2001), "Theoretical Explanations for Violence Against Women," in C. M Renzetti, J. L. Edleson, & R. K. Bergen, eds., *Sourcebook on Violence Against Women*, Thousand Oaks, CA, Sage: 5-22.
- Johnson, H. (1996), *Dangerous Domains: Violence Against Women in Canada*, Scarborough, ON, Nelson Canada.
- Kayaoglu, A. (2020), "Labour Market Impact of Syrian Refugees in Turkey: The View of Employers in Informal Textile Sector in Istanbul," *Migration Letters*, 17 (5): 583-595.
- Kalmuss, D. S. and M. A. Straus (1982), "Wife's Marital Dependency and Wife Abuse," *Journal of Marriage and the Family*, 44(2): 277-286.
- Luke, N. and K. Munshi (2011), "Women as Agents of Change: Female Income and Mobility in India," *Journal of Development Economics*, 94(1): 1-17.
- Macmillan, R. and R. Gartner (1999), "When She Brings Home the Bacon: Labor-Force Participation and The Risk of Spousal Violence Against Women," *Journal of Marriage and the Family*, 61(4): 947-958.

- McCloskey, L. A. (1996), "Socioeconomic and Coercive Power within the Family," *Gender and Society*, 10(4): 449–463.
- Melzer, S. A. (2002), "Gender, Work, and Intimate Violence: Men's Occupational Violence Spillover and Compensatory Violence," *Journal of Marriage and the Family*, 64(4): 820–832.
- Molm, L. D. (1997), "Risk and Power Use: Constraints on the Use of Coercion in Exchange," *American Sociological Review*, 62(1): 113-133.
- O'Brian, J. E. (1971), "Violence in Divorce Prone Families," *Journal of Marriage and Family*, 64: 692-698.
- Raphael, J. (2001), "Public Housing and Domestic Violence," *Violence Against Women*, 7: 699-706.
- Sernau, S. (2001), *Worlds Apart: Social Inequalities in a New Century*, Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press.
- Strauss, M. A. (1991), "New Theory and Old Canards About Family Violence Research," *Social Problems*, 38: 180-197.
- Straus, M. A., R. J. Gelles and S. Steinmetz (1980), *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*, New York, Anchor.
- Warnken, W. J., A. Rosenbaum, K. Fletcher, S. K. Hoge and S. A. Adelman (1994), "Head-Injured Males: A Population at Risk for Relationship Aggression?" *Violence and Victims*, 9(2): 153-166.
- Weitzman, A. (2014), "Women's and Men's Relative Status and Intimate Partner Violence in India," *Population and Development Review*, 40: 55-75
- We Will Stop Femicide Platform (2020), *2019 Statistics Report*. Retrieved from <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2890/2019-report-of-we-will-end-femicide-platform> [last accessed at 03 October 2020]
- World Health Organization, (2018), *Addressing Violence Against Women: Key Achievements And Priorities*, Geneva, World Health Organization. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- Yllo, K. and M. Straus (1990), "Patriarchy and Violence Against Wives: The Impact of Structural and Normative Factors," in M. Straus, and R. Gelles, eds., *Physical Violence in American Families*, New Brunswick, Transaction Publishers.

Appendix

A1. Dependent Variables

In the surveys, women are asked to report if they had experienced various types of abuse and violence by their partners at any point in time after the age of 15. Given their answers, five dependent variables are constructed to measure different types of abuse/violence experience.

1- **Emotional Abuse:** Nine different forms of emotional abuse are covered in the DVW including if partner (i) tries to keep her away from her friends, (ii) prevent contact with her family, (iii) insists on knowing where she is, (iv) ignores her and treats her with little attention, (v) gets angry if she speaks with another man, (vi) suspicious that she is unfaithful, (vii) requires her to seek his approval before seeking medical attention, (viii) towers over her clothing decisions, and (ix) violates her privacy on social networking platforms like Facebook. A binary variable of experiencing emotional abuse is created if the respondent answered “yes” to any of the emotional abuse types listed above.

2- **Economic Abuse:** This is a binary variable which is equal to 1 if respondents argued to have experienced at least one of the economic abuse types in the DVW which are (i) prevention to work, (ii) refusal to give money by partner, and (iii) taking all the income of women without permission. It is 0 if women report no experience of any of these economic abuse types.

3- **Psychological Abuse:** This is also a dummy variable which equals 0 if women have not experienced any type of psychological abuse and, it is 1 if their partner either (i) insults, (ii) belittles/humiliates, (iii) scares/intimidates on purpose and, (iv) threatens to hurt.

4- **Physical Violence:** A set of six variables are used to construct this binary variable which is 0 if there is no experience of physical violence and, 1 if women depending on whether the partner (i) slaps, (ii) pushes/shoves/pulls her hair, (iii) punches, (iv) kicks/draggs/beats, (v) chokes/burns or (vi) threatens with weapon/knife.

5- **Sexual Violence:** This variable is also constructed as a binary variable out of answers given to questions about sexual violence. Thus, it is equal to 0 if women reported no record of sexual violence by their intimate partners and 1 if women have had (i) forced sexual intercourse or (ii) due to fear or (iii) been forced to do humiliating things while having sex.

A2. Independent Variables

1) *Absolute Status of Women:*

- Education Level of Women: This is a categorical variable where the category 1 refers to no diploma, 2 refers to below high school diploma, 3 refers to high school diploma and 4 stands for above high school diploma.

- Labour Market Activity Status of women: This is also a categorical variable where the category 1 stands for formal employment, 2 for informal employment and 3 for women who is not actively employed. Informal employed people are those who work without social security registration or formal contract.

- Homeownership: A categorical variable which equals 1 if the woman does not own a house, 2 if women owns a house by herself and, 3 if she shares the ownership with someone else.

2) *Absolute Status of Men:*

- Education Level of Husband: This is a categorical variable where the first category stands for no diploma, category 2 refers to below high school diploma, 3 for high school diploma and the last category for those with a diploma above high school.

- Labor Market Activity Status: This is a categorical variable where the category 1 refers to formal employment, 2 refers to informal employment and the category 3 includes those who are not actively employed.

3) *Education and Income Gap between Partners:*

- Educational gap: A categorical variable which is equal to 1 if husband has higher education than his partner, 2 if no difference in education, and 3 if women outpaces her partner with respect to education. Educational levels are calculated given the last diploma women and their partners.

- Income gap: This an ordinal categorical variable from 1 to 5 where the category 1 stands for the case of only woman earning the income in the household, 2 is defining the category of women earning more than her partner, 3 is for the case of both woman and partner earning the same income, 4 is used for the case where woman earning less than the partner and lastly the category 5 stands for the cases where only partner earning the income in the household.

4) *Cultural Factors:*

- Marriage is not arranged: This is a dummy variable which is equal to 1 if the marriage is not arranged and 0 otherwise.

- Bride Price: This is a dummy variable that is equal to 1 if a price was paid to women's parents before the marriage and 0 otherwise.

- Sharing the house with others: This is also a dummy variable which is equal to 1 if couples share their house with others such as parents and, 0 if they live alone.

- Blood relation with partner: This is a binary variable that is equal to 1 if partners have blood relation with each other and, 0 if otherwise.

5) *Childhood Factors:*

- Women's mother experienced physical violence from her partner: This is a binary variable that is equal to 1 if women's mother experienced physical violence in her relationship and 0 otherwise.

- Husband's mother experienced physical violence from her partner: This is a categorical variable where 1 is equal to "no" and 2 refers to "yes" whereas the category 3 is for an answer of "don't know".

- Women experienced sexual abuse during childhood: This is a dummy variable which is equal to 1 if the respondent had experienced a sexual abuse during her childhood (before age 15) and 0 if otherwise.

- Husband faced violence from his parents: This is a categorical variable where 1 equals to "no" and 2 refers to "yes" whereas the category 3 is for an answer of "don't know".

6) *Demographic Factors:*

- Age: This is a continuous variable denoting the age of the respondent.

- Age of marriage: This is a continuous variable of respondent's age at marriage.

- Number of kids aged 6-14: Total number of kids in the household who are between age 6 and 14.

7) *Health Factors:*

- Frequency of Alcohol Use: This is a categorical variable denoting the level of alcohol usage by partner. It takes values from 1 to 5 where 1 refers to the case of "no alcohol use" and 5 stands for "almost every day."

8) *Spatial Factors*

- Urban: Dummy variable which is equal to 1 if the respondent lives in urban area and 0 otherwise.

- Province-level fixed effects: There are dummy variables for each province in Turkey.

A3. Descriptive Statistics

Table A1. Descriptive Statistics

	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Type of Violence/Abuse				
Emotional Abuse	.83	.37	0	1
Economic Abuse	.28	.45	0	1
Psychological Abuse	.44	.50	0	1
Physical Violence	.39	.49	0	1
Sexual Violence	.14	.35	0	1
Demographic Factors:				
<i>Age</i>	37.96	10.18	16	59
<i>Age of marriage</i>	19.93	3.98	7	48
<i>Kids (aged 6-14)</i>	.90	1.26	0	22
Economic Factors:				
<i>Education Level of Women</i> (Reference category= No diploma)				
-Below high school	.59	.49	0	1
-High school	.13	.34	0	1
-Above high school	.06	.23	0	1
<i>Labour Market Activity Status</i> (Reference category= Formal employment)				
- Informal employment	.17	.38	0	1
- Not actively employed	.72	.45	0	1
<i>Homeownership</i> (Reference category= No ownership)				
- By herself	.10	.30	0	1
- Shared by others	.09	.28	0	1
Women's Relative Status:				
Income Gap	4.623	.859	1	5
Education Gap	2.316	.586	1	3
Cultural Factors:				
Marriage is not arranged	.41	.49	0	1
Bride Price	.59	.49	0	1
Sharing the house with others	.45	.50	0	1
Marriage with relatives	.22	.41	0	1
Partner Characteristics:				
<i>Education Level of Men</i> (Reference category= No diploma)				
-Below high school	.62	.49	0	1
-High school	.22	.41	0	1
-Above high school	.12	.32	0	1
<i>Labour Market Activity Status</i> (Reference category= Formal employment)				
-Informal employment	.17	.38	0	1
-Not actively employed	.16	.37	0	1
<i>Frequency of Alcohol Use</i>	1.43	.99	1	5
Childhood Experiences:				
<i>Women's mother experienced physical violence from her partner</i>	.28	.45	0	1
<i>Husband's mother experienced physical violence from her partner</i>	.27	.44	0	1
<i>Women experienced sexual abuse during childhood</i>	.06	.24	0	1
<i>Husband faced violence from his parents</i>	.23	.42	0	1
Spatial and Time Factors:				
Urban	.73	.44	0	1
Dummy for the year 2014	.36	.48	0	1

Source: Author's own calculations from DVW 2008 and DVW 2014.

Sanayisizleşmeyi Yeniden Düşünmek: Alternatif Bir Gösterge Olarak Kişi Başına İmalat Katma Değeri

A. Suut Doğruel*

Öz

Sanayisizleşmeyi ölçmek için genellikle GSYH içinde imalat sanayinin payı kullanılır. Çalışma, kişi başına imalat sanayi katma değerini alternatif bir gösterge olarak önermektedir. Bu iki gösterge, farklı coğrafyalardan ve farklı sanayileşme düzeylerinden seçilen örnek ülkelerde sanayisizleşmeyi incelemek için kullanıldı. Sonuçlar, sanayileşmenin varlığına ilişkin değerlendirmelerin kullanılan göstergeye göre farklılaşabileceğini göstermektedir. İmalat sektörünün payı azalsa bile kişi başına katma değer artabilir ve bu da sanayisizleşme olduğuna dair yanıltıcı bir değerlendirmeye yol açabilir.

JEL Kodları: O14, F63

Anahtar kelimeler: Sanayisizleşme, erken sanayisizleşme, yapısal dönüşüm, küreselleşme.

---

* Marmara Üniversitesi, İstanbul, emekli öğretim üyesi, <https://orcid.org/0000-0002-4933-5528> (suut.dogrueel@marmara.edu.tr). Bu çalışma Türkiye Ekonomi Kurumu 20. Ulusal İktisat Sempozyumu'nda (17-18 Ekim 2019, Çukurova Üniversitesi, Adana) yapılan konuşmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir. Soru, yorum ve eleştirileri ile katkı yapan sempozyum katılımcılarına teşekkür ederim.

Rethinking Deindustrialization: Per Capita Manufacturing Value Added as an Alternative Indicator

Abstract

Share of manufacturing in GDP is widely used as the main indicator to measure the degree of deindustrialization. The paper proposes per capita manufacturing value added as an alternative indicator. These two indicators are employed to scrutinize the deindustrialization in the selected sample countries from different regions and different industrialization levels. Results show that assessments regarding the existence of industrialization may differ depending on the indicator used. Even if the share of the manufacturing sector decreases, the value added per capita may increase, which may lead to a misleading assessment that there is a deindustrialization.

JEL Codes: O14, F63

Keywords: Deindustrialization, premature deindustrialization, structural change, globalization.

1. Giriş

Sanayinin ülke ekonomisi içindeki yerinin zaman içinde değişimi ile ilişkili iktisadi mekanizmaların tartışılmasının tarihi 1940'lara kadar gider. Önce Clark (1940) daha sonra daha kapsamlı bir tanımlama ile Kuznets (1966) ile iktisat yazınına giren bu tartışmaların ana vurgusunu iktisadi gelişme ile ülke ekonomilerinin geçirdiği evrelerin son aşamasında sanayinin tüm ekonomik faaliyetler içindeki payının azalması biçiminde özetleyebiliriz. Ancak küreselleşmenin derinleştiği 1990'lardan itibaren sanayinin payının sadece gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan ülkelerde de düştüğü gözlemlendi. Gelişmekte olan ülkelerdeki sanayinin payının azalması olgusu Rodrik (2016)'de "erken sanayisizleşme" olarak vurgulandı ve bu kavram giderek değişik düzeydeki tartışmalarda yaygın bir biçimde kullanılmaya başlandı.

Artan oranda medyatik bir kimlik de kazanmaya başlayan bu kavram ile ilgili tartışmalarda yaygın olarak kullanılan gösterge imalat sektörü katma değerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payıdır. Ancak imalat sektörünün görece durumunu yansıtan bu gösterge iki ayrı değişmeyi bir arada yansıtmaktadır: Birincisi imalat sektörünün görece düzeyindeki değişme diğeri ise diğer sektörlerin görece durumundaki değişme. İmalat sektörünün payının düşmesi sanayisizleşme ya da erken sanayisizleşme olarak tanımlanıyor. Bu düşüş sanayinin görece olarak gerilemesine işaret edebileceği gibi, sanayinin öneminde bir değişme olmadan diğer sektörlerin çok hızlı gelişmesinin de bir sonucu olabilir. Bu yazıda yaygın bir biçimde kullanılan imalat sektörünün payı yerine kişi başına imalat sektörü katma değerindeki değişimin daha tanımlayıcı bir gösterge olduğu öne sürülmektedir.

Yazının amacı imalat sektörünün gayri safi milli hasıla içindeki payı ile kişi başına imalat sektörü katma değerindeki değişmeyi karşılaştırmaktır. Bu çerçevede yazının planı şöyledir. İzleyen bölümde sanayisizleşme ve erken sanayisizleşme ile ilgili tartışmalara yer verildi. 3. Bölümde seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde imalat sektörünün payındaki değişme, 4. Bölümde ise kişi başına imalat sektörü katma değerinin gösterdiği gelişme değerlendirildi. Son bölüm yapılan değerlendirmelerin sonuçları üzerine kısa bir tartışmaya ayrıldı.

2. Kavramsal Arka Plan

İktisadi faaliyetlere ilişkin sınıflamalarda "sanayi" genellikle imalat, madencilik, enerji ve inşaat sektörü ile ilgili faaliyetlerin toplamı olarak tanımlanır. Ancak, sanayisizleşme ve erken sanayisizleşme ile ilgili kavramsal tartışmalarda, tanımlanan mekanizmalar dikkate alındığında, odaklanılan faaliyet imalat sektörüdür. Bu nedenle izleyen tartışmalarda kullanılacak sanayi terimi ile imalat sektörünün kastedildiğini belirtmekte yarar vardır.

Ekonomik gelişme ile gerçekleşen sektörel bileşimdeki değişme yapısal dönüşüm olarak adlandırılır. Bu değişimin ilk kapsamlı tartışmasını Kuznets (1966: 29)'da

görüyoruz. Buna göre ekonomik gelişme ile tarımdan verimliliği daha yüksek olan sanayiye doğru bir kayış olmakta, ekonomik gelişmenin daha ileri aşamalarında ise artan gelir ile talep yapısı hizmetler sektörüne doğru kaymakta böylece hizmetler sektörünün ekonomi içindeki payı yükselmeye başlamaktadır. Bu süreç sektörel katma değer bileşimindeki değişme ile gösterilebildiği gibi toplam istihdam içinde sektörel paylarla da izlenebilmektedir. Yapısal dönüşümü belirleyen mekanizmalar aynı zamanda ekonomik kalkınmanın temel dinamiklerini de açıklamaktadır. Ekonomik gelişmenin ileri aşamasında sanayiden hizmetlere kayışın ilk ayrıntılı tartışmasını daha önce Clark (1940)'da verilmişti. Ancak burada odak gelişmiş ülke ekonomileriydi. Kuznets (1966) ise bu tartışmaları kalkınma ekonomisi alanına kaydırıldı. Ancak her iki yaklaşım da temelde sanayinin ekonomi içindeki payının önce artacağını daha ileri aşamalarda ise azalacağını, yüksek gelir düzeyine erişmiş, diğer bir ifadeyle olgunlaşmış, ekonomilerde günümüzdeki kavramla bir sanayisizleşme olgusunun yaşanacağını öngörmekteydi. Sanayisizleşme tartışmaları 1970'li yılların ikinci yarısında yoğunlaştı. Cornwall (1980), elindeki verilerle izleyebildiği 1977 yılına kadar olan dönem için yaptığı incelemede, 1973 sonrasında gelir düzeylerini dikkate almaksızın, istihdamın sanayi ve imalatta hem mutlak hem de göreceli olarak bütün ülkelerde düştüğünü belirtiyor. Bu yıllar, Petrol Krizinin yaşandığı, 1929 Büyük Buhranı ve 2008 Finansal Krizi kadar olmasa da küresel düzeyde ekonomik sarsıntının olduğu bir dönemi işaret eder. Rowthorn ve Ramaswamy (1997) ise, sanayisizleşme için Amerika Birleşik Devletleri'nde daha erken bir dönemi, 1960'ların ortasını işaret eder. ABD'de olduğu gibi, özellikle gelişmiş ya da sanayileşmiş ülkelerde gördüğümüz bu gelişmenin daha çok Kuznets'in işaret ettiği sektörel kaymalarla ilişkili olduğu düşünülebilir. Bir başka deyişle yapısal dönüşümü işaret ettiği söylenebilir.

Sanayisizleşmenin doğal gelişme sürecinin neresinde başladığı bir başka tartışma konusudur. Bu konuda öncü çalışmalardan biri olarak gösterilebilecek Kaldor (1966) İngiltere'nin olgunlaşma noktasına diğerlerine oranla daha erken girdiği sonucuna ulaşmakta ve bunu erken olgunlaşma (premature maturity) olarak adlandırmaktadır (Kaldor, 1966: 3-4). Gelişmekte olan ülkelere yönelik erken sanayisizleşme tartışmaları için ise Dasgupta ve Singh (2006) Kaldorian çerçevede bir değerlendirme yaparken Rodrik (2016) küreselleşme ve emek tasarrufu sağlayan teknolojik gelişmelere vurgu yapar.

Yapısal dönüşüm tartışmalarını doğal olarak sadece Clark (1940) ve Kuznets (1966) ile sınırlamak mümkün değildir. Kalkınma literatüründe çok sayıda yapısal dönüşüm sürecine ilişkin ayrıntılı kuramsal ve uygulamalı katkılar görüyoruz. Ancak bu tartışmalarda kalkınma dinamikleri ulusal düzeyde ele alındı. Küreselleşmenin derinleşmesi ile gözlenen sanayisizleşmenin dinamiklerini ise sadece ülke içindeki dinamiklerle açıklamak olanaklı değildir. Dolayısı ile kalkınma literatürünün yapısal değişim yaklaşımının ötesine geçmemiz gerekiyor. Bu daha çok üretimin küresel düzeyde yer değiştirmesi ile ilgilidir. 1980 sonrası dönemde, gelişmekte olan ülkelerde gözlenen makro dengesizlikleri ve yapısal sorunları çözmek üzere tasarlanan iktisat

politikaları dışa açılmayı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını öneriyordu. Bu gelişmekte olan ülkeler açısından bir kalkınma paradigması değişimi idi.¹ Bu politika değişikliklerinin bir sonucu olarak özellikle 1990'lı yıllarda hızlanan küresel entegrasyon küresel üretimin parçalanmasının yolunu açtı. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak nihai ve ara malların üretiminin özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya ekonomilerine kayması hem gelişmiş hem de bu sürecin göreceli olarak da olsa dışında kalmış gelişmekte olan ülkeler üzerinde etkileri oldu. Ancak, küresel entegrasyon bu gelişmelerin tek nedeni değildi. Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) gibi bölgesel ekonomik iş birlikleri de üye ülkeler arasında üretim kaymalarına neden oldu.

Baldwin ve Lopez-Gonzales (2015), ABD, Çin, Almanya ve Japonya'nın küresel arz zincirine hakim olduklarını ve arz zincirinin bölgesel özelliğinin küresel olmaya göre daha belirleyici olduğunu belirtiyorlar. Bölgesel blokları da bir metafor ile "Asya Fabrikası", "Kuzey Amerika Fabrikası" ve "Avrupa Fabrikası" olarak adlandırıyorlar. Ancak belirtmek gerekir ki bölgesel blokların gelişmesi eşit olmadı: Bu bloklardan Asya Fabrikasının payı 1995 sonrası 2009'a kadar geçen dönemde diğer iki bloğun aleyhine arttı (Baldwin ve Lopez-Gonzales, 2015). Şüphesiz küresel üretimdeki bu dönüşüm, ülkelerin kendi iç gelişme dinamiklerinin belirleyici olduğu bir dünyanın artık var olmadığını ya da en azından etkisinin çok azaldığını işaret ediyor. Bu süreç 2008 Finansal Krize kadar herhangi bir sorgulamaya uğramadan devam etti.

Gelişmiş ülkelerde doğal yapısal değişimin bir sonucu olarak zaten düşme eğilimine girmiş olan sanayinin ülke ekonomileri içindeki payları daha hızla azalmaya başladı. Gelişmekte olan ülkelere ise sanayinin payındaki azalma hem gelişmiş ülkelere oranda daha düşük gelir düzeyinde hem de payın daha küçük olduğu bir aşamada gerçekleşmeye başladı. Bu durum erken sanayisizleşme olarak adlandırıldı (Rodrik, 2016). Rodrik (2016) erken sanayisizleşmenin özellikle Afrika ve Latin Amerika ekonomileri için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşılık, üretimin küresel düzeyde yer değiştirmesinin bağlı olarak, Timmer, Vries ve Vries (2016) Asya ülkelerinin Afrika ve Latin Amerika ülkelere oranla istihdam ve katma değer bakımından imalat sanayisinde daha başarılı olduklarını gösteriyorlar.

Sanayisizleşmenin gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında farklı sonuçları vardır. Bu farklılığa sonuç bölümünde tekrar değinilecektir. Ancak burada sanayinin özellikle kalkınma sürecindeki önemine vurgu yapmakta yarar vardır. Sanayinin kalkınmada temel güç olduğu fikri ilk olarak Rosenstein-Rodan (1943) tarafından ortaya konulmuştu. Kalkınma tartışmalarında sanayinin ekonomik büyüme üzerindeki katkısı daha sonraki yıllarda hep yer aldı. Bu tartışmalarda sanayide etkinliğin daha yüksek olması ve teknolojik gelişmeye daha açık olması gibi özellikler öne çıkarıldı. Sanayinin uzun dönemli kalkınmaya katkı yapan özelliği yanında kısa dönemde de önemli

---

¹ Sanayileşme yaklaşımındaki paradigma değişimleri ile ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Doğruel ve Doğruel (2018: 64-70).

sonuçları vardır. Kısa dönemli dalgalanmalarda mal üretimi hizmet üretimine oranla daha kararlı bir yapı sergiler. Örneğin Doğruel ve Doğruel (2017)'de 2008 Finansal Krizinde sanayisi güçlü olan ülkelerin daha düşük oranda gelir kayıplarına uğradıkları ve krizden daha kısa sürede çıkabildikleri gösteriliyor.

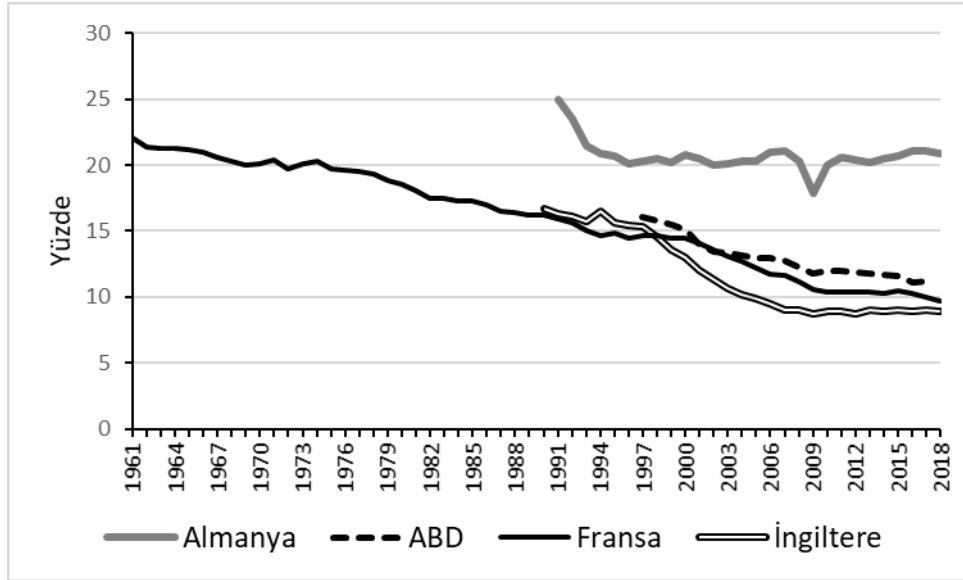
Ekonomik büyümede sanayinin kritik bir rol oynamasına karşın gelişmekte olan ülkeler için sanayiye geçişin çok kolay olmadığı ve bazı ülkelerin bu konuda başarılı olamadıkları görülmektedir. Üretim için gerekli sermaye, işgücü ve teknoloji ile ilgili kısıtlılıklar bu geçişi yavaşlatabilmekte hatta durdurabilmektedir. Üretimin küresel düzeyde yer değiştirmesi sürecinde gelişmekte olan ülkeler için Asya'nın başarılı gelişmekte olan ülkeleri dışında kalanlarda küresel üretim zincirinde yer alabilmek ile ilgili ek yeni kısıtlamalar yarattı. Szirmai ve Verspagen (2015) 1950-2005 dönemini inceleyen çalışmalarında 1990'dan sonra imalat sanayisinin ekonomik büyüme için eskisinden daha zor bir yol olduğu sonucuna varıyorlar.

3. İmalat Sektörünün Oransal Gelişimi

İmalat sektörü istihdamının ve katma değerinin GSYH içindeki payları sanayisizleşme tartışmalarında yaygın olarak kullanılan iki göstergedir. Bu bölümde katma değer payı kullanılarak sanayileşme bakımından farklılaşan değişik ülke gruplarından seçilmiş örneklerle ilişkin gözlemler değerlendirildi.

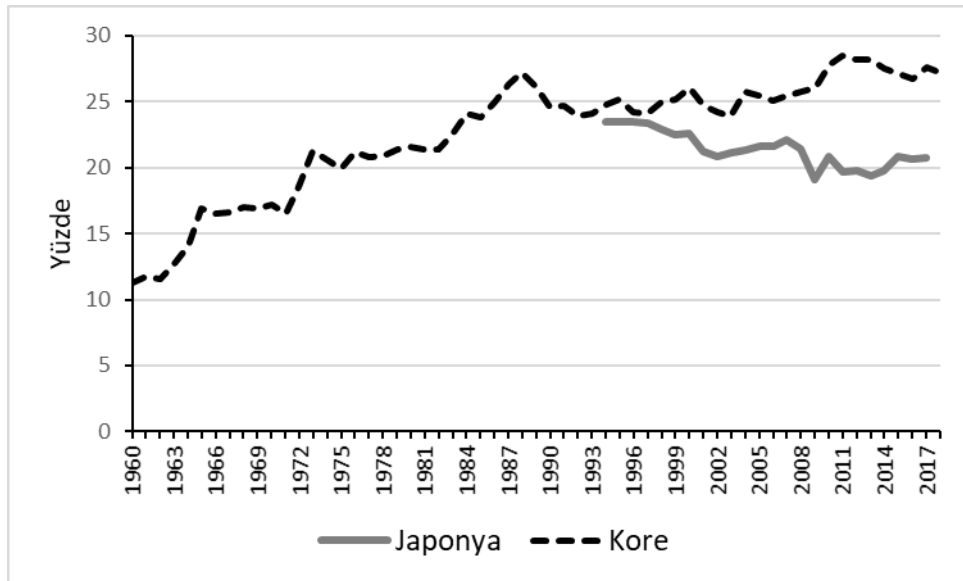
Şekil 1'de sanayisizleşme sürecine küreselleşmenin derinleştiği 1990'lı yıllardan önce girmiş ülke örneklerindeki imalat sektörünün GSMH içindeki payının değişimi gösteriliyor. Veri elde edilebilen dönemler boyunca Fransa ve ABD'de bu pay sürekli düşüyor. İngiltere'de düşme eğilimi 2008 Krizi sonrası kaybolarak hafif bir yükselme gözleniyor. Almanya'da ise ilk birkaç yıl dışında imalat katma değerinin payı yatay bir trend sergiliyor. Almanya ayrıca imalat sektörünün payını yüzde 20 dolaylarında koruyarak bu değerini yüzde 10'lara kadar gerilediği diğer ülkelerden farklılaşmaktadır. Asya'nın doğusunda yer alan Japonya'da da gösterge 1990'lı yıllardan itibaren azalma eğilimindedir (Şekil 2). Ancak bu düşme eğilimine rağmen Japonya'da imalat sektörünün payı 2010'larda yüzde 20'nin üzerinde kalmaya devam etti. Aynı coğrafyada yer alan ve sanayileşmeye daha geç başlayan Güney Kore'de ise imalat sektörünün payı 2010'lara kadar yükseldi. Küreselleşmenin derinleştiği döneme güçlü sanayi yapıları ile giren Şekil 1 ve 2'de yer alan ülkeler arasında Güney Kore bu payın yükselmesi özelliği ile diğerlerinden farklılaşıyor. Ancak değerlendirilen dönemin son yıllarında Güney Kore'de bu yükselme eğilimi kayboluyor. Bu durumun 2008 Finansal Krizinin küresel düzeyde yarattığı sarsıntı ile ilgili olma ihtimali düşünülebilir. Ancak, imalat sektöründe yükselme eğiliminde 2010 sonrası gözlenen bu durağanlık Güney Kore'nin sanayi yapısının doğal eğilimini de yansıtıyor olabilir. Bunu düşündüren neden Almanya ve Japonya'nın imalat sanayi paylarındaki trendlerin 2008 Krizinde, küresel ticaret verilerinde de gözlenen, bir V iniş-çıkışı ile buldukları patıkaya dönmeleri Güney Kore'de ise verilerin benzer bir hareket sergilememesidir.

**Şekil 1: İmalat Sektörü Katma Değerinin GSYH içindeki payı (yüzde):
Gelişmiş ülkeler: Avrupa ve Kuzey Amerika**

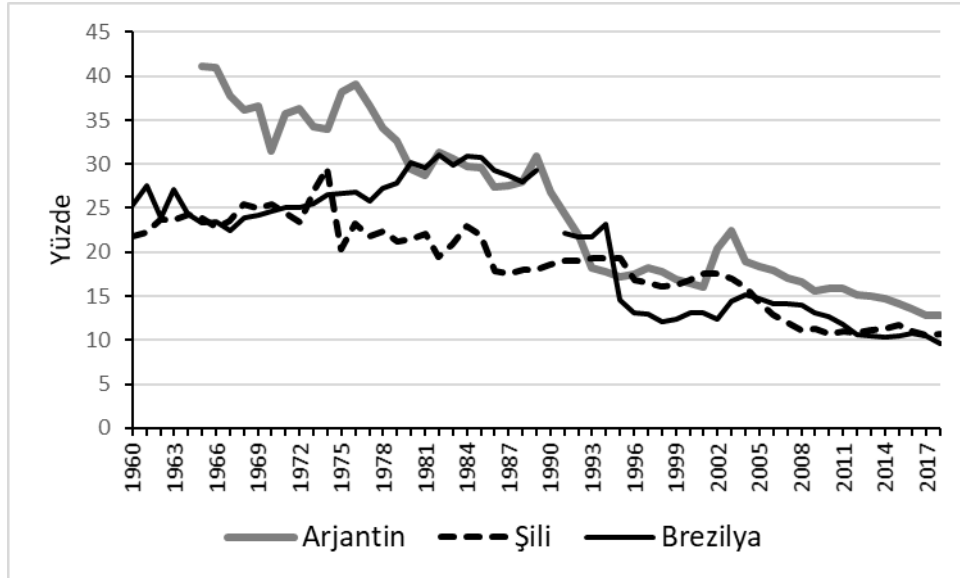
Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

**Şekil 2: İmalat Sektörü Katma Değerinin GSYH içindeki payı (yüzde):
Gelişmiş ülkeler: Doğu Asya**

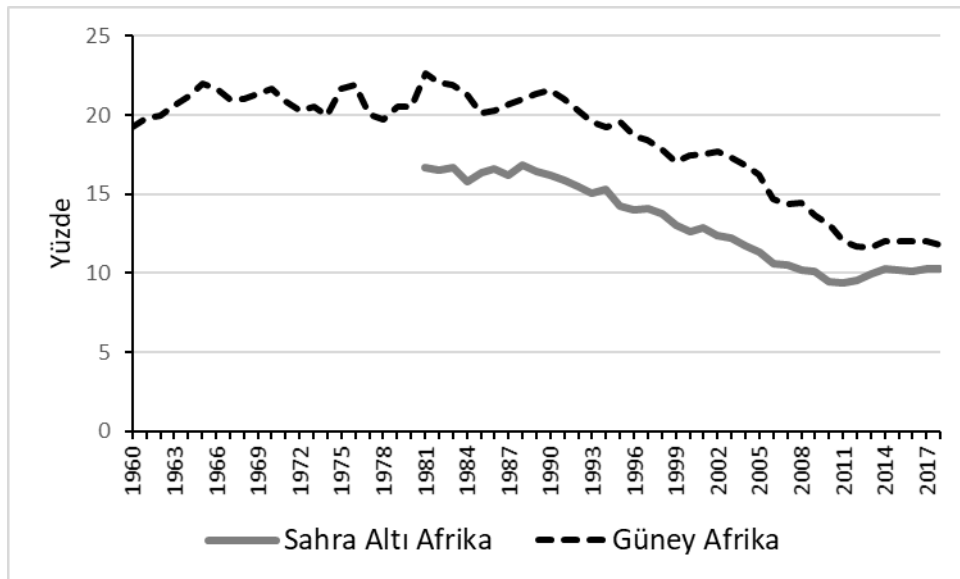
Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Şekil 3: İmalat Sektörü Katma Değerinin GSYH içindeki payı (yüzde): Latin Amerika

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Şekil 4: İmalat Sektörü Katma Değerinin GSYH içindeki payı (yüzde): Afrika

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Şekil 3'te gösterilen Latin Amerika'nın sanayileşme açısından öne çıkan ülkelerinden Arjantin ve Şili'de imalat sektörünün payı azalan bir trend sergiliyor. Brezilya'da ise yükselme eğilimi 1998'li yıllarda tersine dönüyor. Her üç ülkede de görülen düşme eğilimi sonunda 2010'lu yıllarda bu ülkelerdeki imalat sektörü katma değerinin payı yüzde 10-15 bandına kadar gerilemiş durumdadır.

Şekil 4'te ise Güney Afrika ile toplulaştırılmış Sahra Altı Afrika ülkelerindeki imalat sektörünün payındaki değişim yer almaktadır. Burada da Latin Amerika ülkelerine benzer bir durum gözlenmekte ve 1990 öncesi başlayan düşme eğilimi sonucunda imalat sektörünün payı yüzde 10'a yakın değerlere kadar gerilemektedir. Ancak Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilgili iki noktaya vurgu yapmakta yarar vardır. Bunlardan birincisi değerlendirilen diğer ülkelere farklı olarak bu ülkelerde imalat sektörü paylarının yüzde 20'lere hiçbir dönem yaklaşmamış olmasıdır. İkincisi ise imalat sektörü payı yüzde 10'a yakın değerlere indiğinde bu ülkelerdeki kişi başına gelirin diğer ülkelere oranla çok düşük olmasıdır. Görünüşe göre Sahra Altı Afrika ülkelerinde Kuznets'in tanımladığı yapısal dönüşümün ilk aşaması (tarımdan sanayiye geçiş) gerçekleşemedi. Bu gözlemlere dayanarak Sahra Altı Afrika ülkelerini değerlendirirken tartışmaları sanayisizleşme ve erken sanayisizleşme kavramlarının ötesine taşımak gerektiğini söyleyebiliriz.

Şekil 5 AB ve NAFTA'ya katılan ve bu birliklere katıldıklarında diğer üye ülkelere oranla hem gelir hem de sanayinin gelişmişlik düzeyi bakımından geride olan ülkelerdeki imalat sektörü paylarındaki değişimler gösteriliyor.² Üye olduktan sonra düşük işgücü maliyetleri ile diğer üye ülkelere doğru üretim faaliyetlerinde bir kayma gerçekleşti. 1990'larda Meksika ve Polonya'da gözlenen düşme dışında, yıllık oynamalar göz önüne alınmazsa imalat sektörünün payının yatay bir trend izlediği görülüyor. AB ve NAFTA içinde bu ülkelere doğru gerçekleşen kayma bu ülkelerin imalat sektörlerinin paylarında bir artışa yol açmadı. Daha uzun bir dönem için gözlem yapabildiğimiz Meksika'daki değerlerin yüzde 20'nin biraz üzerindeki düzeyden azalarak yüzde 15'e yaklaşması sonucuna dayanarak, AB ve NAFTA'daki imalat sektörlerinin birlikler içinde yer değiştirmesinin bir düzeyde dışlama etkisi (crowding out) yarattığı söylenebilir: Dışlama etkisi, uluslararası piyasalarda rekabet gücü yüksek olan sektörlerin diğer sektörleri geri plana itmesi olarak açıklanabilir. Burada yüksek rekabet gücü düşük işgücü maliyetleri ile yakalanmaktadır.

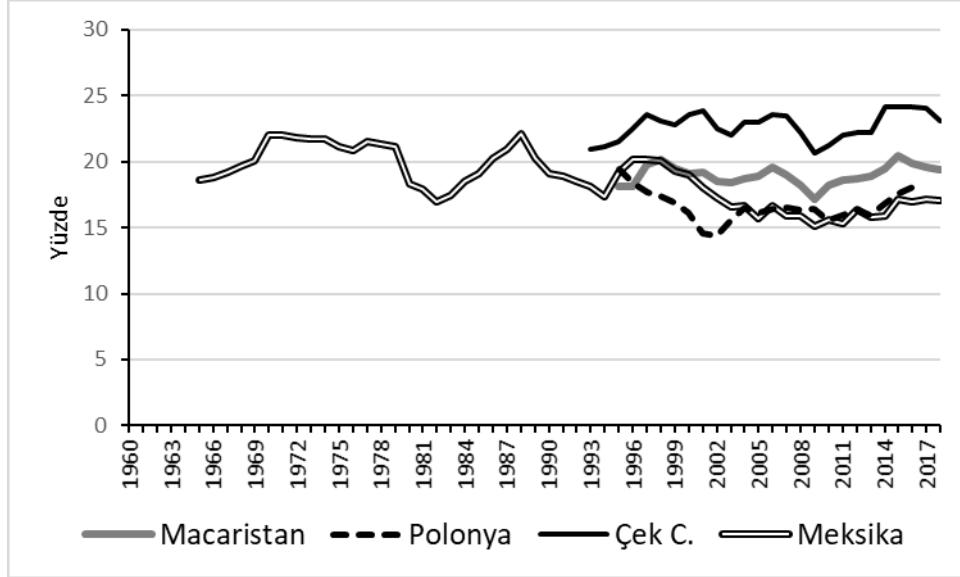
Türkiye'de imalat sektörünün GSYH içindeki payının değişimi ise Şekil 6'da gösteriliyor. Bu şekilde 1960-2009 döneminde gözlenen Kuznets tipi ters U eğrisi ile tipik bir erken sanayisizleşme örneği olarak gösterilebilir. İmalat sektörü payının oldukça düşük bir değerle tepe noktasına ulaştığı ve bu tepe noktasının gerçekleştiği yıllarda kişi başına gelir oldukça düşüktü. Ancak daha sonraki yıllarda bu yapı kaybolmakta ve imalat sektörünün payı tekrar yükselmeye başlamaktadır. Bu yeniden

² AB'ye katılan Doğu Avrupa ülkeleri Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya oldukça güçlü bir sanayi yapısına sahiptiler. Ancak bu yapı Sovyet Sistemin çökmesi ile işlevsiz hale geldi.

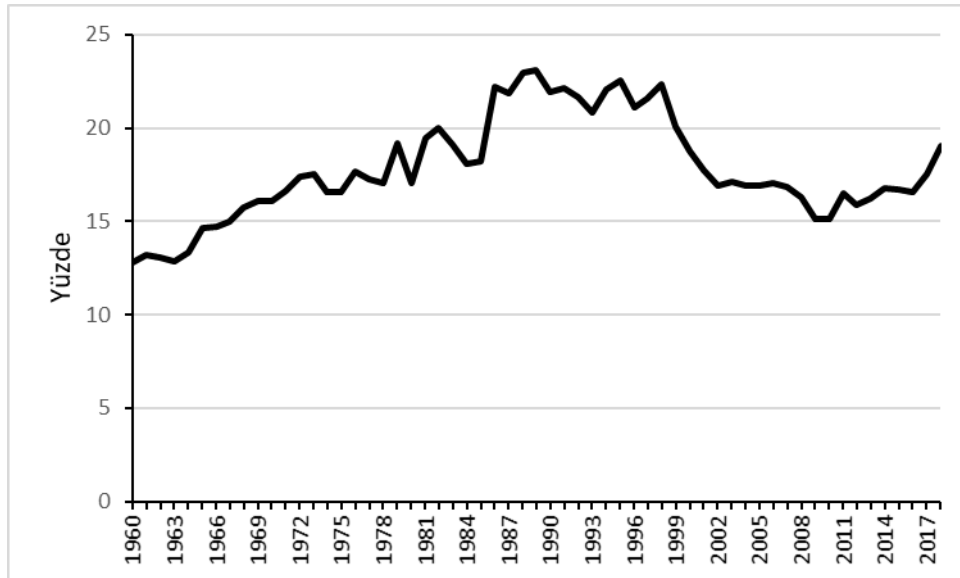
yükselme ile Türkiye diğer orta gelirli ülkelerden farklı ve kendine özgü bir yapı sergilemektedir.

Şekil 5: İmalat Sektörü Katma Değerinin GSYH içindeki payı (yüzde): AB ve NAFTA'ya katılanlar

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Şekil 6: İmalat Sektörü Katma Değerinin GSYH içindeki payı (yüzde): Türkiye

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Ele alınan ülkeler arasında üç grup ülkede imalat sektörü paylarının 2010'lu yıllarda yüzde 10 dolayına gerilemiş olduğu görülmektedir: Birincisi gelişmiş ABD, Fransa ve İngiltere, ikincisi Latin Amerika'nın çalkantılı ancak görece daha gelişmiş ekonomileri olan Arjantin, Brezilya ve Şili, üçüncüsü ise Sahra Altı Afrika ülkeleri. Sanayinin geçmiş ve gelişmişlik düzeyi bakımından farklılaşan bu üç ülke grubunu birbirine yakın değerlerle tanımlaması bu göstergenin ne oranda açıklayıcı bir güce sahip olduğunu tartışmaya açmaktadır.

4. İmalat Sektörünün Mutlak Gelişimi

Erken sanayisizleşme tartışmalarının öncesinde sanayisizleşme ve yapısal dönüşüm kavramları doğrudan iç mekanizmalar ile ilişkilendiriliyordu. Bu tartışmalarda belirleyici olan gelir düzeyinin yükselmesiyle birlikte değişen talep yapısıdır. Ancak erken sanayisizleşme kavramı bu ülke içi mekanizmalarının yanı sıra, belki de daha önemlisi, dış dinamiklerin etkilerini de içermektedir. Derinleşen küreselleşme ile sanayi üretiminin parçalanması ve endüstri içi ticaretin genişlemesi, uluslararası para piyasalarından daha kolay dış kaynak kullanma imkanlarının artması ile iç üretim ile tüketim arasındaki bağın zayıflaması talep bileşimini farklı biçimlerde etkilemeye başladı. Bu gelişmelerin en önemli sonuçlarından biri pek çok ülkede ithal malların iç talepteki payının artmasıdır.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, iç talebin bileşiminin değişmesi sadece gelirdeki değişimle değil dış finansman kolaylıklarıyla da ilişkilendirilebilir. Böyle bir ortamda sanayinin ekonomi içindeki önemini sadece payına bakarak izlemek güçleşmektedir. Küreselleşmenin tetiklediği dinamikler sektörel bileşimi gelir düzeyinden bağımsız değiştirebilir. Böyle bir ortamda hızla genişleyen hizmetler sektörü sanayinin ekonomi içindeki öneminde bir gerileme olmamasına rağmen payının düşmesine yol açabilir. Bunun sonucu olarak sanayi gerilemese bile payına bakarak bir sanayisizleşme ya da erken sanayisizleşme sonucuna ulaşılabilir.

Sanayinin payına dayalı yorum ve değerlendirmelerin önemini ve açıklayıcı gücünü göz ardı etmeden bir ülkedeki sanayisizleşmeyi değerlendirmede kişi başına sanayi katma değerinin gelişimini izlemek de ek bir bakış açısı kazandırabilir. Bu bölümde kişi başına sanayi katma değerinin değişimine bakarak farklı ülke gruplarından seçilmiş ülkelerdeki değişme tartışıldı.³

Şekil 7, 8, 9, 10 ve 11'de farklı yapılarıdaki ülke örnekleri için kişi başına imalat katma değerinin logaritmik değerleri gösterilmektedir. Bu çalışmada kullanılan kişi başına imalat katma değerleri Dünya Bankası WDI veri tabanı ile hesaplandı. Kur oynamaları ve farklılıklarının etkisini yok edebilmek için katma değerler sabit fiyatlarla yerel para cinsinden tanımlandı. Ülkeleri birbiri ile karşılaştırmak yerine kendi içindeki gelişme çizgisini görmeye çalışmak hedeflendi. Ancak bunu karşılaştırmalı yapabilmek

³ Kişi başına sanayi katma değeri ya da üretimi iktisat tarihi literatüründe özellikle sanayi devrimi sonrası gelişmeleri değerlendirmek için yaygın olarak kullanılmaktadır.

amacıyla değerlendirilen bütün ülke örnekleri için veri bulunabilen en erken ortak yıl olan 2000 yılı değerleri 100 olacak biçimde katma değer verileri endekslendi ve Şekil 7 ve izleyen şekillerde endeksler logaritmik değerler ile gösterildi. İmalat katma değer verilerinin 100 olarak tanımlandığı 2000 yılı ise şekillerde dikey doğru ile gösterildi.⁴

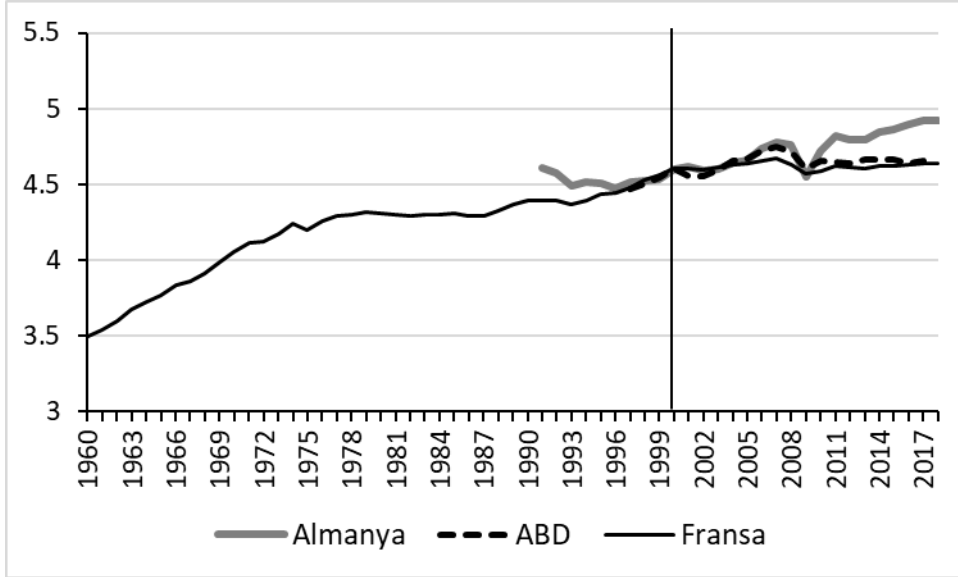
Seçilmiş sanayileşmiş ülkelerden sadece Fransa için uzun dönemli kişi başına imalat katma değer patikası elde edilebildi (Şekil 7). ABD ve Almanya için katma değer gelişimi veri olmadığı için küreselleşmenin derinleştiği dönem öncesi için gözlenemiyor. 2008 Finansal Kriz öncesindeki yıllardan itibaren Fransa ve ABD’de kişi başına imalat katma değer göstergeleri belirgin bir değişme sergilemiyor. Bu üç ülke arasında Almanya’nın daha az etkilendiği ve diğer iki ülkeye oranla kişi başına imalat katma değerinin daha yüksek oranda arttığı izleniyor. Almanya’nın 2008 Krizi sonrası gerçekleştirdiği sıçrama ile bu ülkenin diğer ülkelerle arasındaki farklılık belirginleşti. Daha uzun dönemli gözlem yapabildiğimiz Fransa’da ise 2008 Finansal Krizi öncesi gelişmeyi üç aşamada tanımlayabiliriz. Petrol Krizleri öncesi gözlenen yükselme trendi 1970’li yılların başlarında kayboluyor. 1990’ların başlarına kadar süren bu durgunluk sonrası Fransa’nın hafif de olsa bir artış patikasına girdiği görülüyor. Bu gözlemler sanayileşmiş bir ülke olarak Fransa’nın küreselleşmenin derinleştiği dönemde sanayinin küresel kaymalarından en azından çok fazla etkilenmediğine işaret ediyor.

Latin Amerika’dan oldukça uzun bir sanayileşme tarihine sahip olan Arjantin, Brezilya ve Şili ile Sahra Altı Afrika ülkeleri arasında görece en gelişmiş ülkelerden biri olan Güney Afrika için kişi başına imalat katma değerlerinin gelişimi Şekil 8’de gösterilmektedir. Bu ülkeler arasında sadece Şili’de kişi başına imalat katma değeri 1970’lerden sonraki dönemde artma eğilimindedir. Diğer ülkelerde ise bu gösterge yatay bir trend doğrusu sergiliyor. Arjantin 2001 sonrası gösterdiği kısa süreli yükselme eğilimini koruyamadı ve 2013 yılından sonra kişi başına imalat katma değeri azalmaya başladı. Bu kısa süreli başarı ile 2013 yılında ulaştığı değer bir önceki tepe noktası olan 1974 yılı değerinin altındadır. Güney Afrika ise 1980 öncesi kişi başına imalat katma değer artış eğilimini daha sonra sürdüremedi ve Arjantin ile Brezilya’ya benzer bir performans sergiledi.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Meksika ve Macaristan ekonomik entegrasyonu derinleştirme bakımından başarılı bölgesel ekonomik işbirliği örneklerinden olan NAFTA ve AB’ye sonradan katılan üyelerdir. Bu iki ülke karşılaştırma yapabildiğimiz 1995 sonrası dönemde birbirinden farklı gelişme performansları sergiledi (Şekil 9). Macaristan 2008 yılında bir gerileme ve sonrasında artış hızında yavaşlama sergilese de genel olarak 1995 sonrasında artış trendine sahiptir. Buna karşılık Meksika’da NAFTA’ya katıldığı 1994 yılı sonrası kısa süreli hızlanan kişi başına katma değer artış trendi 2000 sonrasında yerini durgunluğa bıraktı ve bu değerinde belirgin yükselme gözlenemedi.

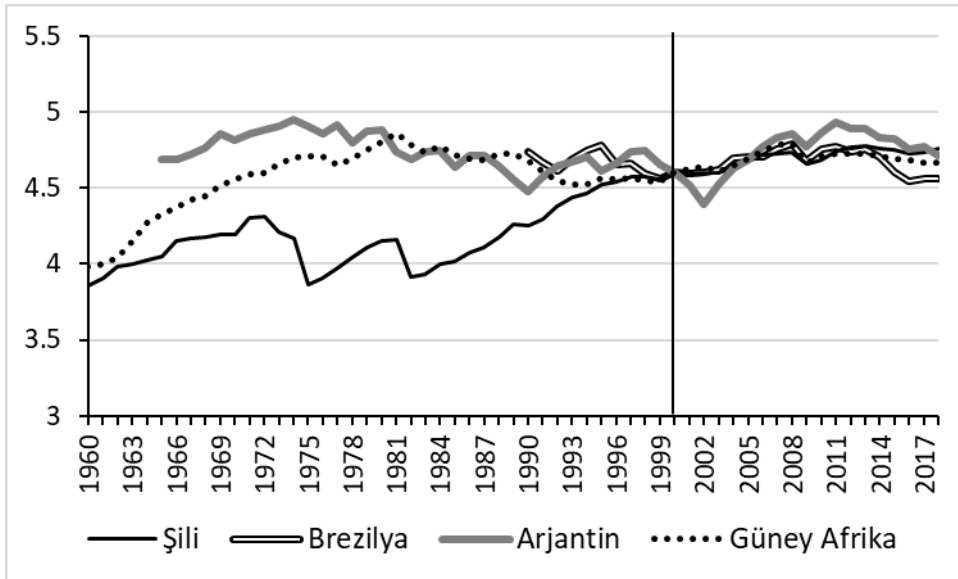
⁴ 100 değerini doğal logaritması yaklaşık 4.605’tir.

**Şekil 7: Kişi Başına İmalat Katma Değeri (2000=100 - LN):
Gelişmiş Ülke Örnekleri**

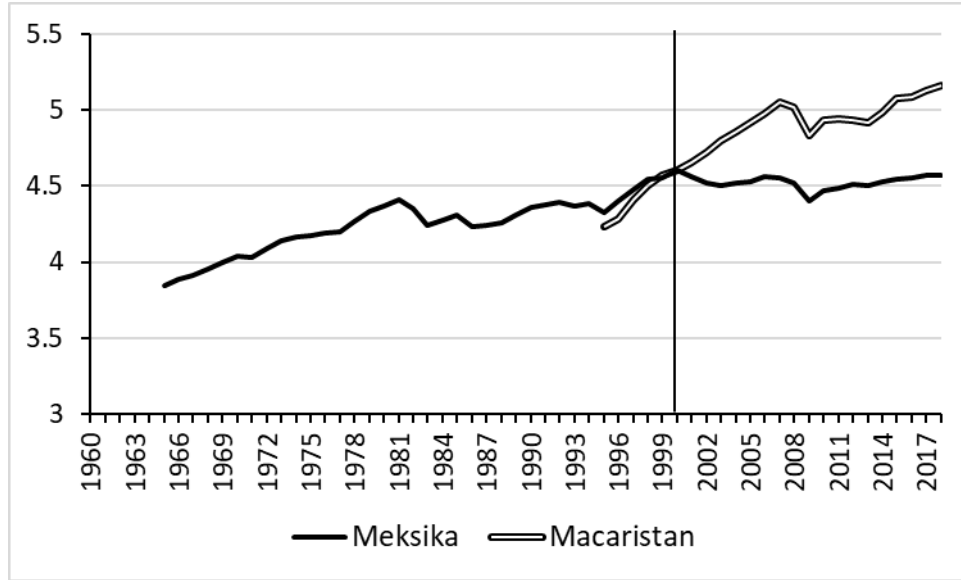
Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

**Şekil 8: Kişi Başına İmalat Katma Değeri (2000=100 - LN):
Gelişmekte Olan Ülke Örnekleri**

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Şekil 9: Kişi Başına İmalat Katma Değeri (2000=100 - LN): AB ve NAFTA'ya Katılanlar

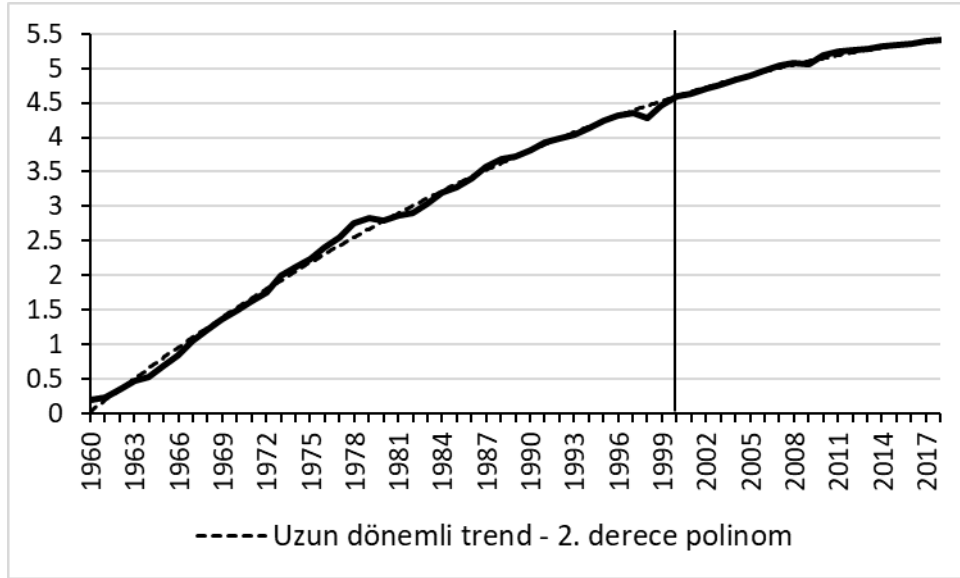

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Sanayileşme konusunda 2000 sonrasında sanayileşmiş ülkeleri yakalayan ve imalat sektörünün payında küreselleşmenin derinleştiği dönemde kayba uğramayan Güney Kore için ise farklı bir resim görüyoruz (Şekil 10). Güney Kore'nin kişi başına sanayi katma değer trendi küreselleşmenin derinleştiği 1990 sonrası dönemde yapısı değişmeyen ikinci dereceden bir polinomdur.

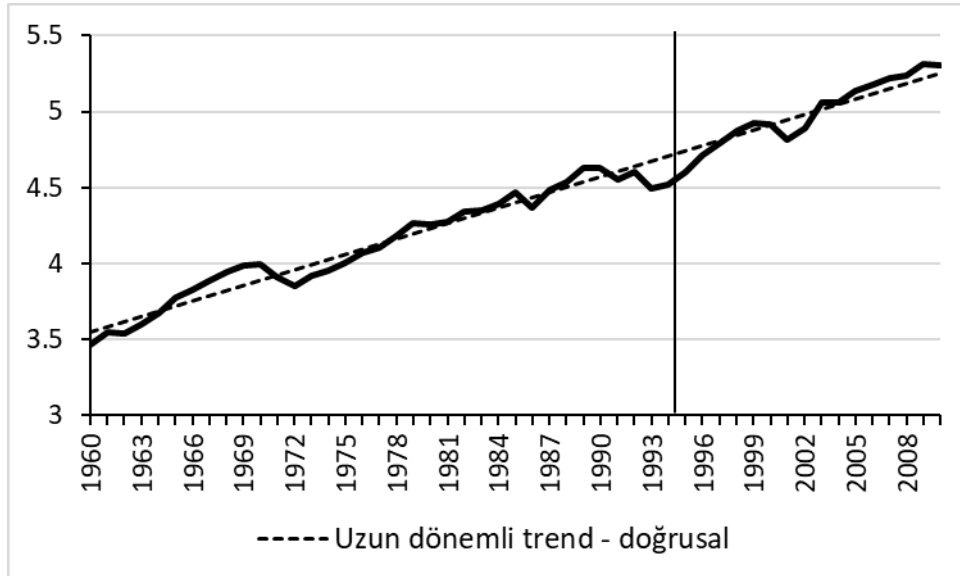
Türkiye de Güney Kore gibi uzun dönemli sanayisizleşme sorunu yaşamamış görünüyor. Ancak, Güney Kore'den farklı olarak uzun dönemli trendi doğrusaldır (Şekil 11). Trend doğrusundan sapmalar genellikle Türkiye'nin iç dinamikleri (genişletici – daraltıcı) ile tanımlanabilir. Burada iki önemli ve oldukça uzun süren uzun dönem trendinden sapma gözleniyor. Birincisi, 1960'lı yılların başlarından 1970'li yılların başlarına kadar geçen yaklaşık 10 yıllık bir dönemdir. Etkin planlamanın uygulandığı yıllara karşılık gelen bu dönemde Türkiye'de kişi başına imalat katma değeri uzun dönem trendinin üstünde değerler aldı. İmalat sanayinin gösterdiği bu başarılı performansı uygulanan planlama yaklaşımının bir sonucu olarak değerlendirebiliriz. İkinci belirgin ancak ilkinin tersine aşağıya doğru sapma ise 1992 ile 2003 yılları arasında görüldü. Bu yıllar da Türkiye'nin ekonomik istikrarsızlıklarının yoğun olarak yaşandığı bir döneme karşılık gelir.

**Şekil 10: Kişi Başına İmalat Katma Değeri (2000=100 - LN):
Güney Kore**

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

**Şekil 11: Kişi Başına İmalat Katma Değeri (2000=100 - LN):
Türkiye**

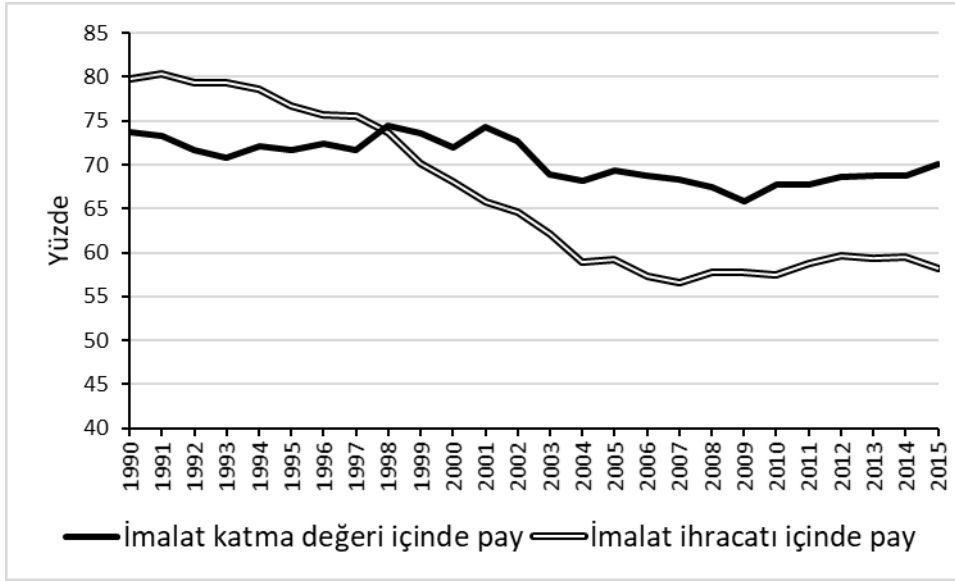
Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

4. Sonuç

Son yıllarda sanayisizleşme ve erken sanayisizleşme akademik literatürde ve medyanın farklı kanallarında sıklıkla yer aldı. Sanayisizleşme kavramı üzerine yapılan kavramsal tartışmalar 1940'lı yıllara kadar uzanan oldukça uzun bir tarihe sahiptir. Bu tartışma önceleri gelişmiş ülkelere odaklanmıştı. Ağırlıklı olarak istikrarsızlık sorunları ile boğuşan orta gelirli ülkelerin küresel iktisat politikalarının odağında olduğu yıllarda da pek öne çıkmadı. Ancak, küreselleşme sürecinde Asya coğrafyasında yer alan ülkelerin imalat sanayi başarısı ve bu başarının hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan birçok ülkede yarattığı farklı düzeylerde sanayisizleşme, bu kavramı yeniden tartışma gündemine getirdi. Bu yazıda, sanayisizleşme tartışmasının dayandığı göstergelerin yaratabileceği farklılıklar üzerine odaklanıldı ve değerlendirmelerde iki gösterge kullanıldı: İmalat sektörünün GSYH içindeki payı ve kişi başına imalat katma değeri.

Sanayisizleşme ile ilgili yapılan değerlendirmeler incelenen ülkelerin bazılarında kullanılan göstergeye göre farklılaşmaktadır. Örneğin Şili'de imalat sektörünün payı azalırken kişi başına katma değer yükseliyor. Almanya ve Macaristan'da pay pek değişmezken katma değer artıyor. Türkiye'de ise pay belirgin bir dalgalanma biçiminde gelişme gösterirken kişi başına katma değer oldukça doğrusal uzun dönemli bir trend üzerinde artış gösteriyor. Elde edilen çelişkili sonuçları sanayisizleşmenin temel kaynağının iç dinamiklerden küreselleşme ile ortaya çıkan dış dinamiklere kaymasına bağlayabiliriz. Hizmetler sektörü, iç talep bileşiminin hizmetler sektörü lehine değişmesinden çok üretimin küresel düzeyde yeniden yapılanmasına ve ülkenin dünya ekonomisi ile entegrasyonunun düzeyine bağlı olarak çok hızlı büyüyebilir. Böylece imalat sektörü mutlak olarak güç kaybetmese ya da büyümeye devam etse bile sektörün oransal olarak ekonominin bütünü içindeki payı azalabilir. Buna bağlı olarak sadece imalat sektörünün payının azalmasına bakarak yanıltıcı bir sanayisizleşme ya da erken sanayisizleşme yorumu yapılabilir.

Sanayisizleşme tartışmalarında imalat sektörü katma değeri üzerine odaklanınca bu yazıda değinilmeyen bir dizi ayrıntı da öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi imalat sektörünün bir bütün olarak üretim bileşimi ya da kalitesindeki değişimdir. Örneğin, Türkiye'de kişi başına imalat katma değerinin uzun dönemli trendin üstüne çıktığı ve payının yükseldiği 2010'lu yıllarda düşük teknoloji grubuna giren faaliyetlerin hem toplam imalat katma değeri hem de ihracatı içindeki payındaki düşme durdu hatta yükselmeye başladı (Şekil 12). Bu gelişme ihracatta daha da belirgin bir biçimde görülebilmektedir.

Şekil 12: Düşük Teknoloji Grubunun Gelişimi: Türkiye

Kaynak: Dünya Bankası WDI ile hazırlandı.

Bir diğer konu ise sanayisizleşmenin sanayi yapısı güçlü olan ülkelerle görece güçsüz olan ülkelerde aynı anlama gelip gelmediği sorusu ile ilişkilidir. Üretime tasarımdan satış sonrası hizmetlere kadar bir bütün dikey zincir olarak bakarsak bu sorunun önemi daha açık olarak görülebilir. Dikey üretim sürecinin (değer zincirinin (value chain)) bütünü içinde üretim aşaması ile üretim öncesi ve sonrasına ilişkin faaliyetler olan tasarım, finans, yönetim ve pazarlama gibi aşamaların katma değer payları 1970’li ve 1980’li yıllarda ülkeler arasında dengeli biçimde dağılıyordu. Ancak, 1990 sonrasında üretim aşaması gelişmekte olan ülkelere kayarken üretim öncesi ve sonrasında yer alan yüksek katma değerli faaliyetler G7 ülkelerinde kaldı ya da o ülkelere gitme eğilimine girdi (Baldwin, 2016: 155). Tasarım ve pazarlama aşamalarının henüz ağırlıklı olarak sanayi geçmişi güçlü olan ülkelerin kontrolü altında olduğu düşünülürse bu tür ülkelerdeki ortadaki üretim aşamasının zayıflaması sorun olmayabilir. Buna karşılık Türkiye ve ele alınan Latin Amerika ülkeleri gibi tasarım ve ürünlerinin küresel düzeyde pazarlanması aşamalarında güçlü olmayan ülkeler için ise bu iki aşamanın ortasındaki üretim aşamasındaki gerileme çok daha ciddi bir soruna işaret eder.

Kişi başına katma değeri kullanmak imalat sektörü için diğer sektörlerdeki değişimlerden bağımsız bir değerlendirme imkanı veriyor. 2008 Finansal Krizi sonrası dönemde sanayi politikalarının yeniden gündeme gelmesi, özellikle gelişmiş ülkelerde artan korumacılık eğilimleri, gelişmekte olan ülkeler için kolay dış kaynak kullanma olanaklarının zayıflaması sanayisizleşme ve erken sanayisizleşme tartışmalarına yeni boyutlar katabilir. Bunun nasıl olacağını ve hangi unsurların öne çıkacağını şimdiden

kestirmek kolay görünmüyor. Ancak ne sanayinin GSYH içindeki payı ne de bu yazıda önerilen kişi başına imalat katma değeri göstergelerinin yeni gelişmeleri açıklamada yeterli olmayacağını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Baldwin, R. ve J. Lopez-Gonzalez (2015), "Supply-chain Trade: A Portrait of Global Patterns and Several Testable Hypotheses," *The World Economy*, 38 (11): 1682-1721.
- Baldwin, R. (2016), *The Great Convergence: Information Technology and The New Globalization*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Clark, C. (1940), *The Conditions of Economic Progress*, London: Mac Millan.
- Cornwall, J. (1980), "Modern Capitalism and the Trend toward Deindustrialization," *Journal of Economic Issues*, 14(2): 275-289.
- Dasgupta, S. ve A. Singh, (2006), "Manufacturing, Services and Premature Deindustrialization in Developing Countries: A Kaldorian Analysis," WIDER Working Paper Series RP2006-49, World Institute for Development Economic Research (UNU-WIDER).
- Doğruel, A. S. ve F. Doğruel (2017), "Türkiye'de Sanayileşme ve Kriz," M Koyuncu, H Mihçı ve E. Yeldan, der. içinde, *Geçmişten Geleceğe Türkiye Ekonomisi - Fikret Şenses'e Armağan*, İstanbul, İletişim Yayınları: 45-73.
- Doğruel, F. ve A. S. Doğruel (2018), *Bıçak Sirtında Büyüme ve İstikrar: Küreselleşmenin Yükselişi ve Düşüşü*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dünya Bankası WDI, World development indicators. Washington, D.C.: The World Bank.
- Kaldor, N. (1966), *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom*, An Inaugural Lecture. London, Cambridge University Press.
- Kuznets, S. (1966), *Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread*, New Haven and London, Yale University Press.
- Rodrik, D. (2016), "Premature deindustrialization," *Journal of Economic Growth*, 21(1):1-33.
- Rosenstein-Rodan, P. N. (1943), "Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe," *The Economic Journal*, 53(210/211): 202-211.

Rowthorn, R. ve R. Ramaswamy (1997), “Deindustrialization–Its Causes and Implications,” *Economic Issues* No:10, International Monetary Fund, September.

Szirmai, A., ve B. Verspagen (2015), “Manufacturing and Economic Growth in Developing Countries, 1950–2005,” *Structural Change and Economic Dynamics*, 34(September): 46–59.

Timmer, M., G. de Vries ve K. de Vries (2016), “Patterns of structural Change in Developing Countries,” J. Weiss, ve M. Tribe, der. içinde, *Routledge Handbook of Industry and Development*, Routledge Handbooks, Routledge: 65-83.